

Glasilo
Židovske
vjerske
zajednice
Bet Israel

magazin

RUAH HADAŠA

רוח חדשה

לשנה טובה תיכתבו!

MAZAL TOV!

Adam Yeshaya Hadži Ristić (Altarac) rođen, 29. 3. 2009.

Shira Di Gusto, 23. 4. 2009.

INTERNIST – GASTROENTEROLOG

Šalamon dr. Vladimir

- kompletan internistički pregled i EKG
- suvremen tretman oboljenja jednjaka, želuca, crijeva, jetre, žuči i gušterače
- ultrazvuk abdomena
- gastroskopija, kolonoskopija, polipektomija
- zaustavljanje krvarenja iz probavnog trakta

RADNO VRIJEME

Radnim danom od 8.00 – 17.00 sati

10000 ZAGREB, Trg M. Marulića 17, Tel.: 01/ 482 96 52

SADRŽAJ

- UVODNIK**
4. JER ZAPOVIJED JE SVIJEĆA...
Sonja Samokovlija
- AKTUALNO IZ RABINATA**
5. Elul 5769. – Tišre 5770.
Rabin dr. Kotel Da-Don
6. Roš Hašana, dan stvaranja Čovjeka
Rabin dr. Kotel Da-Don
- UZ TEMU BROJA**
7. SOUL TO SOUL
Simhat Tora
Rabin Dovid Goldwasser
8. Roš Hašana
Sonja Samokovlija
Aseret jimej tšuva - jamim noraim – deset dana pokajanja
Sonja Samokovlija
9. Jom Kipur, dan pokajanja
Sonja Samokovlija
- IZ BIBLIOTEKE NER MICVA**
10. Pokajanje
Rabin Arije Kaplan
- NAŠI MIOMIRISI**
13. Besamim
Jasminka Domaš
- KOLUMNA**
14. NA OBALAMA RIJEKA
BABILONSKI
Zlatni zid
Dolores Bettini
15. PISMO VOLJENOJ I
STARIJOJ BRAĆI
Goldstein na mjesecu
Drago Pilsel
- STAJALIŠTA**
16. Stvarnost, semantika i baklave
Boris Havel
- POSEBNO ODABRANO**
19. Antisemitizam na švedski način
J. Domaš
20. Cionistički lideri u Zemlji Izrael
Naida Mihal Brandl
Chaim Weizmann (1874. – 1952.)
Menahem Usiškin (1863. – 1941.)
21. Nahum Sokolov (1859. – 1936.)
Haim Arlozorov (1899. – 1933.)
22. Vladimir Zeev Žabotinski
(1880. – 1940.)
23. Leo Mockin (1867. – 1933.)
Nadrabin Paul Chaim Eisenberg
Život iza kulisa
Prevela i priredila Jasminka Domaš
- ŽENA OD VRIJEDNOSTI**
24. Mirjam II.
prevela Dubravka Pleše
- ČITATELJI PIŠU**
26. Holokaust u Bjelovaru – nestanak Židovske zajednice u Bjelovaru tijekom razdoblja NDH
Željko Karaula, prof.
32. Dve države – jedna pored druge
Msc. Jozef Baruhović
- DA SE NE ZABORAVE**
33. Gilad Shalit
Priredila Sonja Samokovlija
- IZRAEL DANAS**
34. Židovi su obvezni živjeti u Jeruzalemu
Mordechai Kedar, The Jerusalem Post
35. Pismo iz Izraela
Dan Sporn
- KULTURA I UMJETNOST**
36. U IZLOZIMA KNJIŽARA
38. Opatijska potraga za gospođom Korsi
Prvi model Oskara Nemona
Darko Fischer
40. Razgovor s Đerd Konradom Domovina je tamo gde te neće ubiti...
Iz Lameda, Arpad Vicko
42. Razgovor s Peterom Sloterdijkom
Živimo u frivolnom vremenu
Lev Rubinstejn, preveo Trpimir Matasović.
- STRANICA ZA DJECU**
44. 5 priča
Tatjana Cvejic
- VIJESTI I ZANIMLJIVOSTI**
45. Gdje smo bili, što smo radili
Konferencija AJC u Washingtonu
Sonja Samokovlija
Papinska otmica zemlje
Napisao Gil Zohar,
47. Jedinice Yahaloma – prve koje su prešle neprijateljske linije
Iz Jerusalem Posta priredila Dubravka Pleše
48. Gdje smo bili, što smo radili
Bili smo u Rudama
Klara Levi
49. Razne vijesti s raznih strana
Priredili Dolores Bettini, Dubravka Pleše, Ante Jeričević i Sonja Samokovlija
51. IDF razvija tipkovnicu i zaslon računala prikladne za Šabat
Gil Ronen
52. Zaboraviti Jeruzalem
David Bogner
53. Proslavljeni Židovi: Benjamin iz Tudele
Mike Martin
54. Židovski folklor
Priredila Dubravka Pleše
55. Upoznajte rođaka Michelle Obame, rabina
Anthony Weiss, Haaretz
56. Kirova ili pjrova pobjeda?
Vatroslav Župančić
57. **IN MEMORIAM**
58. **BLAGDANI**

Poštivajući posebnosti, Uredništvo *Ruah Hadaša* prihvatilo je način pisanja samih autora i odlučilo je tekstove objavljivati u okvirima standardnih normi jezika kojima se autori služe.

IMPRESSUM

RUAH HADAŠA • GLASILO ŽIDOVSKJE VJERSKE ZAJEDNICE BET ISRAEL • Godina IV, broj 11, rujan/listopad 2009./elul 5770.

GLAVNI UREDNIK: Sonja Samokovlija
UREDNIČKI SAVJET: gošća urednica Morana Paliković-Gruden,
Dolores Bettini i Jasminka Domaš
IZDAVAČ: Židovska vjerska zajednica Bet Israel
10000 Zagreb, Mažuranićev trg 6/II., p.p. 880.
TEL: +385 1 4851 008 • FAX: +385 1 4851 376
www.bet-israel.com
UREDNIŠTVO: samokovlija@hotmail.com

ZA IZDAVAČA: prof. dr. Ivo Goldstein
LEKTURA I KOREKTURA: Ljiljana Cikota
GRAFIČKO OBLIKOVANJE I PRIPREMA: Žarko Jovanovski
TISAK: Skaner studio d.o.o. Zagreb

U OVOM BROJU SURADIVALI SU: Rabini Isak Asiel, Kotel Da-Don
i Dovid Goldwasser
KOLUMNISTI: Dolores Bettini i Drago Pilsel

SURADNICI: Jozef Baruhović, Naida Mihal Brandl, Maya Cimeša
Samokovlija, Tatjana Cvejic, Jadranka Dizdar, Jasminka Domaš,
Darko Fišer, Boris Havel, Ante Jeričević, Željko Karaula, Boris
Kožemjakin, Klara Levi, Dubravka Pleše, Vatroslav Župančić

Izlaženje *Ruah Hadaša* financijski pomaže
Savjet za nacionalne manjine RH.

Sonja Samokovlija

“Jer zapovijed je svijeća, a Tora je plamen”

Knjiga Salomonova 6.23

Sonja Samokovlija

Dragi čitatelji,

Ruab je u pripremi i kako bi stigao na vaše adrese točno prema planu, a to je nekoliko dana pred Roš Hašanu, članci se pišu doslovno u “znoju lica svoga” na temperaturi od preko 35 °C.

Dodamo li tome prekopanu Martićevu, što kao posljedicu osim prašine, buke i zaobilaznih puteva kojima dolazim do svog doma, ima i prazne plinske cijevi pa smo se mi Martićevci (ali i šire) vratili u neka već skoro zaboravljena vremena zalijevanja kanticom i grijanjem vode na rešou (naravno, štednjak je plinski).

Nikada kao ovoga žarkog (meteorološki ali i politički) ljeta nisam češće pjevala pjesmicu također iz nekih davnih dana “Tko ima para kupa se u moru, a tko nema doma u laboru!”. Dnevno čitamo o luksuznim jahtama koje opsjedaju jadranske uvale, na nekima su tajkuni, na drugima sportaši, zlatna mladež, *jet set*, partijaneri, poduzetnici ili kako se sve ne nazivaju oni koji pune stupce novina i u čije zaslužene odmire imamo dnevni uvid. Što su jeli, gdje su bili, koga su sreli, gdje su se nasukali, potukli, ispalili rakete koje su izazvale požare, tko je s čijom bivšom itd., itd. Ne, ne kupujem žutu štampu, sve to čitam u našim dnevnim novinama, a i TV kuće su se pobrinule da budemo dobro informirani o njihovim kretanjima. O jednom se brodu pak manje piše, nadam se da nije potonuo, ali sigurno nije jer bismo čitali da se kapetan jedini spasio, iznimke potvrđuju pravilo, pa neki kapetani prvi napuštaju brod koji tone. Na sreću ili nesreću, ne radi se o pravom brodu već brod služi samo kao metafora.

Žene je Hrvatski sabor podijelio u dvije kategorije: na one koje smiju imati djecu i one druge. Što će neudatoj ženi dijete, mudro se pita ginekolog u liku ministra? Parovi koji nisu prisegnuli su neodgovorni, pa prema tome nisu podesni za roditelje. Možda nam je zbilja mjesto u srednjem vijeku. Nadam se da ministru sljedeći potez nije lov na coprnice!

I dok me s naslovnice dnevnih novina gleda zabrinuto Bernievo lice, obavijest o tome da će nam harač naplaćivati na cijeli iznos plaće ili mirovine morala sam tražiti po malenim stupcima poredanih oko naklapanja tko je čiji novi partner.

Moja mama kaže da se prvi put u zadnjih skoro dvadeset godina osjeća moćnom, jer, eto, svojom je mirovinom premašila granicu kojom je svrstana u privilegirani sloj onih koji će dodatnim porezom na svoje (za preživljavanje jedva dostatne) mirovine spasiti državu od kraha. Uvjeravam ju da ću i ja svojom plaćom u tome pripomoć, ali ona ne želi niti čuti! Ne, umirovljenici su ti na koje treba računati i od njih naplatiti, te još dodaje da su prošla vremena kada su bake i djedovi unucima kupovali čokoladice, sada je na redu država, njoj treba dati!

Žarko je ljeto, bez klime se jedva izdržava, doktori kažu da propuh ne postoji. Imaju pravo, u to se možemo uvjeriti ovih dana, sve sto-

ji, ne miče se, zastori na prozorima ni da zalepršaju, narod miruje, pritajio se i u svojim pregrijanim sobama čeka jesen.

Od ljetne žege mnogi važni ljudi iz državnih tvrtki i vlade brane se vozeći se u novokupljenim automobilima sa snažnim klima uređajima.

Zagreb je prazan, samo turisti s mapama lutaju gradom noseći u vrećicama paradajz s Dolca. Evo, turistička potrošnja je odlična, nisu donijeli svoje rajčice iz Engleske već troše kod nas. Turistička sezona je obećavajuća, ove je godine počela u zadnjem tjednu mjeseca srpnja a trajat će čak do polovice kolovoza. Svi se nadamo da će ona spasiti naš metaforički brod s početka priče.

Izgleda da je većini političara teško raditi po ovoj vrućini, možda boluju od sunčanice, svinjska gripa je isto mogući razlog, ili, možda, neki još neutvrđeni virus hara Saborom i u vladi.

No sreća, tu je jedan koji se ne da! Predsjednik Mesić daje nam nadu da ipak nisu svi bolesni, njegov prijedlog Ustavnom sudu za ocjenu ustavnosti dva sporna zakona predstavlja ono što većina tihog građanskog društva ove zemlje podržava.

No, vratimo se ozbiljnosti, zapetljala sam se u teme koje nisu moj fah (valjda isto pod utjecajem vrućine), okrenimo se onome što je ispred nas i što je vječno, a “važne” stvari ostavimo onima koji su višestruko preplaćeni za posao koji bi trebali raditi, a ne rade ga valjano.

U paraša Šoftim prije kratkog vremena čitali smo u paragrafu 16:20 *Cedek, cedek tirdof* ili najbliže prevedeno: “Pravdu, pravdu trebate provoditi [institucije].” Baš iz tog odjeljka, starog nekoliko tisuća godina možemo vidjeti da je Tora i danas suvremena kao što je bila i nekada.

Gdje smo mi danas u tome? Prečesto se u našem vremenu susrećemo s nepravdama i odlukama donesenim prema zakonu, odnosno tumačenju nekog zakona. Institucije i oni koji bi se trebali ponašati u skladu sa važećim zakonima, sve su rjeđa iznimka nego pravilo.

Tora je nauk koji kršćani jednako priznaju kao i mi. Tekst zahtijeva, traži od nas da se svima sudi prema djelu, a ne prema statusu. Već tada kada je Hašem davao Mojsiju Toru, dobro je znao s kim ima posla. Predobro On poznaje ljude i ljudsku narav.

Pred nama su Roš Hašana i Jom Kipur, spremimo se za te dane. Uskoro ulazimo u mjesec elul i to je pravo vrijeme za razmišljanja i popravljanja. Iskristite ga kako bi naše svjetiljke u punom sjaju dočekale Velike blagdane.

Lešana tova tikatevu vetebatemu želi vam ■

Vaša Snija

Rabin Kotel Da-Don

Elul 5769. – Tišre 5770.

Rabin dr. Kotel Da-Don

Dragi prijatelji,

nadam se da ste i vi, kao i moja obitelj i ja, uživali u praznicima i koristili ih za odmor i pripremu za sljedeću godinu.

Želim početi ovo pismo dobrodošlicom svim novim članovima koji su u proteklih nekoliko mjeseci postali punopravni članovi naše vjerske zajednice. Siguran sam da će i dalje doprinostiti rastu naše zajednice kao što su to činili i u prošlosti.

Vrlo sam zadovoljan činjenicom da naša sinagoga, centar i srce naše zajednice, postaje sve aktivnija i da prvi put od mojeg dolaska u Hrvatsku mnoštvo vjernika dolazi na molitvu zbog vjerske obaveze a ne zbog kulturnih razloga ili solidarnosti. Jedna od posljedica ove činjenice je da, Bogu hvala, više ne postoji pitanje minjana za Šabat nego da naši članovi sudjeluju u velikom broju. Obradovao sam se kad sam čuo da su molitve tijekom ljeta održavane redovito i kad su mnogi od nas bili na godišnjem odmoru izvan Zagreba. Moramo i dalje napredovati u duhovnosti, jer u duhovnosti ne postoji *status quo* nego ako ne napredujemo, onda nazadujemo. Stoga, planiramo ove godina pokrenuti jutarnju molitvu dva puta tjedno, ponedjeljkom i četvrtkom kada ćemo čitati *Toru* za vrijeme molitve. Svi ćete biti obaviješteni o početku.

Početak rada škole

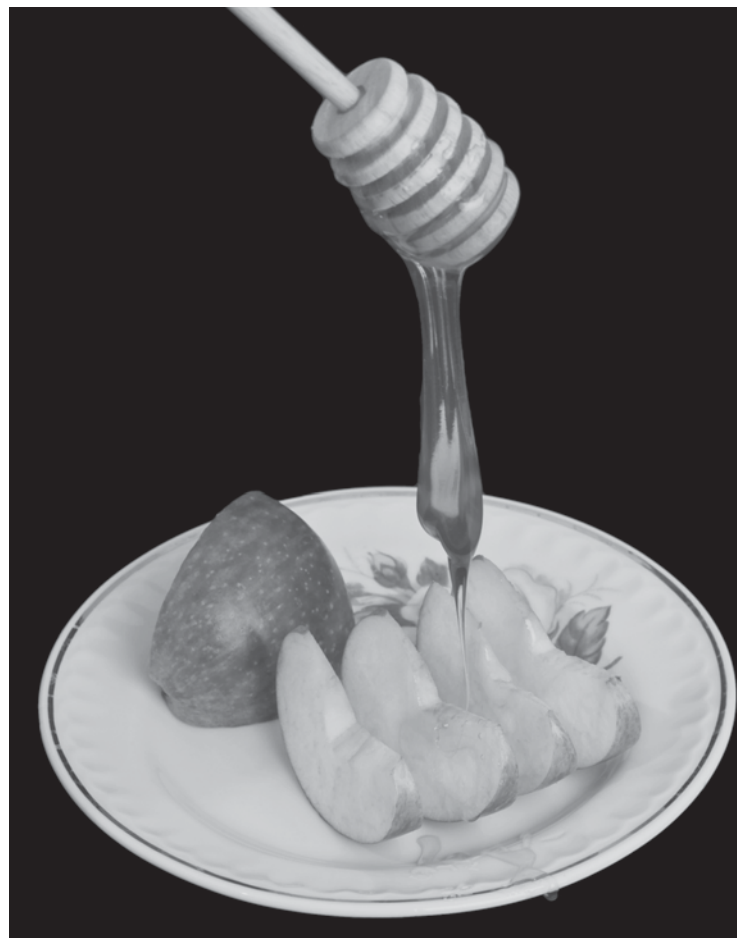
Prije Roš Hašane otvorit ćemo vrata naše židovske osnovne škole "Lauder – Hugo Kon", koju je naša zajednica osnovala u suradnji s "Ronald S. Lauder Foundation". Ove godine imat ćemo sedam kitot (razreda), od Kita Alef do Kita Zajin, sve skupa blizu 50 učenika. Škola je jedan od izvora našeg ponosa, mjesto koje će osigurati identitet i kontinuitet naše zajednice. Šaljem sve blagoslove ravnateljici, učiteljicama, učiteljima i učenicima za uspješnu godinu.

Program

Radi veće dostupnosti podataka članovima Općine, osobito starijima, priključujem ovome pismu program molitava, predavanja i aktivnosti za velike blagdane. Veselim se vidjeti vas sve u velikom broju na svim blagdanima u sinagogi da bismo mogli moliti s poštovanjem s minjanom.

Mazkir

One koji to već ranije nisu učinili, želio bih zamoliti da što žurnije pošalju u naš ured sva imena svojih dragih koji su umrli u doba Holokausta i drugih dragih umrlih iz svojih obitelji, kojih se želimo sjetiti na mazkiru za Jom Kipur. Njihova će imena biti pročitana u sinagogi.

Na kraju, želim u svoje ime i u ime svoje supruge svima Šana Tova, SRETNU GODINU, BLAGOSLOVLJENU GODINU, GODINU LJUBAVI I ZDRAVLJA, MIRA I SIGURNOSTI NA PODRUČJU IZRAELA I U CIJELOME SVIJETU. ŽELIM GODINU JEDINSTVA ŽIDOVSKOGA NARODA.

NEKA BI NAŠA ZAJEDNICA DOSTIGLA SVOJE CILJEVE I BILA BLISKA I ČVRSTO VEZANA UZ SVOJE IZVORE.

Šana tova i Hag Sameah, Gmar hatima tova!

i tizku lešanim rabot neimot vetovot!

תובוטו תומיענ תובר מינשל וכות, ומתחתו ובתכית הבוט הנשל.

Vaš rabin

Dr. Kotel Da-Don ■

Roš Hašana, dan stvaranja Čovjeka

Rabin dr. Kotel Da-Don

Talmud nam pripovijeda o danu kada je stvoren Adam:

R. Jobanan sin Hanine je rekao: Onaj dan (kada je stvoren Adam) sastojao se od dvanaest sati. Tijekom prvog sata prikupljena je njegova [Adamova] prašina; tijekom drugog sata, prašina je zamiješana u bezličnu gomilu. U trećem su satu oblikovani njegovi udovi, u četvrtom mu je udabnuta duša, u petom je ustao i stao na noge, u šestom je dao [životinjama] imena, u sedmom mu je Eva poslala družica, u osmom su ušli u krevet kao dvoje a iz njega izašli kao četvoro (rođeni su Kain i njegova sestra blizanka), u devetom mu je zapovijedeno da ne jede s drveta, u desetom je sagriješio, u jedanaestom mu je suđeno a u dvanaestom je protjeran [iz Edena] te je otišao jer je pisano Čovjek ne prebiva (ne ostaje tijekom noći) u časti (Ps. 49, 13.) (Babilonski Talmud, Sanhedrin 38b).

Čak ako ovaj odjeljak objasnimo simbolički i kažemo da svaki "sat" u ovom kontekstu ne označava "šezdeset minuta", ipak je šokantno pročitati da mu je u devetom zapovijedeno... a u desetom je sagriješio. Prvi čovjek nije uspio držati prvu zapovijed koja mu je dana više od jednoga sata a to je vrlo kratko...

Ljudske su želje velike, naša nas htijenja i strasti dižu visoko, naše su odluke grandiozne a obećanja iskrena ali kada u jednadžbu uključimo i stvarni život, sve one postaju samo privremene, kratkotrajne.

Roš Hašana je dan kada je stvoren čovjek a ne, kako mnogi pogrešno misle, svijet. Toga dana započinje novi ciklus života. Toga smo dana stvoreni na Hašemovu sliku sa velikim planovima za budućnost i plemenitim ciljevima. Ali, toga su dana započela i naša iskušenja, toga su dana svi planovi i ciljevi doživjeli neuspjeh, toga dana Čovjek nije mogao ispoštovati svoju obvezu na više od sat vremena. To je dan Čovjekove veličine ali, jednako tako, i dan njegove neznatnosti. Objе ove krajnosti žive u našoj duši. Čovjek se diže do zvijezda i istovremeno pada u blato. Visoko i nisko.

Čovjek se nalazi na početku nove godine i novi je kalendar potpuno čist. Koliko lijepih nada vežemo za ovu godinu. Koliko planova i prekrasnih želja. Ali, Čovječe, baci pogled i na prošlogodišnji kalendar. I on je nekoć bio čist i prekrasan. Pogledaj ga sada, gledaj kako je prljav. Što se dogodilo sa svim tvojim željama, nadama i planovima?

Ipak, Roš Hašana nije dan očaja. To je blagdan, Jom Tov, dan za kojega je rečeno:

Podite i jedite masna jela, i pijte slatko, i pošaljite dio onima koji nemaju ništa pripremljeno, jer ovo je dan posvećen našem Gospodu. Ne žalostite se: radost Hašemova vaša je jakost (Nebemija, 8,10).

U Čovjekovoj je moći popraviti, ispraviti i napredovati. Svijet ima svoju svrhu a Čovjek će je ostvariti. Mora je ostvariti. Poslije mnogo kriza, uspona i padova, krivih puteva, zavoja i prepreka, na kraju ceste Čovjek će dostići svoj cilj.

Šofar u kojega pušemo na Roš Hašanu uspoređuje se s vriskovima žene koja rađa, što simbolizira rođenje Čovjeka. Šofar će nam također najaviti i dolazak Mašijaha – svrhe Čovjeka. Naša su lica okrenuta budućnosti a posljednji je zvuk šofara dugačak, bolji, savršen.

Zvukovi koji izlaze iz šofara su raznovrsni – Tekia (kratak zvuk), Ševanim (tri zvuka, nalik na uzdah zabrinutoga čovjeka), Terua (kao plač koji se sastoji od deset kratkih zvukova). Dan Roš Hašana naziva se i Jom Terua – Dan trubljenja, prema isprekidanom zvuku, napuknutom i zastrašujućem. Ali, prije i poslije svake Terua dolazi jednostavna Tekia. Jednostavan zvuk, jasan i savršen. Zastrašujući zvuk nije sam sebi svrha – njegov je cilj svakoga Čovjeka dovesti do Tikuna, do savršenstva. Zato prije i poslije zvuka Terua mora postojati jednostavan zvuk kako Čovjeka ne bismo bacili u ponor očaja. Upravo suprotno, moramo ga ohrabriti i ispuniti nadom. "Jer kod tebe postoji oprost kako bi te se svi ljudi bojali" (Psalam 130,4) – bez oprosta, bez ohrabrenja nema ni straha od Hašema. Čovjek gubi svaku nadu i povjerenje u vlastite snage. Zato je oprost nužan. Oprost leži u našim rukama i u našoj je moći. Hašem nas je stvorio i dao nam je nevjerojatne snage. U našoj je moći da ustanemo i ostvarimo svoj cilj.

Ovoga dana – kada krunimo Hašema, ovoga je dana stvoren onaj koji ima savjest, onaj tko može prepoznati Hašema i izabrati ga vlastitom slobodnom voljom. Ovo je, isto tako, i dan kada je Čovjek okrunjen jer onaj koji je sposoban pojmiti Hašemovo postojanje u stvari je dosegnuo svoje duhovne moći i u samome sebi otkrio Hašemovu sliku. Samo kroz nju moći će dosegnuti pravu i veliku duhovnost. ■

Ovako govori svemogući Gospodin: A kad vas očistim od svih bezakonja vaših, napučit ću opet vaše gradove i sagraditi razvaline; opustjela zemlja, nekoć pustinja, naočigled svakom prolazniku bit će opet obrađena. Tada će se reći: "Evo zemlje što bijaše pusta, a postade kao vrt edenski! Gle gradova što bijahu pusti, same razvaline i ruševine, a sada su utvrđeni i napučeni!"

Rabin Dovid Goldwasser

Soul to Soul Simhat Tora

Rabin Dovid Goldwasser

Naši su mudraci dan *Simbat Tore* predvidjeli kao dan za dodatnu *simba* (veselje) i *rikud* (ples).

Rav Isaac Schorr kaže da *rikudim Simbat Tore* ne uključuju samo grljenje *Sefer Tore*. Ples je izraz *abdut*, jedinstva, i to na vrlo visokom nivou. To je prava manifestacija velike micve *v'avavta l'rei'acha kamocha* ("voli svoga susjeda kao samoga sebe"). Kada svaki Židov primi ruku svog susjeda u plesu, to je opipljiv izražaj *avavat rei'im* (ljubavi prema bližnjemu). Na taj način *rikud deveikus Hašemu* također pojačava našu ljubav za čovjeka pokraj nas.

Dok hodamo oko bime držeći u rukama *Arba Minim*, time pokazujemo naš velik *kešer* (povezanost) s *Torom* i *micvot*. Dok plešemo oko *bime*, držeći se za ruke s prijateljima koje volimo, pokazujemo *kešer* (vezu) između micve *abavas habriyos* (ljubavi prema cijelom čovječanstvu) i *Tore*. Ova veza služi kako bismo dodatno osvijestili da plešemo pred samim *Ribono Šel Olam*, kako to opisuje David HaMeleh (*Shmuel* II, 6:16), "David HaMeleh je skakao i plesao pred Hašemom."

Snaga *limud baTorab* uključuje jedinstvo *abavas rei'im*. Može li Hašema išta više proslaviti od jedinstvene *kešer* (veza) između *limud baTorab* i micve *v'avavta l'rei'acha kamocha*? Kaliverski Rebe pita: Zašto dodatno plešemo i radujemo se na *Simbat Toru*?

Donosi nam mošol (priču) o osobi koja stiže u gostionicu i traži najljepšu sobu, najbolju hranu i najfinija pića. Kada je neko vrijeme proveo u gostionici, vlasnik ga obavještava da je račun poveći a da još nije platio ni novčića.

Gost odgovara: "Nemam čime platiti."

Na to mu gostioničar odgovara: "Ako je tako, odmah ću vas predati policiji a oni će vas staviti u zatvor."

Na to mu "gost" odgovara pitanjem: "A što ćeš imati od toga? Ništa nećeš dobiti, sasvim sigurno nećeš doći do svog novca. Ali, s obzirom da nemam novca kojim bih ti platio, zabavit ću te i plesati. Darovit sam plesač i moja će točka privući mnogobrojnu publiku koja će ti platiti dovoljno da time pokriješ moj račun."

Jednako tako Hašema molimo tijekom *Jamim Noraim* da nam daruje dug život, dobro zdravlje, *parnasa* a za uzvrat obećajmo Hašemu da ćemo činiti bolje i postati bolji ljudi. Ali, kad stigne *Simbat Tora* još nismo "podmirili svoj račun" i zato plešemo pred Hašemom uz *simbat baTora*. Ova jedinstvena micva nadahnjuje *birburei tešuva* u nama a to opet pokreće činjenje još mnogih dodatnih *micvot* i *maasim tovim* (dobrih djela) tijekom godine.

Svima vama želim sretan i veseo blagdan. Osjećam veliku bliskost s cijelom vašom zajednicom i veselim se izvješćima o vašim uspjesima koje dobivam od rabina Da-Dona i Sonje Samokovlije.

Slavim svako vaše postignuće.

S najboljim željama,
rabin Dovid Goldwasser ■

Rita Levi.

Stogodišnjica znanstvenica još radi

Associated Press

RIM – Rita Levi Montalcini, Nobelom nagrađena znanstvenica i doživotna senatorica u talijanskom parlamentu, kaže da je oštromnija sada nego u dobi od 20 godina, iako će uskoro navršiti stotu!

Nobelovu nagradu za medicinu podijelila je 1986. s američkim kolegom Stanley Cohenom zbog otkrića mehanizama koji reguliraju rast stanica i organa.

"U stotoj, um mi je, zahvaljujući iskustvu, superiorniji nego kad sam imala dvadeset

godina", izjavila je na, u njenu čast, organiziranoj zabavi.

Rođena u Torinu 1909., Rita Levi Montalcini prisjetila se kako su je antižidovski zakoni tridesetih godina pod režimom Benita Mussolinija prisilili da napusti sveučilište i provede istraživanja u improviziranom laboratoriju u spavaćoj sobi.

"Iznad svega, ne strahujte od teških momenata u životu, ono najbolje iz njih proizlazi! Trebala bih zahvaliti Mussoliniju što je proglasio da sam inferiorne rase, to mi je priuštilo radost istraživanja, ništa manje sretniju, ne u institucijama sveučilišta nego u spavaćoj sobi!" ■

Roš Hašana

Sonja Samokovlija

Pred zalazak sunca 29. elula, prije nego uđemo u novi dan Šabat prvog tišrija, završava stara i započinje nova 5770. godina. Obilježavanje židovske Nove godine ne nalikuje proslavama novih godina kod drugih naroda. Roš Hašana počinje prvoga dana sedmoga mjeseca prema biblijskoj godini. Ona je puno više od promjene datuma na kalendaru, to je vrijeme kada mi počinjemo sa *Hešbon nefeš* – inventurom naše duše. Ovo je vrijeme u kome se osvrćemo unatrag odakle smo započeli putovanja, individualno i kolektivno, vraćamo se u proteklu godinu ali i gledamo i nadamo se kuda ćemo stići u toku sljedeće. Postavljamo si teška pitanja poput onih: “Što je bilo dobro a što loše u mom životu (protekle godine), što sam učinila dobro, a što moram popraviti u odnosu na proteklo vrijeme?”

Na osobnoj razini to je vrijeme u kome svatko preispituje svoj život. “Što sam postigla? Jesam li potpuno ili nedovoljno zadovoljna postignutim? Što sam mogla učiniti bolje a na što mogu biti ponosna?”

Na kolektivnoj razini, postavljamo si ista pitanja. Koje su to pogreške koje smo počinili kao zajednica? Jesmo li u minuloj godina život shvaćali kao nešto normalno, zajamčeno? Jesmo li bili toliko zadovoljni svojim životima da smo izgubili sposobnost razlikovanja dobrog od lošeg? Nije li život postao previše jeftin u ovo naše moderno doba? Jesmo li postali toliko politički “korektni” da se zločin bojimo nazvati zločinom, pljačku pljačkom? Jesmo li stvorili svijet u kojem će naša djeca jednako živjeti u strahu od kriminala na cesti kao i od terorizma?

Roš Hašana je blagdan nade. S njom počinje deset dana pokajanja (*tšuva*), period u kome prijatelji, rodbina, kolege traže oprost i pronalaze puteve promjene načina svojih života. Ovo nas vrijeme podsjeća na to da ljudi imaju sposobnost da se mijenjaju i da bez obzira kakve smo pogreške mogli učiniti u prošlosti, mi smo jednako tako sposobni promijeniti se i ne ponavljati ih.

Roš Hašana nas uči da je život kontinuirana serija novih odluka i početaka. ■

Aseret jimej tšuva - jamim noraim – deset dana pokajanja

Sonja Samokovlija

Dani između Roš Hašana i Jom Kipura nazivaju se Aseret jimej tšuva ili Deset dana pokajanja, također ih se naziva i *bešbon hanefeš* – inventura duše.

U stvarnosti *tšuva* znači mnogo više od pokajanja, ona znači “zaokrenuti” život, pronaći novi smjer, priznati greške koje su počinjene i pronaći put kojim ćemo ispraviti te pogreške. Takav zaokret nije lagan nikome od nas.

Možemo potražiti i pronaći poveznicu između *tšuva* i još jednog jomkipurskog izraza a taj je *sair l'azazel* – onoga koji ispašta za nas (u kolokvijalnom jeziku bi se reklo – žrtveno janje). O tome čitamo na Jom Kipuru (*Vajikra* 16). Prema tekstu, jarac je bio poslan u pustinju preuzimajući na sebe kolektivnu krivicu naroda, sve grijeha, i bio je simbol očišćenja. Biblijski mudraci nisu baš jasni u tome što *azazel* zapravo znači. Neki misle da riječ predstavlja mjesto na koje je jarac bio poslan, drugi kažu da je to bio naziv za samu životinju. U stvari, pravo značenje je manje važno od same poruke, a ta je u sljedećem: kako ne bi ljude držao krivcima zauvijek, Hašem pruža mogućnost iskazivanja kajanja i novog početka.

Iako se danas jarci više ne šalju u pustinju i ne koristimo ih da na sebe preuzmu naše grijeha, žrtveni jarci su još uvijek s nama iako su se svjetski nazori i mišljenja radikalno promijenili. Umjesto da predstavlja našu krivnju, moderno je doba transformiralo žrtvenog jarca u grupe ljudi okrivljujući ih za nešto za što oni uopće nisu krivi.

Ovi “žrtvovani” simboliziraju bijeg od naše osobne odgovornosti, oni su nam potrebni kako bismo ih mogli kriviti za naše vlastite neuspjehe i promašaje. Riječ danas predstavlja suprotno od *tšuve*. Tragično, mi ih sada koristimo kao način izbjegavanja odgovornosti za naša djela (nedjela), svaljujući svoju krivicu na njih i optužujući njih za krivce.

Danas prečesto zaboravljamo pitati druge jesu li su spremni da preuzmu dio naše krivnje i da je podijele s nama u traženju puta ispravljanja, već jednostavno sve svalimo na njih bez njihova pristanka i protiv njihove volje.

Tšuva je protuotrov, serum protiv ovakvog modernog tumačenja *azazela*. *Tšuva* nas uči prihvaćanju odgovornosti za naša djela (nedjela), ona nas uči da se s njima uhvatimo u koštac i ispravimo ih. Ideja *tšuve* nas uči i sljedećem: kao što ne postoji posrednik između Hašema i svakoga od nas, da jednako tako nema nikoga tko bi trebao preuzeti odgovornost za ono što smo mi svatko kao jedinka, pojedinac učinili. Ono što učinimo, s tim trebamo živjeti.

Judaizam traži od nas, posebno u ovim danima osobne refleksije i duhovnog uzdizanja, da pogledamo duboko u naša srca, prepoznamo pogreške koje smo počinili i popravimo štetu koju smo nanijeli drugima i sebi.

Lako je optužiti drugoga za vlastiti neuspjeh i promašaj i pričati o pokajanju; puno je teže *tšuva* provesti u djelo i s njom živjeti. ■

Jom Kipur, dan pokajanja

Sonja Samokovlija

Ove, 2009. godine, 27. rujna navečer, 10. tišrija 5770., počinje najsvetiji dan židovske godine. Jom Kipur je puno više od dana kada od Hašema molimo oprostjenje.

To je dan na koji Svevišnji donosi presude za svakoga od nas pojedinačno, u toj presudi radi se o životu i smrti, o stanju u kome ćemo biti, o tome što ćemo i koliko postići tokom sljedeće godine. Znanstvenici mogu dvojiti oko toga da li svakome od nas stiže odluka s Nebesa, no i takve nam hipoteze pružaju uvid u prirodu ljudi.

Jom Kipur nas podsjeća koliko smo krhki. Život nam ovisi o tanašnoj niti, može se promijeniti svakog trena. Lekcija koju nam Jom Kipur iz godine u godinu poručuje jest da se ne bismo smjeli usuđivati biti previše sigurni u sebe. Ona nas uči i opominje da je potrebno vrlo, vrlo malo pa da se poremete mnogi balans koji život čine mogućim. Na primjer, gotovo neprimjetne promjene na Suncu mogu dovesti do toga da umremo od vrućina, malecne promjene u količini Sunčeve svjetlosti koja obasjava Zemlju jednako tako mogu prouzročiti da se smrznemo. Jom Kipur bi nas trebao naučiti da budemo zadivljeni svijetom oko nas. Pokazuje nam s koliko je obzira napravljena ravnoteža između života i smrti, između uspjeha i propasti.

Taj dan zahtijeva od nas da se neposredno suočimo s Hašedom, da budemo dovoljno odrasli i odgovorni stojeći pred "Sucem svih sudaca" sa svim našim djelima i nedjelima na dlanu. Radilo se o osobnim ili kolektivnim postupcima, svejedno, do suočavanja mora doći. Samo tako možemo shvatiti i primiti poruku Jom Kipura da smo samo i isključivo mi, svatko za sebe u mogućnosti ispraviti greške i loše poteze, te da smo na kraju samo mi ti koji su za njih odgovorni.

Zadaća nije lagana, kao što ni jomkipurski post nije lagan. Ovaj nas post dovodi do naših fizičkih i duhovnih limita. Teško je izdržati od zalaska sunca do zalaska sunaca bez hrane i vode. I najsnažniji među nama ubrzo shvaćaju kako smo krhki i slabi u Hašemovim očima. No, kako god da je uzdržavanje od hrane i vode fizički teško, još je teži duhovni izazov kojemu je izložena naša duša toga dana. Kompletno preispitati svoj život, prihvatiti sve svoje loše poteze i postupke, ne samo težiti da budemo bolji, već i tražiti od sebe da oprostimo i drugima koji se također pokušavaju popraviti. Oprostaj (*tšuva*) u Judaizmu ima svoju cijenu. Bit će odobrena samo onima koji ozbiljno čeznu priznati svoje greške, popraviti ih, promijeniti svoj put i započeti od početka.

Zadaća nije lagana, ali Jom Kipur nije ni zamišljen kao lagani dan. ■

Presuda američkog suda: Arafat je odgovoran za teroristička umorstva

Maayana Miskin

Sud u Sjedinjenim Državama u četvrtak je navečer donio presudu da palestinske vlasti moraju nadoknaditi štetu djeci Yaronu i Efratu Unger koji su ubijeni u terorističkom napadu 1996. godine. Bivši vođa palestinske vlasti Jaser Arafat snosi odgovornost za ova umorstva, odlučio je sud.

Sud je presudio da djeca ubijenog para trebaju dobiti 116 milijuna dolara koji su im već dosuđeni prethodnom presudom.

Yaron, star 26 godina i Efrat, kojoj je bilo 25, ubio je palestinski terorist dok se vozili pokraj grada Beit Shemesh, jugozapadno od Jeruzalema i zapadno od Gush Etziona. S njima u automobilu bio je i njihov novorođeni sin koji je preživio napad.

Par je ostavio još dvoje djece, Dvira, kojem je u vrijeme umorstva roditelja bilo dvije godine i Yishajja, koji je tada imao devet mjeseci.

Yaron je imao državljanstvo SAD-a što je kasnije omogućilo obitelji da traži odštetu za umorstva. Dvir i Yishai uložili su tužbu prije pet godina prema Zakonu protiv terorizma iz 1991. godine koji omogućava da tuže strane terorističke grupe krive za smrt državljana SAD-a.

Palestinske vlasti su se žalile na ovu presudu s obrazloženjem da nisu odgovorne za napad kojega je izveo član Hamasa a ne vladajućeg Fataha, terorističke grupe koju je vodio Arafat. Unger i su,

pak tvrdili da je Arafatova palestinska vlast pružila utočište Hamasu i dala teroristima potpunu slobodu da napadaju izraelske državljane.

Sudac Ronald Lagueux okrivio je Arafatovu politiku za štetu koja je nanesena palestinskoj vlasti. "Ovi postupci su bili namjerni, voljni i predstavljali su obvezujuću odluku koju je donijelo diktatorsko vodstvo palestinske vlasti. Optuženici sada moraju prihvatiti posljedice ovih odluka", napisao je sudac u svojoj presudi.

Arafatova politika odbijanja priznanja nadležnosti američkog pravosudnog sustava također je odigrala značajnu ulogu u presudi. Kada su djeca Ungerovih prvi put tužila palestinske vlasti, oni su odbili dati izjavu u svojstvu svjedoka ili dijeliti dokaze s odvjetnicima Ungerovih usprkos zahtjevu suda te je tako donešena automatska odluka u korist djece Ungerovih.

Odvjetnici palestinskih vlasti kasnije su se žalili, tvrdeći da nisu razumjeli kako funkcionira američki pravosudni sustav ali njihova je tvrdnja odbačena.

Izraelski je sud presudio da djeca Ungerovih smiju poduzeti korake kojima će prisiliti palestinske vlasti na isplatu ako američki sud presudi u njihovu korist.

Drugi optuženik u slučaju, Hamas, nije se ni pokušao braniti. ■

Pokajanje

Rabin Arije Kaplan

(Iz knjige *Priručnik jevrejske misli II*)

S engleskoga prevela Danijela Danon, odabrao rabin Isak Asiel

- 15:1 Postoje mnogi ljudi koji smatraju da mogu živeti prema sopstvenim standardima moralnosti. Oni pokušavaju da žive u skladu sa svojim određenjima dobra i zla, ne tražeći pri tom pribežište u Božijem otkrovenju. Na taj način koračaju onom istom slepom ulicom kojom su prolazile brojne generacije filozofa. Nakon 2.500 godina istraživanja, filozofija je konačno došla do zaključka da ne postoje objektivni standardi dobra i zla ukoliko ih nije obelodanio neki viši autoritet.
- 15:2 Vrlo je verovatno da će se osobe koje pokušavaju da žive po sopstvenim moralnim standardima suočiti sa još jednim ozbiljnim problemom. Sve je u najboljem redu dok one ostvaruju uspeh u svojim nastojanjima. Međutim, postaje trenuci u životu kad pojedinac ne uspeva da odgovori sopstvenim moralnim očekivanjima, trenuci u kojima je prinuđen da ih korenito izneveri. U tim okolnostima ostaje bez pribežišta usled nedostatka autoriteta koji bi mu mogao oprostiti i osloboditi ga osećanja krivice. To je jedan od razloga zbog kojeg, ničim ublaženo osećanje krivice, tako snažno obeležava čoveka modernog doba.
- 15:3 S druge strane, judaizam priznaje Boga kao vrhovni moralni autoritet. Dobro i zlo su definisani onako kako nam je to Bog objavio. Stoga Bog ima moć da oprost i iskoreni svako zlo koje bi osoba mogla počinuti. Isti Autoritet koji objavljuje da je nešto zlo i grešno može pružiti oprostaj – “glas koji obavezuje je ujedno i glas koji oslobađa”. Ako je greh duhovna bolest, onda je pokajanje od Boga dati lek kojim se ta bolest može izlečiti. Bog se nije zaustavio na tome da neke stvari proglašuje nečistima, On nam je istovremeno otkrio i sredstva za njihovo pročišćenje.
- 15:4 Stoga je jedno od temeljnih učenja judaizma to da se osobi koja se pokaje opraštaju gresi. Zato *Tora* kaže: “Ako se obratiš Gospodu Bogu svom i poslušajš Njegov glas” (*Ponovljeni zakon*, 30:2-3). Vrata pokajanja su otvorena svakom ljudskom biću, bilo da je ono Jevrejin ili nejevrejin.
- 15:5 Pokajanje je delotvorno za svaki greh bez obzira na njegovu težinu, pa zato naši mudraci uče: “Ništa ne može stajati ispred pokajanja.” Pokajanje pomaže bez obzira na to koliko puta je ponovljen isti prestup. Ono je podjednako delotvorno u odnosu na celokupan način života, kao i u odnosu na pojedinačan greh. Čak i osobi koja je ceo život provela u grehu, negirajući i huleći Boga, gresi ipak mogu biti oprosteni. Bog je stoga rekao Svom proroku: “I zlikovac neće propasti s bezakonja svoga u dan kad se od njega odvрати” (*Ezekijel*, 33:12).
- 15:6 Da bismo mogli razumeti zbog čega je pokajanje tako moćno moramo prihvatiti činjenicu da je Bog stvorio vaseljenu radi toga da bi čovečanstvu podario krajnje dobro. Zlo i greh postoje jedino zato da bi čovek mogao ispoljiti svoju slobodnu volju i stoga nisu deo Božje svrhe, niti poseduju stalnost. Stoga se stvari koje oduzimaju od čovekovog krajnjeg dobra mogu iskoreniti. Bog je možda dozvolio postojanje zla, ali i tada samo kao mrlju na celokupnoj teksturi stvaranja koju pokajanje može trenutno izbrisati. Naši mudraci nas stoga uče da je pokajanje bilo deo izvornog Božjeg plana stvaranja.
- 15:7 Stvorivši čoveka kao biće sklonu grehu, Bog mu je s druge strane podario slobodu izbora i slobodnu volju, pa je stoga neizbežno da čovek sagraši. Zato je zapisano: “Nema čoveka koji ne greši” (*I Knjiga o kraljevima*, 8:46). Kada ne bi postojao način da se greh izbriše, ljudska krivica bi se nagomilala do te mere da bi čovek, ophrvan duševnom patnjom, jaukao kao Kain: “Greh je moj suviše težak da bih ga mogao podneti” (*Postanje*, 4:13). Zato je Bog ljudima podario pokajanje kao sredstvo za iskorenjivanje njihovih grehova.
- 15:8 Glavna svrha čovekovog postojanja jeste priklanjanje Božjoj Volji. Kad čovek sagraši bilo bi pravedno da bude uništen i nestane kao što nestaje sve što se ponaša suprotno svrsi svog postojanja. Međutim, Božja ljubav i milost nadvladavaju Božju pravdu, pa je On stoga uvek spreman da oprost čoveku. Psalmist je pevao: “Dobar je i pravedan Gospod zato pokazuje grešnicima put (povratka)” (*Psalmi*, 25:8). Bog se ponaša u skladu sa krajnjom svrhom Svog stvaranja, kao što je rekao proroku: “Živ sam Ja”, govori Gospod Večni, “što Ja želim nije da prestupnik umre nego da promeni pravac svog života i da živi” (*Ezekiel*, 33:11).
- 15:10 Pošto je pokajanje u celini deo Božjeg plana, vrata pokajanja su uvek otvorena. Čak i onda kad nemilosrdna pravda teži da pred licem grešnika zapečati kapije pokajanja, Bog je i tada spreman da ga prihvati. Međutim, kao što nečista osoba mora potražiti vodu koja će je očistiti, tako onaj ko želi da se pokaje mora napraviti prvi korak u potrazi za Bogom. Naši mudraci nas uče: “Kad neko dode da se očisti, tad mu (Bog) pomaže.”
- 15:11 Često se pitamo kako pokajanje može pomoći s obzirom na to da ono ne može otkloniti štetu koju je naneo greh. Ako osoba ubije ili uništi život druge osobe, kako pokajanje može poništiti učinjeno nedelo? Odgovor leži u činjenici da krivica koja je nužna posledica svakog greha, u ve-

likoj meri zavisi od pobuda i uslova pod kojima je greh počinjen. Tako se, na primer, ubistvo u samoodbrani, ili u odbrani tuđeg života, ne smatra grehom čak i ako je pri tom stradalo jedno ljudsko biće. U nekim slučajevima, sâm motiv može neutralisati postupak koji bi u drugim okolnostima bio proglašen grešnim, ili ga čak preobraziti u dobro delo. Prema tome, kod čoveka koji se pokajao, delo je ostalo nepromenjeno, ali je pokajanje povratno izmenilo izvornu pobudu koja je nagnala čoveka da počini greh. Premda pokajanje ne može poništiti samo nedelo, ono može povratnim dejstvom izmeniti početnu nameru i tako ispraviti duhovnu štetu koju je greh prouzrokovao. Međutim, pošto zemaljski sudovi sude jedino na osnovu dela, pokajanje ne može uticati na odlaganje ili poništavanje zemaljske sudske kazne.

- 15:12 Osobi koja je celog života bila zla, Bog opet pruža priliku da se pokaje. Svaki trenutak života nalikuje dragocenom novčiću kojim plaćamo putarinu u trenutku prelaska s jedne na drugu stranu rečne obale. Makar protraćili mnogo novčića, sve dok nam je preostao poslednji, postoji nada da ćemo preći reku i stići do našeg odredišta. Prorok nas je stoga učio: "Ako se zlikovac odvrati od zla svog i postane ispravan i pravedan, on će kroz to živeti" (*Ezekiel*, 33:19).
- 15:13 Pokajanje se u najsavršenijem smislu te reči sastoji od četiri elementa: promena načina života, iskreno žaljenje, ispovest Bogu, rešenost da se greh ne ponovi. Ta četiri elementa su obuhvaćena prorokovim upozorenjem: "Obrati se Izraele Gospodu Bogu svom (1), jer si pao radi svog bezakonja (2). Uzmite reči sa sobom (3) i vratite se Gospodu. Recite Mu: ... 'niti ćemo više govoriti delu ruku svojih: Bože naš (4)'" (*Ošea*, 14:2, 4).
- 15:14 Poslednja tri elementa su neophodna da bi se ispravila duhovna šteta koju greh nanosi glavnim ljudskim sposobnostima, mišljenju, govoru i delanju. Žaljenje i kajanje ispravljaju i pročišćavaju ljudsku misao, priznanje to isto čini s govorom, dok se rešenost da se greh ne ponovi odnosi na samo delanje.
- 15:15 Prvi preduslov za pokajanje je promena načina života i napuštanje grešnih dela. To stoga što pokajanje dok smo još uronjeni u greh nalikuje pokušaju da se očistimo ostajući priljubljeni uz stvar koja nas prlja. Iz tog razloga je početni i najvažniji korak ka pokajanju promena načina života, kao što nas savetuje prorok: "Neka zlikovac napusti put svoj" (*Isaija*, 55:7). Prorok nas dalje savetuje: "Odbacite od sebe sva bezakonja svoja" (*Ezekiel*, 18:31). Kad se čovek pokaje, njegovi gresi bivaju zauvek izbrisani i odbačeni. Osnovni motiv pokajanja je strah od Boga i osećanje srama što smo zgrešili pred Njim.
- 15:16 Nakon pokajanja, osoba treba da se kloni čak i stvari koje su dozvoljene, ali je ponovo mogu navesti na greh. Ona treba da temeljno ispita svoj život i napusti sve ono što je povezano sa dotadašnjim grešnim životom koji je vodila, kao što učimo: "Pretražimo i gledajmo puteve svoje i vrati-

mo se Gospodu" (*Jeremijine tužbalice*, 3:40). Kad osoba promeni način življenja, biva joj oprošteno, kao što je Bog rekao Svom proroku: "Neka se svaki čovek vrati sa svog zlog puta i Ja ću oprostiti bezakonje i greh njihov" (*Jeremija*, 36:3). Bog je slično rekao Kainu: "Ako dobro činiš biće ti oprošteno" (*Postanje*, 4:7).

- 15:17 Drugi element pokajanja je osećanje krivice i kajanja zbog grehova koje smo počinili. Stoga je zapisano: "Pošto se pokajah osetih žaljenje" (*Jeremija*, 31:18). Čoveka koji je prekršio Božje zapovesti, strah od Boga ispunjava poniznošću, skrušenošću i kajanjem. On se mora neprekidno kajati zato što je zgrešio, kao što se jadao prorok: "Jer ja priznajem prestupe svoje i greh je moj jednako preda mnom" (*Psalmi*, 51:5).
- 15:18 Čin pokajanja ishoduje snažnim i dubokim osećanjem sramote koja prožima pokajnika zbog njegovih grehova. Biblijski stih kaže: "Bože moj! Zbunjen sam i stidim se podignuti oči svoje k Tebi, Bože moj, jer se prestupi naši namnožiše svrh glava naših" (*Ezra*, 9:6). Osećanje posramljenosti je važan element kazne koja sledi u Svetu koji dolazi i stoga je osoba koja na ovom svetu stoji posramljena pred Bogom pošteđena sramote u Svetu koji dolazi. Onome ko se istinski stidi svojih grehova, oni bivaju oprošteni, kao što je Bog rekao Svom proroku: "Tada ćeš se opomenuti puteva svojih i postidećeš se... i Ja ću utvrditi Svoj Savez s tobom... i oprostiti sve što si učinio" (*Ezekiel*, 16:61-63).
- 15:19 Veoma je važno da čovek ne potone zbog svog greha i postane potišten i obeshrabren. Biće bolje da se raduje poznajući Božju spremnost da mu oprost. To je smisao molitve kralja Davida koji je u trenutku pokajanja preklinjao Boga: "Daj mi, Bože, čisto srce i duh prav ponovi u meni. Ne odbij me od Lica Svoga i ne oduzmi mi Tvoj Sveti Duh. Vрати mi radost spasenja Tvoga i duh spreman da me podrži" (*Psalmi*, 51:12-14).
- 15:20 Treći element pokajanja sastoji se od ispovesti koja se obavlja pred Bogom, kao što *Tora* kaže: "Čovek i žena kad zgreše bližnjem svom ispovediće greh svoj" (*Brojevi*, 5:6-7). Prilikom ispovedanja greha, pokajnik se obraća neposredno Bogu i to spada u zapovest *Tore*. Kralj David je rekao: "(Napokon) kazah greh svoj Tebi, ne tajeći ti (više) krivice svoje. Rekoh: 'Ispovedaću Gospodu prestupe svoje'. A Ti, Ti greha moga oprost. Krivicu" (*Psalmi*, 32:5). Kad osoba ispovedi svoj greh Bogu, tada joj biva suđeno po Božjoj milosti, kao što vidimo: "Ko prestupe svoje krije taj ne napreduje, ko ih prizna i napušta taj milost dobija" (*Priče Solomonove*, 28:13). S druge strane, osoba može biti kažnjena zato što poriče svoje grehe pred Bogom, kao što nam je On govorio preko Svog proroka: "Evo Ja ću tebi suditi jer govoriš: 'Nisam zgrešila'" (*Jeremija*, 2:35).
- 15:21 Pored priznanja, grešnik mora zamoliti Boga da mu oprost, kao što nas uči prorok: "Oprost. nam sve nepravde naše i milostivo nas primi!" (*Ošea*, 14:3). Kad je Mojsije tražio iskupljenje greha zbog pravljenja Zlatnog teleta rekao je:

- “Molim se... oprosti nam bezakonje naše i greh naš” (*Izlazak*, 34:9). Kad osoba moli Boga za oprostaj, izvesno je da će joj biti odgovoreno, kao što je rekao kralj Solomon u svojoj molitvi posvećenja: “Ako se oni obrate k Tebi i dadu slavu Imenu Tvome i uprave Ti... usliši ih s nebesa i oprosti greh narodu Svom” (*I Knjiga o kraljevima*, 8:33-34).
- 15:22 Bogu se takođe molimo da nam pomogne kako bismo se pokajali. Stoga u *Bibliji* nalazimo molitvu: “Obrati me da se obratim jer si Ti Gospod Bog moj” (*Jeremija*, 31:17). Posebno je važno moliti se Bogu da nas ne uzme dok ne okajemo sve naše grehe, kao što kažu *Psalmi*: “Ne zahvataj duše moje s grešnicima ni život moj s krvnicima” (*Psalmi*, 26:9).
- 15:23 Četvrti i poslednji element pokajanja je rešenost da ne ponovimo greh, kao što stih kaže: “Pokaži mi ono što ne vidim, ako li sam nepravde činio neću ih više činiti” (*Jov*, 34:32). Naša rešenost da napustimo greh treba da bude tako iskrena i duboka da se Bog, istražujući našu najunutarniju savest, može u to Sam osvedočiti. Stoga je zapisano: “Gospod neka nam je svedok istinit i veran da ćemo činiti sve što ti Gospod Bog tvoj naredi za nas” (*Jeremija*, 42:5).
- 15:24 Kad pojedinac reši da napusti grešan život, on tada mora krenuti u pravcu suprotnom od onoga kojim se do tada kretao, udaljujući se od greha u meri u kojoj je to ostvarljivo, čineći dobro sa podjednakim žarom kojim je grešio. Stoga učimo: “Ako si počinio gomile grehova sad počini gomile dobrih dela.” Ako je moguće, grešnik bi trebalo da čini dobra dela uz pomoć onih delova tela kojima se služio dok je grešio.
- 15:32 Najbolje je trenutno pokajanje. Što se čovek duže saživljava sa svojim grehom, to se on neizbrisivije utiskuje u njegovu ličnost i teže ga je okajati. Osoba postepeno zaboravlja greh i više ne oseća njegovu težinu u potpunosti. Odgađanje pokajanja umanjuje mogućnost potpunog iskupljenja jer čovek može u potpunosti zaboraviti svoj prestup, ili ga iznenadna smrt može sprečiti da ga ikad okaje.
- 15:38 Rabi Eliezer, jedan od najvećih talmudskih mudraca, imao je običaj da kaže: “Pokaj se dan pre svoje smrti.” Kada su ga njegovi sledbenici pitali kako je moguće unapred znati dan svoje smrti, on im je odgovorio da to nije moguće, pa se stoga treba kajati svakog dana. Slično nam savetuje i kralj Solomon: “Svagda neka su ti haljine bele” (*Knjiga propovednikova*, 9:8). Zato treba stvoriti dobru naviku da svake večeri pre spavanja ostavimo malo slobodnog vremena kako bismo na miru razmislili o našim postupcima.
- 15:39 Premda su vrata pokajanja uvek otvorena, Bog je odredio Deset dana između Roš Ašana i Jom Kipura, kao i sam dan Jom Kipura, za posebne dane namenjene pokajanju. Običaj je da se tokom tih dana izgovaraju molitve pokajnice i da se u tom periodu sa mnogo više ozbiljnosti i strogoće posvetimo ispunjavanju verskih i moralnih obaveza. Prorok kaže: “Tražite Gospoda dok se može naći” (*Isaija*, 55:6), a naše predanje nas uči da se taj stih odnosi na Deset dana pokajanja.
- 15:40 Deset dana pokajanja počinju sa Roš Ašana. Glavna zapovest koja se odnosi na Roš Ašana je oglašavanje Šofara. Jedno od simboličkih značenja Šofara jeste u tome da u ljudskim srcima probudi svest o postojanju Boga. Prorok je stoga rekao: “Zatrubi li Šofar u gradu, a da se narod ne zabrine?” (*Amos*, 3:6). Praznik Jom Kipur kojim se završava period od Deset dana pokajanja je posebno određen za dan pokajanja i molitve.
- 15:41 Najbolje je da se čovek pokaje dok je još mlad i pun snage, kao što je zapisano: “Ali opomeni se Tvorca svoga u danima mladosti svoje pre nego što dođu zli dani” (*Knjiga propovednikova*, 12:1). Naši mudraci nas uče da se čovek istinski pokaje onda kad mu se pruži prilika i kad oseća nesmanjenu želju da ponovi greh, ali se i pored toga uzdrži ne zato što se plaši da će biti otkriven, ili zato što mu nedostaje snage, nego stoga što je njegovo pokajanje potpuno. Naravno da čovek ne treba da sebe namerno iskušava jer Bog i bez toga zna da li je njegovo pokajanje potpuno i besprekorno.
- 15:68 Poziv na pokajanje ubrajan je u glavne zadatke svih biblijskih proroka. Pokajanje koje ide ruku pod ruku sa molitvom i davanjem milostinje može poništiti svaku nepovoljnu odluku koju je Bog doneo protiv pojedinca ili cele zajednice. Bog je obećao: “Ako se narod Moj... ponizi i pomoli se i potraži lice Moje i povrati se od zlih puteva svojih, Ja ću ga uslišiti s nebesa, oprostiću mu greh njegov i isceliću zemlju njegovu” (*II Knjiga Dnevnika*, 7:14). Stoga pokajanje posreduje za čoveka, štiti ga od zla, pa mu čak i produžava život.
- 15:69 Pokajanje se ubraja među glavne principe koji imaju moć da otklone sve prepreke na putu iskupljenja. “Izbavitelj će Cionu doći i onima od Jakova (deci), koji se od greha odvrćaju” (*Isaija*, 59:20). Predanje kaže da kada bi se svaki Jevrejin pokajao i okrenuo Bogu, makar samo na jedan dan, svet bi se istog trena iskupio. *Tora* stoga kaže: “Ako se obratiš Gospodu Bogu svome i poslušaj Njegov glas, u svemu što ti Ja danas propisujem... tad će Gospod Bog tvoj povratiti roblje tvoje i smilovaće se na tebe. I opet će te Gospod Bog tvoj sabrati između svih naroda po kojima te je rasejao” (*Ponovljeni zakon*, 30:2-3). ■

Jasminka Domaš

Besamim

Jasminka Domaš

Na web stranici Bet Israela nalazi se broj mojeg mobitela. Rečeno informatičkim rječnikom: dostupna sam.

Trudim se biti i pristupačna, a to nije uvijek jednostavno, jer biti glasnogovornik/(ca) je nešto poput uvijek otvorene Knjige žalbi ne samo za Zagreb nego uopće za sve građane Hrvatske.

Elem, ponekad se građanke i građani, dame i gospoda, žale na raznorazne serije i saponice koje vrve od povijesnih netočnosti i površnosti. Pa, naravno, kad je riječ o židovskoj problematici tko bi još plaćao, pored mnogobrojnih zvijezda saponice bez kojih nacija ne može, i stručne suradnike?!

I kome se onda požaliti kad suprug već drijema nakon TV dnevnika, a djeca hodaju po kući sa slušalicama na (v)uhima živeći na svojoj glazbenoj planeti? Glasnogovorniku naravno, koji je uvijek dostupan i hoće-neće, mora saslušati sve pritužbe i opaske, prijedloge i komentare.

Prava uzbuna nastane uoči i još više nakon koncerta izvjesnog gospodina s estrade kojem umjetničko ime počinje s T. i čije "evente" uvijek prati ustaška ikonografija, a on jadan jadničak nikako da shvati zašto se baš na njegovim koncertima pojavljuju ljudi u crnom i s ustaškim kapama. No bit će da bi mu i rejting i lova (o)pali u vodostaju popularnosti da se ogradi od ustaškog znakovlja i onih koji ga nose.

Lipanj je bio rezerviran za one koji su djecu namjeravali upisati u židovsku školu i raspitivali su se: "A kaj se tamo sve uči?"

Glasnogovornik je zapravo poput zaposlenika na centrali ili razvodnika na željezničkom kolodvoru koji jednog čovjeka upućuje na razgovor s rabinom, drugog predsjedniku pjevačkog zbora, trećeg tajniku zajednice, četvrtog učiteljici i tako redom dok prevoditelji romana muku muče sa židovskim pojmovima, a onda se jave i profesori teologije koji studente žele dovesti u jednu malu židovsku zajednicu koja se zove Bet Israel ili se javljaju učiteljice vjeronauka koje se preznojavaju od straha misleći: "Hoće li djeca biti dovoljna pristojna i disciplinirana?" No, ako ništa drugo, zahvaljujući Koestlinu u posljednje vrijeme uvijek imamo košer keksa i slanah štapića što smiruje goste i domaćina. Jedino su nešto donatori vode u posljednje vrijeme zakazali.

Vjerovali ili ne, ljetos me nazvao i jedan mladac i to na posao, dok sam bila udubljena u tekstove o jačanju ekstremne desnice i dok

sam analizirala njihov uspjeh na izborima za Europski parlament. I taj mi je dečec bez okolišanja rekao: "Hoću se tetovirati, ima jedan znak i natpis na hebrejskom ali ne znam što to znači. Hoćete li mi vi pomoći?"

Odgovor je bio kratak i neuobičajen: "Neću." I zatim je uslijedilo prijateljsko uvjeravanje zašto i zbog čega se ne treba tetovirati i da je tetovaža protivna židovskoj vjeri. Moja kćerka Ana rekla bi da sam se upustila tom prilikom u "pametovanje".

Najzahvalniji postavljajući pitanja glasnogovorniku su oni koji su malo nagluhi i traže da im kažem neki telefonski broj. Na kraju krajeva možda im taj broj i nije toliko bitan koliko sama činjenica da se nakon nekoliko uzastopnih "Molim, hoćete li ponoviti" nitko na njih nije izderao u stilu: "Gluh si ko' top. Daj si već jednom nabavi slušni aparat! Ak' treba, ja bum ti kupiti!" Krotki i mili tražitelji telefonskog broja nakon što im po treći ili četvrti put polako izgovorim telefonski broj koji trebaju, od srca se zahvaljuju: "Preljubazni ste, baš vam hvala." I dok spuštam slušalicu, Ana me vuče za rukav: "Kaj ti ne čuješ da te zovem?" U sebi sam sve zabrinutija, izgleda da sve slabije čujem, a ako se uzme u obzir i da sve lošije vidim, čini se da polako otkrivam zašto studentima postajem sve omiljenija profesorica.

Istina, imam ja i svojih faza odsutnosti, osobito kad se spremam na neki skup ili događaj gdje se očekuje da održim kraći ili duži govor, tada mogu oko mene plesati i Indijanci kao oko vatre, ja ništa ne čujem ni ne primjećujem. Mojima doma to je već poznato pa onda gostima, koji me iz prikrajka gledaju u čudu, objašnjavaju: "Znate, ona vam je tu, ali zapravo više nije ovdje."

I tako izađem iz kuće i vratim se navečer iz Bet Israela razmišljajući: "Ima li štogod za prigrist u košer špajzici." I kad sva sretna počnem nešto grickati i hrustati, zazvoni telefon. "Daaaaa", kažem ja, "izvolite." Usput se pitam koju ću ulogu sada morat preuzeti: rabina, liječnika, iscjelitelja, tumača svetih spisa, tješitelja...

Nije važno, život je ionako kratak pa onda neka bude bogat i raznolik. U svakom slučaju mogu vam preporučiti mjesto glasnogovornika posebice ako vam se u novoj Roš Hašani ne umire od dosade. No sada ću ipak morati prekinuti s pisanjem. Pitate se zašto? Pa zato što zvoni telefon!! ■

Dolores Bettini

Na obalama rijeka babilonskih

Zlatni zid

Dolores Bettini

Ljeto. Dani se od rana jutra lijeno vuku kroz žegu. Rjeđe zvoni telefon, manje mailova stiže. Ništa se ne mora danas. Može i sutra. Ili drugi tjedan, ma, može i sljedeći mjesec.

Hura za ljeto, vrućinu, sparinu, debelu hladovinu, za iznenadne pljuskove s grmljavinom, ohlađene kriške lubenice, knedle s marelicama, ... hura za zrele smokve, miris ružmarina i lavande, za cvrčke...

Hura za ...hm ... *taj poklič – hura, to mi nekako zvuči kao da sam u izviđačima pa sjedimo oko logorske vatre i u jedan glas kličemo hura! svemu i svacemu. A opet, ako kažem: živjelo nam ljeto, vrućina... nije baš zgodno... tako se više ne govori. Neka ostane hura! jer moglo bi mi se, Bože sačuvaj, omaknuti: Živio 1. maj – praznik rada! ili Živjela radnička klasa! ili Da nam živi, živi rad! i slične nepodopštine.*

Dakle, hura za knjige koje čekaju da ih pročitam, hura i za prva poglavlja knjiga što ih nakladnici stavljaju na net i njima mame meni slične. Lijepo ih isprintam (po tri, četiri, nekad i više tih prvih poglavlja), *zaklamam* da se ne izmiješaju i složim na hrpu. Ponekad je dovoljno pročitati i to, jedno poglavlje, a desi se i da jurnem u knjižaru i kupim čitavu knjigu jer me “prvo poglavlje” zamantra. Evo, baš nedavno, skinem s neta prvo poglavlje knjige *Otkrivanje nebesa* Harryja Mulischa i pred spavanje krenem čitati. I što se desi?! Ščepa me Mulisch i povuče tako snažno u to svoje Otkrivanje, pa ja noć provedem negdje između nebesa i zemlje u čudnom polusnu i odgonetanju što bi moglo biti dalje. Prva misao ujutro: moram je cijelu pročitati. 888 stranica knjige – broj koji i sam zvuči obećavajuće. I – evo me u knjižari!

Ne mogu oglušiti, ali ipak mi ove sitne ljetne užitke ne uspijevaju pokvariti ni aktualne političko-ekonomsko-recesijske dubioze (može li se tako reći?) na trabakuli koju je Njegovo Kapetanstvo – Premijer upravo naprasno napustio. Svi stoje bez daha uz klimavu ogradu i zure dok on izvodi svoj, sad već čuveni, *dance rebalance* na nepoznatu bijelu lađu, pa s nje dovikuje: “Baj-baj! Odoh ja. Neću se više igrati!”

U *Otkrivanju nebesa* nailazim na sjajan odlomak u kojem jedan od glavnih likova neko vrijeme vrši važnu funkciju u političkom

životu Nizozemske i dolazi do zaključka da narod i državnu strukturu razdvaja *Zlatni zid* “ispred kojega vlada improvizirani kaos, ... a to što se sve ne raspadne ima se zahvaliti svijetu iza Zlatnoga zida” koji je pouzdan i moćan, kaže Mulisch i nastavlja: “Barem je to slika koju nemoćni ispred Zlatnoga zida imaju o njemu. Nju potvrđuju tamna odijela, bešumne limuzine, osiguranje, protokol, savršena organizacija, baršunasti mir u palačama i ministarstvima. ... Ali onaj tko je doista jednom bio iza Zlatnoga zida, taj zna da je sve to privid i da tamo u donošenju odluka vlada isti takav improvizirani kaos kao i ispred Zida. ... Onaj tko uspije otkriti kako se pravi politika, ostatak će života morati provesti uz temeljni osjećaj nesigurnosti.”

Tako, dakle, stvari stoje.

I mi, ovdje, imamo nekakav *Zlatni zid*. Imamo i one “ispred” i one “iza”. Oni “iza” u daleko su većem kaosu od onih u Mulischevoj Nizozemskoj, a oni “ispred” tek trljaju krmeljave oči i ne mogu odlučiti treba li se zaista probuditi iz omamljenosti tisućljetnim snom. Dotle im oni “iza” kroz rupe u zidu sve dublje zavlāče ruke u izlizane džepove. Jedan dio onih “ispred” skače iz sna i više onima “iza” da su lopovi i neka uzmu sebi, a ne njima, a drugi, onako ležečki, zapomažu: “Jao nama, mi smo mali, nemoćni ljudi! Mi ništa ne možemo!” Onda ti mali ljudi brže-bolje okreću svoje male nemoćne glave da im pogled slučajno ne zaluta s onu stranu Zida kroz neku od velikih rupa. Premali su, kažu oni, da shvate svu složenost igre koja se odvija “iza”.

Vika, strka, kuknjava, jurnjava; vladarica i vlada “vladaju”, sabor ključa, optužbe pršte, dio naroda se pjeni... Trese se s obje strane Zida. Opasno se trese.... i? I – ništa. Tresla se brda – rodio se miš. Valjda je prevruće.... možda kad zahladi?

A do tada: Živjelo nam ljeto, zreli paradajzi, živjela radnička klasa, ventilatori i sve ostalo!

Što je sad?! Pitate kakve sve to veze jedno s drugim ima? Nikakve, naravno! Ima li išta s ičime ikakve veze?

Nema.

Tako stvari stoje. ■

Vijesti

Predstavnici anticionističke ultraortodoksne sekte Naturei Karta sredinom srpnja sastali su se u Gazi s Ismailom Haniyehom, Hamasovim predsjednikom vlade. Četvorica američkih predstavnika sekte u Gazu su ušla iz Egipta (jer im Izrael ne bi dopustio ulazak u Gazu). “Vaša patnja je naša patnja, vaše suze su naše suze”, rekao je na susretu u Gazi rabin Yisroel Weiss i nastavio: “To je vaša

zemlja. Nezakonito i nepravedno su je okupirali i ukrali oni isti ljudi koji su oteli judaizam i naš identitet.” Haniyeh je uzvratio da nema ništa protiv Židova, nego protiv Države Izrael. Sektu Naturei Karta (“Čuvari Grada”, aramejski) u Jeruzalemu su osnovali prije 70-ak godina Židovi koji su se protivili uspostavljanju Izraela kao države, vjerujući da to može učiniti samo Mesija. ■

Drago Pilsel

Pismo voljenoj i starijoj braći Goldstein na mjesecu

Drago Pilsel

Valja podržati obračun s neistinama i zabludama o antifašizmu, ustaštvu i hrvatstvu, zabludama koje postojano oko sebe širi saborski zastupnik Andrija Hebrang.

Baš je šteta, napisao sam u nedjelju uoči 40. obljetnice dolaska na mjesec u Novom listu, što je tih dana Mjesec, predmet žudnje mnogih u zvjezdanim noćima ljeta, “ugašen”, jer bi inače četrdeseta obljetnica misije Apolo 11 i čovjekova spuštanja na taj naš satelit sasvim sigurno dobila na dramatičnosti i romantičnosti. S druge strane to da Mjesec nismo vidjeli kada ga se cijeli svijet sjećao, a ovaj novinar to odista sa zadovoljstvom činio, možda znači da moramo biti oprezni kada mislimo da se dogodilo ili da smo se dotakli nečega važnog: varljiva je, odista, ta naša politika i ta naša povijest. Ovdje se, u ovoj kolumni, bavimo i etikom i moralom. Znamo, svaki moralni kodeks mora pojmiti ljudsku psihologiju, materijalni svijet i tradiciju na ovaj ili onaj način. Sastavljajući svoja javna mnijenja, svoj kodeks, mi moramo ne samo stvoriti sliku prostora većeg no što ga možemo osjetiti, već moramo opisati i prosuditi više ljudi, više akcija, više stvari no što bismo ikad mogli upoznati. Moramo rezimirati i generalizirati. Moramo izabrati uzorke i postupati s njima kao da su tipični. To je tako ili, kako bi rekao pokojni kolega, legenda američkoga (televizijskog) novinarstva, Walter Cronkite, “That’s the way it is.” Ne vidimo, trenutno, Mjesec. Ali tu je! Ne vidimo, ovog časa, istinu i pravdu. Ali, velim, tu su.

Sjećam se, kako se ne bih sjećao, i to s uzbuđenjem, jer mi se miješaju televizijske slike iz djetinjstva u Patagoniji, slike o izlasku Neila Aldena Armstronga iz letjelice “Orao” i njegovo sporo spuštanje na površinu Mjeseca i svi trenutci kada sam bio svjedok teških nepravdi i situacija. Kao da imam dvije osobnosti. Jedno mi “ja” govori o jedinstvu svih stvorenja, o miru i ljubavi, dok me drugo “ja” upozorava na zlo i na to koliko može biti šokantno nečije zanovijetanje. Ovo me drugo “ja” čini, ne toliko depresivnim i beznadnim, koliko ljutim. Dođe mi da “puknem”. Neke se stvari ne daju i ne smiju trpjeti.

Mislim da se tim načelom vodio publicist i izdavač Slavko Goldstein kada je odlučio napisati otvoreno pismo Andriji Hebrangu, objavljeno u tjedniku *Globus* od četvrtka 16. srpnja, pismo u kojem se Goldstein obračunao, i to majstorski, s neistinama i zabludama o antifašizmu, ustaštvu i hrvatstvu, zabludama koje postojano oko sebe širi predsjednički kandidat HDZ-a, saborski zastupnik Andrija Hebrang. Goldsteinovo obraćanje Hebrangu je korak sličnom onom koji je Armstrong učinio svojom lijevom nogom dotaknuvši prašnjavu i glatku površinu Mjeseca, kada je 21. srpnja 1969. u 2:56, prema koordiniranom svjetskom vremenu (UTC, a Hrvatska se nalazi na UTC+1), na mjesječevom Moru tišine rekao glasovitu rečenicu: “Ovo je mali korak za čovjeka ali veliki skok za čovječanstvo!”

Da podsjetimo: Čitao sam originalnu verziju intervjua, sada već, predsjedničkog kandidata HDZ-a Andrije Hebranga *NIN-u*, što sam

ga dobio iz njihove redakcije. Hebrangu ništa nije podmetnuto. Uostalom, Hebrang u brojnim medijskim intervencijama, pogotovo nakon polemike s Miljenkom Jergovićem, nije demantirao navode iz intervjua *NIN-u*. Može se on sada “vaditi” koliko želi. Može dodatno podcrtavati da je kazao kako je to bila Luburićeva “vizija”, da je Luburić bio zločinac, itd. Ali je kristalno jasno da je izjavio kako se zapovjednik svih ustaških logora, Vjekoslav Maks Luburić, “borio za hrvatske interese”. Naime, na pitanje *ninovog* novinara: “Hoćete da nam kažete da su se i Maks Luburić i Andrija Hebrang borili za nacionalne interese?”, Hebrang junior odgovara, bez razmišljanja i sustezanja: “Apsolutno.” Hebrang je kazao i ovo: da slučajno Luburićeva i glava njegova oca nisu bile hrvatske, obje bi dočekale prirodnu smrt. Što? Omaklo mu se?

Slavko Goldstein, kao da je on taj koji kroči umjesto Armstronga na Mjesec, čini možda mali korak za novinarsku, publicističku ili povijesnu istinu, ali veliki, gigantski iskorak za naše demokratsko društvo, za promjenu Hrvatske iz ruralne i fašistoidne sredine – gdje se grubim postupcima eliminira neistomišljenik i još se to smatra borbom za hrvatske interese – u zemlju koja bi bila dom ljudskih prava. Kao što je Armstrong smatrao, i još smatra, da naš planet mora biti dom mira za svakoga, tako i Goldstein, ne da bi od Hebranga napravio ridikula (jer, nažalost, Andrija Hebrang, histerično i paranoično uništava sliku oca, ubijenog od komunističara 1948., uspoređujući ga s najgorim od najgorih likova NDH), smatra da Hrvatska mora biti izraz naših odista istinskih interesa. A kako bi ona to mogla biti ako onaj koji želi biti njezinim predsjednikom ima razumijevanje za Luburićevu “viziju” Hrvatske i Bosne i Hercegovine: bez Srba, Židova, Roma i svih Hrvata koji ne pristaju na političku volju Adolfa Hitlera i Ante Pavelića?

Što vam hoću reći? Traži se novi model razmišljanja. Sasvim je prirodno da kvantitete personaliziramo a odnose dramtiziramo (Goldstein je kao Armstrong, dok je Hebrang negdje izgubljen u “Bespućima povijesne zbiljnosti”). Valja, kako to čini Goldstein ili, kako bi rekla sjajna književna kritičarka Nada Pavičić Spalatin, naći pravu mjeru za ugađanje ljutnje. A mogli bismo takvi biti kada si zastupnik Hebrang u odgovoru objavljenom tjedan dana kasnije, također u *Globusu*, dopušta Slavka Goldsteina nazivati komunistom?! Čak i komunističkim vođom. Majko mila! Budući nije uvijek moguće djelovati dobroćudno, široko humano, osjećajno, kako to čini Goldstein, naš čovjek na Mjesecu, ono što je važno jest, što i Armstrongova biografija govori, a Hebrangova, nažalost, narušava, biti nepokolebljiv na braniku prava i slobode. ■

Boris Havel

Stvarnost, semantika i baklave

Boris Havel

Boris Havel je hrvatski predstavnik Međunarodne kršćanske ambasade u Jeruzalemu. Diplomirao je politologiju i povijest, a na Hebrejskom sveučilištu u Jeruzalemu magistrirao komparativnu religiju.

Početak lipnja našao sam se na seminaru koji je u organizaciji iranskog veleposlanstva u Zagrebu održan u Novinarskom domu pod naslovom “Suživot i mir među religijama”. Tada sam još jedva hodao nakon operacije kuka, no tome zboru nisam mogao odoljeti. Izlaganja su sva bila med i šećer. Predstavnik Židova u iranskom parlamentu pohvalio je toleranciju koju iransko društvo pokazuje prema manjinama. Doimao se iskreno. Nakon predavanja letimice sam se pozdravio s njim i saznao da mu obitelj živi u Americi. Kratko predavanje je održao i iranski klerik, kojeg su slušatelji kasnije obasuli pitanjima. On je ustvrdio kako su u Iranu institucionalizirani samo oni kojih ima, to jest islam, tradicionalno kršćanstvo i židovstvo, a da manjih protestantskih zajednica kao ni ateista nema. Zagrebački muftija Ševko Omerbašić je blago komentirao kako se mnogi Iranci koji dođu u naše krajeve izjašnjavaju kao ateisti. Zatim mu je postavio odlično pitanje na koje nije dobio odgovor: da li u Iranu nema ateističkih udruga jer nisu dopuštene, ili zato što se ti ateisti sami od sebe ne udružuju?

Govornici su općenito bili puni hvale prema toleranciji kojom islam, predvođen režimom u Teheranu, pridonosi svjetskom miru i

suživotu među religijama. Ja sam se sjetio doprinosa tim uzvišenim ciljevima koji je iransko veleposlanstvo dalo na prošlogodišnjem Interliberu, i pomislio kako mi na hrvatskom za takve ciljeve imamo bolja terminološka rješenja od “suživot” i “mir”.

I ja sam, naravno imao pitanje. No prije nego što sam došao na red, proglasili su pauzu. Moderatoru, koji je bio djelatnik Doma, bilo je žao što mi nije stigao uručiti mikrofon, pa mi je obećao da će drugi dio konferencije započeti s mojim pitanjem. Uslijedila je stanka sa zakuskom. Razmišljao sam da li da ostanem i postavim pitanje (uspust sam se nastojao opredijeliti za jedno od jedno dvjesto koja su mi padala na pamet), ili da idem doma i ne kvarim im protokol. No onda sam definitivno odlučio junački ostati: na stolu u hodniku ugledao sam baklave!

Kao rođeni Sarajlija i vrsni znalac, odmah sam po zlatno-smećkastoj boji ocijenio da su autentične. I bile su. Za razliku od zborovanja koje je prethodilo zakusci, u baklavama nije bilo patvorenosti. Stopostotni orasi, šećer, *jufka*, ulje i limun, spojeni na jedinstven način na čitavom *dunjaluku* – bosanski. Ne postoji piratska ko-

Baklave.

Ispaljivanje rakete iz pojasa Gaze na Izrael.

pija baklave. Nema tu igre riječi. Samo stvarnost od koje oba uha utrnu, ili nije baklava. Pokuša li netko nazvati baklavom nešto što nije napravila uvježbana bosanska ruka po autentičnoj recepturi, Bosanci se samo s prijezirom nasmiješe i prijeđu na sladoled.

I dok sam razmišljao kako to da u čitavom Zagrebu nađem tako dobre baklave tek na iranskom seminaru o suživotu i miru među religijama, zapazih jednoga od govornika, predavača na Katoličkom sveučilištu i svoga dragog prijatelja, i pridoh mu. Kasno sam uočio da sam ga u svom oduševljenju što ga vidim prekinuo u razgovoru s nekim drugim. On mi je odmah predstavio svoga sugovornika, i tada je započeo najzanimljiviji dijalog koji sam vodio u posljednjih mjesec dana. Njegov sugovornik, nazvat ću ga prijatelj prijatelj – da ga ne imenujem zbog eventualne neugode, predstavio se kao povjesničar, podrijetlom iz Bosne; zapravo, roditelji su mu iz Bosne. Moj prijatelj se nakon nekoliko minuta ispričao i otišao dalje, a nas dvojica smo nastavili razgovor.

Ispričao mi je da je rođen u Zagrebu. Musliman je, ali nije religiozan. Piše doktorat iz povijesti, i jako ga zanima povijest Bosne i Hercegovine (mislim da mu je to i tema doktorata). Poznavatelj je i bliskoistočne situacije. Upućen je u fenomen kršćanskog cionizma. Zna da iza njega stoji Mossad, što je znalački dokazao i William Engdahl u *Stoljeću rata 2*, i volio bi više saznati o Međunarodnoj kršćanskoj ambasadi u Jeruzalemu, čiji sam ja predstavnik. Tu mi je rekao da on zapravo zna tko sam ja, te da je slušao moje predavanje u Bet Izraelu o sukobu u Gazi. Kaže, dalje, ne voli cionizam. Ja, demokrat u duši, bio sam pozitivno iznenađen njegovom iskrenošću u kombinaciji s ljubaznošću. Pozitivnom dojmu pridonio je i kontrast u kojem je njegova izravnost stajala u odnosu na floskule s predavanja koja sam maločas čuo. Dakle, ne mislimo isto

o nekim stvarima, ali nas to ne sprječava da srdačno razgovaramo i ugodno se družimo. Bosanci u dijaspori, to sam već prije primijetio, znaju biti neočekivano demokratični diskutanti. Tvrđoglavo se drže svoga mišljenja i rado ga iznesu. To je od Bosne. Uljudno saslušaju čovjeka koji misli drukčije. To je od dijaspore. (Ona nijansa sažaljivog i terapijskog stava dok slušaju sugovornika s kojim se ne slažu je isto od Bosne.) Naš je razgovor tako postajao sve zanimljiviji, barem meni. Kulminirao je njegovom ležernom informacijom kako je pred moje predavanje u Bet Izraelu razgovarao s jednim od organizatora i rekao mu otprilike ovako: “Zašto zovete Havela da govori o Gazi. To je stvar između muslimana i Židova. Kršćani se u to ne bi trebali miješati.”

Nisam mu uspio odgovoriti. Bližio se kraj stanke, ponestajalo je baklava, a mene je počela hvatati žgaravica. Priveli smo razgovor kraju, razmijenili adrese i dogovorili da se opet vidimo (još nismo, nadam se da hoćemo). Tada mi je prišao moderator i nervozno se ispričao jer mu je organizator rekao da drugi krug predavanja neće moći započeti mojim pitanjem. “Kakvo iznenađenje”, pomislio sam. Čovjeku je bilo neugodno. Meni je laknulo. Kako sam se u međuvremenu opredijelio za pitanje gdje se u Zagrebu mogu naručiti ove baklave, pomislio sam da ono ipak neće pridonijeti suživotu i miru među religijama koliko izlaganje sljedećeg govornika, pa bi bilo šteta da mu kradem vrijeme. Pozdravio sam se s prijateljevim prijateljem i još nekima i otišao doma.

Neočekivani huntingtonovac

No razgovor s prijateljevim prijateljem nije mi davao mira. Nisam prestajao razmišljati o njegovoj opasci organizatoru iz Bet Izraela i što je sve u njoj bilo sadržano. On je zagrebački musliman, ateist.

Intelektualac, povjesničar. Član akademske zajednice. Humanist, nedvojbeno. Iz dosadašnjega svoga iskustva, od takve bih osobe očekivao da na zbivanja u Gazi gleda ponajprije s humanitarnog aspekta: ondje je mnogo gladnih i unesrećenih Palestinaca. On bi meni rekao kako palestinska djeca teško žive. Ja bih mu objasnio da je to zbog toga što im Hamas organizira život. Kao povjesničar bi mi on možda objasnio kako su cionisti Palestincima okupirali zemlju, za koju se ovi sada bore da je vrate. Ja bih odvratio da je sva ta zemlja povijesno židovska (pazi ime – Judeja!) a da palestinska nacija do prije pedesetak godina nije ni postojala. Tu bismo se upustili u prijateljski sukob povijesnim tvrdnjama, iz kojeg bismo vjerojatno izišli obogaćeni protivničkom argumentacijom, ali nepoljuljani u svojim uvjerenjima. Kao pravi Bosanci u dijaspori. No, umjesto svega toga, čovjek mi hladno kaže kako je to sukob između muslimana i Židova! Kao da slušam lijevoliberala koji iznosi tezu Samuela Huntingtona prije nego što je podvrgne znalačkoj analizi i opovrgne. Sukob u Gazi je muslimansko-židovski sukob u koji se – jesam li ja to dobro čuo – kršćani ne bi trebali miješati! Da, bio sam šokiran. Ali ne tezom. Nego uvjerenjem i ležernošću s kojima je iznesena. I nedostatkom logike u čitavoj konstrukciji. Da mi je rekao kako je to sukob između Arapa i Židova u koji se Hrvati nemaju što miješati, skoro bih se složio. Ili, pak, da je to sukob Hamasa i cionista u kojem neka se HDZ-ovci drže po strani (sad se sjetih da nisam platio članarinu za ovu godinu). No ako je to stvarno sukob muslimana i Židova, kako je to povjesničar sekularne orijentacije, muslimanske tradicije rodnom iz Zagreba ustvrdio, a prihvatimo radi daljnje argumentacije i konačnog usklađivanja stvarnosti i semantike da jeste, onda kršćani imaju mnoštvo razloga da se miješaju.

Prvi razlog: kršćansko breme prošlosti

Arapsko-muslimanski rat protiv Židova u omjeru u kojem je vjerski u mnogome se temelji na antižidovskim religijskim doktrinama, od kojih su neke navedene u Hamasovoj povelji, a preuzete su iz islamskih izvora vjere i njihovih tumačenja. U islamskim izvorima postoje i pozitivni napisi o Židovima, da ne bude zabune, no Hamas ih je temeljito zanemario. Postavlja se pitanje, otkud teološki antižidovski sentiment u islamu? Odgovor je jezivo jednostavan: mahom iz kršćanstva. Kršćani su bili ti koji su Židove prvi optužili za deicid, mizantropiju kozmičkih razmjera, perpetualnu subverzivnost i neizlječivu žudnju prema zatiranjem istine, vrline, morala, te ovladavanje svijetom. Od prvih kršćanskih učitelja kao što su Meliton iz Sarda i Justin Mučenik, preko biskupa poput Ambrozija Milanskog i Ivana Zlatoustog, do bizantske carske uprave, antižidovstvo je bilo važna značajka kršćanske filozofije. Zapravo bi se moglo reći da su kršćani izmislili teološko antižidovstvo. Antižidovstvo ne potječe iz Novoga zavjeta i Isusova nauka, već iz kasnijih tumačenja biblijskih tekstova, no to Crkvi ne opravdava. Kao respektabilna religija čije je neke ideje islam preuzeo, kršćanstvo je odigralo važnu ulogu u širenju antižidovstva. I kad je teološko antižidovstvo kasnije počelo prerastati u antisemitizam, uloga kršćana i u njegovom prelasku u islamski svijet bila je presudna.

Mnoge je kršćane danas toga sramota. Mene jeste. Sramota je i upirati prstom u islam istodobno zanemarujući smeće u vlastitom dvorištu. Vaditi trun iz tuđega oka a ne vidjeti balvan u svom, grda je djelatnost, veli Isus. No kad se to smeće već tako prelilo i kad

su zbog njega mnogi Židovi danas izloženi pogibelji, ne miješati se bio bi vrhunac ljigavosti. Kršćani bi se zbog nekih svojih bizarnih stavova o nekršćanima iz prošlosti trebali ispričati i muslimanima i Židovima. No u konkretnoj situaciji, apsolutna je dužnost i moralna obveza kršćana stati uz Židove i njihovu zemlju Izrael.

Drugi razlog: kršćanska etika

Ako je sukob muslimansko-židovski, odnosno vjerski, onda je samo muslimanska strana odgovorna za njegovo postojanje. Ne postoji ni jedna jedina židovska teološka škola, sljedba, struja, stranka, pokret, niti židovski klerik, vjeroučitelj, tumač Zakona, general, političar ili aktivist od ikakvoga značajnijeg utjecaja koji zagovara vjersko nasilje Židova prema nežidovima. To se ne može reći za suprotnu stranu. Uz mnoge miroljubive muslimane koji žele skladan suživot sa Židovima, Gaza i čitav Bliski istok vrve radikalnim vjeroučiteljima koji pozivaju na džihad. Židovski džihad ne postoji, postoji samo židovska obrana od njega. Da je muslimanska strana jedina odgovorna pokazuje i jednostavna činjenica da u Gazi Židova više nema, a ipak se iz Gaze ispaljuju projektili na Židove po okolnim naseljima.

Političke organizacije, EU, UN, razna ministarstva, predstavništva, uredi, skupine za zaštitu koječijih prava iz raznoraznih se razloga ne žele svrstati uz jednu a protiv druge strane. Što iz pragmatizma, što iz oportunitizma, što iz straha ili nečega drugoga, oni će krivnju uvijek raspodijeliti. Kršćanin je pak dužan postupiti po biblijskom nauku i savjesti. To znači ljubiti pravednost, što je najvažniji kršćanski poziv, ali i mrziti bezakonje (*Poslanica Hebrejima* 1:9), premda ne i bezakonika. Stajati uz pravednost, istinitost i činjenice, a protiviti se izmišljotinama, ideološkim, religijskim i apokaliptičkim mitovima koji promiču nasilje, kršćanska je etička dužnost.

Rame uz rame s time ide i kršćanski pogled na pravo, jurisdikciju i mandat države. On se temelji na Starome i Novome zavjetu a glasi ovako: vlast postoji kako bi zaštitila svoje građane i ograničila zlo. Apostol Pavao objašnjava da vlast “ne nosi uzalud mača” nego da “kazni onoga koji čini zlo” (*Rimljanima* 13:4). Legitimna izraelska vlast ima mandat i pravo mačem zaustaviti onoga tko čini zlo njenim građanima.

Treći razlog: kršćansko protivljenje džihadu

Treći razlog za kršćansku podršku Izraelu, ukoliko je sukob muslimansko-židovski, čista je pragmatika. Iz propovijedi mnogobrojnih Hamasovih klerika evidentno je da njihov džihad nije usmjeren samo protiv Židova, već i protiv kršćana. Konačni cilj džihada je inkorporacija čitavoga svijeta u Dar al-Islam, ili Dom islama, a ne samo osvajanje Izraela. Sve što još nije u Domu islama, u Domu je rata – u Dar al-Harbu. Mi, zapadni kršćani, uključujući i nas u Hrvatskoj, znali mi to ili ne znali, po definiciji svih Hamasovih klerika, živimo u Domu rata isto kao i Židovi u Sderotu ili Aškelonu. Razlog zašto mi to uglavnom ne znamo je dijelom taj što umjesto da obratimo pozornost na njihove prijeteće mi obraćamo pozornost na seminare iranskog veleposlanstva u kojem su riječi, barem u njihovom uvriježenom semantičkom obliku, potpuno nepovezane sa stvarnošću. Drugi je razlog taj što je najveći dio njegova udara apsorbirao upravo Izrael. Svaki kršćanin koji ne želi živjeti u džamahiriji ili kalifatu, plaćati džiziju i biti sveden na zimmiju, već preferira život u

sekularnoj nacionalnoj domovini u kojoj se poštuju svačija ljudska, građanska i vjerska prava i slobode, protivi se džihadu. Džihad je po svojoj definiciji globalne naravi. Jedan od najboljih načina suprotstavljanja globalnom džihadu jest pružanje podrške Izraelu.

Novi seminar?

Kršćani se zapravo premalo "miješaju" u nasrtaje arapskoga-muslimanskog svijeta na židovsku domovinu, Erec Izrael. Svaki do jednog bi trebao dati više od sebe. Ponajprije molitvom za židovski narod, pitomu maslinu na koju smo mi pricijepjeni kao divlja maslina, i koja nas nosi (*Rimljanima* 11:24), ali i molitvom za Arape i druge muslimane. Zatim protivljenjem svakom antisemitskom i antiizraelskom istupu u svojoj okolini. No ja sam apsolutni zagovornik i aktivnijeg miješanja, da ne kažem aktivizma. Kršćani, ne iransko veleposlanstvo, trebali bi organizirati seminare o suživotu i miru među religijama, na kojima će se stvari nazivati

pravim imenom. To je preduvjet za ikakvu promjenu stvarnosti na bolje. Groteskno iskrivljavanje nazivlja i činjenica, prema kojem se lukavo djelovanje iranskog veleposlanstva kategorizira kao promicanje suživota i mira, Hamas oslovljava s humanitarna organizacija a Izrael naziva državom aparthejda koja nad Palestincima vrši genocid, proizvodi grotesknu sliku stvarnosti na koju kršćani ne bi smjeli nasjedati. Pavlove riječi: "Ne budite sudionici u besplodnim djelima tame, već ih radije razotkrivajte" (*Efežanima* 5:11) u tom kontekstu ne mogu biti jasniji putokaz.

Pitam se, ipak, smatra li prijatelj prijatelj da bi se u seminar koji bi kršćani organizirali o arapsko-izraelskom sukobu trebalo miješati veleposlanstvo šijitske mulokracije? Ako smatra da bi, onda neka to bude konstruktivno. Neka samo donesu baklave. ■

1 Vidi knjigu dr. Yusufa Al-Qaradawija *Nemuslimani u islamskom društvu* u prijevodu dr. Sulejmana Topoljaka (ID EL-Kelimeh, Novi Pazar, 2003.).

POSEBNO ODABRANO

Antisemitizam na švedski način

J. Domaš

Švedska na sjeveru Europe često se uzima kao primjer demokracije, ljudskih sloboda i svekolikog napretka kojem bi sve druge zemlje trebale težiti. Ali, kao što kaže naš narod, nije zlato sve što sija!

Naime, švedski list *Aftonbladet* objavio je da su izraelski vojnici vadili mrtvim Palestincima organe i prodavali ih za transplantaciju. Ta morbidna vijest proširila se iz Stockholma po svim svjetskim medijima. A švedski ministar vanjskih poslova, Carl Bildt, kojeg, uostalom, znamo s ovih, još nedavno ratnih prostora, ograđuje se od toga da bi se morao ispričati Izraelu i Izraelcima, jer za njega – tako naprednog gospodina – objavljeni članak nije nego sloboda govora.

Anemičan, plavokosi političar Bildt, koji je na balkanskoj nesreći dobro zaradio i iskoristio je za napredak svoje karijere, ne želi vidjeti istinu. Uostalom, nije mu prvi put.

Sloboda govora, kao u ovom primjeru kada se radi o objedi izraelskih vojnika nije drugo nego govor mržnje. I podsjeća prema svim elementima na one dobro poznate optužbe Židova koji usmrćuju kršćansku djecu kako bi im uzimali krv za svoje obrede. Ta „špranca” sada je samo malo modernizirana, pa su antisemitske nebuloze srednjega vijeka odjevene u ruho 21. stoljeća.

Na pisanje *Aftonbladeta*, ali i na švedski stav da nema razloga ni povoda za ispriku, Izrael je reagirao protumjerama najavivši bojkot

švedskih kompanija u Izraelu kao i uskraćivanje boravišnih viza švedskim novinarima.

Posjet Jeruzalemu Carla Bildta najavljan za rujan iznenada se našao na klimavim nogama, a švedska židovska zajednica, zatečena količinom laži i gluposti objavljenim u medijima, izrazila je švedskoj vladi svoju ogorčenost.

Odmah nakon što je članak o "zlodjelu" izraelskih vojnika bio objavljen u *Aftonbladetu*, provedena je u Švedskoj anketa o tom slučaju; 66 % ispitanih od njih 13.000, izjavilo je: "Švedska se nema zašto ispričati Izraelu."

Ono o čemu se manje govori to su vrlo jake i dobro organizirane neonacističke skupine u Švedskoj koje zasigurno obožavaju Hitlera, a osobito onu njegovu izreku: "Ako narodu tri puta kažete laž, koliko god bila nevjerojatna – narod je nakon toga prihvati kao istinu."

Samo što Izraelci nisu isti kao tridesetih godina kada je krenuo val nacističke ideologije. I znaju razlikovati slobodu govora od otvorenog antisemitizma koji uvijek ima, nažalost, iste posljedice.

Skandalom iz Švedske još jedanput je otvoreno pitanje gdje su granice slobode govora? Tamo gdje počinje mržnja i uvreda. ■

Cionistički lideri u Zemlji Izrael

Naida Mihal Brandl

Chaim Weizmann (1874. – 1952.)

Weizmann i emir Feisal, 1918.

Kemičar, državnik, predsjednik Svjetske cionističke organizacije, prvi predsjednik Izraela i osnivač istraživačkog instituta u Izraelu, koji će postati Weizmann Institute of Science. Uz Herzla, dominantan je cionistički lider.

Rođen je u malom selu blizini Pinska (danas Bjelorusija) i diplomirao je kemiju na Sveučilištu Fribourg u Švicarskoj, 1899. Predavač je na Sveučilištu u Ženevi (1901. – 1903.), a 1904. odlazi u Britaniju; karijeru nastavlja na Sveučilištu u Manchesteru. Godine 1910. postaje britanski državljanin i za vrijeme Prvoga svjetskog rata (1916. – 1919.) radi kao ravnatelj The British Admiralty laboratories.¹

S Lordom Balfourom radio je 1917 godine na Balfourovj Deklaraciji. Osnivač tzv. sintetičkog cionizma, Weizmann je podupirao

bazične kolonizacijske napore kao i diplomatsku aktivnost na najvišoj razini.

Demokratski je nacionalist. Nije bio originalan politički mislilac. Vremenom gotovo da nije mijenjao svoje stavove. Nije držao stranu ni radničkom cionizmu na ljevici, ni revizionističkom na desnici i općenito ga se definira kao centrističkog, općeg cionista. Pristaše su mu većinom pripadnici mlađe generacije britanskih i njemačkih cionista.

U siječnju 1919., s budućim iračkim kraljem Faisalom I. potpisao je Sporazum (vidi prilog originalnog teksta u izvorima), kojim se uspostavljaju odnosi između Arapa i Židova na Bliskom istoku. Nakon 1920. u rukovodstvu je cionističkog pokreta; od toga u dva navrata i predsjednik (1920. – 1931., 1935. – 1946.). Godine 1921., zajedno s Albertom Einsteinom lobira sredstva za osnivanje Hebrejskoga sveučilišta u Jeruzalemu.

Za vrijeme Drugoga svjetskog rata bio je počasni savjetnik britanskoga Ministarstva nabave i istraživao na sintetičkoj gumi i visokooktanskom benzinu. (Izvori gume većinom su pod japanskom kontrolom.) Susreo se s američkim predsjednikom Harryjem Trumanom i radio na dobivanju američke potpore uspostavljanju Države Izrael.

Weizmann je postao prvi predsjednik novouspostavljene države 1948. U Rehovotu, gdje je živio, osnovao je istraživački institut (danas, Weizmann Institute of Science). Autor je mnogih znanstvenih članaka. ■

¹ Postao je poznat kao prvi kemičar, koji je uspio pronaći kako upotrijebiti bakterijsku fermentaciju u proizvodnji velikih količina željene supstance i danas ga se smatra ocem industrijske fermentacije. Upotrijebio je bakteriju *Clostridium acetobutylicum* (Weizmannov organizam) kako bi proizveo aceton. Aceton se koristio u proizvodnji eksplozivnog propelanta krucijalnog za Saveznike (vidi Royal Navy Cordite Factory, Holton Heath).

Menahem Usiškin (1863. – 1941.)

Rođen je u Rusiji. Diplomirao je na Moskovskom tehnološkom institutu. Član Hibat Ciona, aktivno radi na oživljavanju hebrejskoga jezika i židovskih naselja u Zemlji Izraela, tada dijelu Osmanskoga Carstva.

Na Prvom cionističkom kongresu služi kao hebrejski tajnik. Jedan je od onih, koji su prisilili lidere da napuste Plan za Ugandu.

U svom pamfletu *Nas̄ program*, zagovara kolektivna naselja utemeljena na radničkom cionizmu. Pod njegovim utjecajem cionistički

pokret aktivno podupire osnivanje agrikulturnih naselja, edukacijskih i kulturnih institucija i hebrejskog sveučilišta. Godine 1919. Usiškin i sam radi alija (imigrira u Zemlji Izrael) i 1923. izabran je za predsjednika JNF-a (Jewish National Fund), kojeg vodi do svoje smrti. Kupuje zemlju koja kasnije postaje ključno područje židovskih agrikulturnih naselja (velika područja u Dolini Hefer/Emek Hefer i Emek Israel te Emek Beit Še'an). ■

Nahum Sokolov (1859. – 1936.)

Autor, prevoditelj i pionir hebrejskog novinarstva; rođen je u rabinskoj obitelji u Wyszogródu u Rusiji (danas Poljska). Sa 17 godina počinje pisati u lokalnim novinama na hebrejskom, *Ha-Cefira*. Njegovi čitatelji kretali su se od sekularnih intelektualaca do anticionističkih haredim; dobiva svoju redovitu kolumnu da bi, vremenom, postao glavni urednik te suvlasnik lista.

Godine 1906. postao je glavni tajnik Svjetskog cionističkog kongresa. Sljedećih godina putuje Europom i Sjevernom Amerikom propagirajući cionističku stvar. Za vrijeme Prvoga svjetskog rata živio je u Londonu, gdje je bio jedan od glavnih lobista/zagovara-

telja Balfourove deklaracije. Godine 1931. izabran je za predsjednika Svjetskog cionističkog kongresa. Godine 1935., nakon isteka mandata, naslijedio ga je Chaim Weizmann.

Napisao je povijest Baruha Spinoze i njegovog vremena u 3 dijela, kao i razne druge biografije; bio je prvi, koji je preveo Herzlov utopistički roman *Altneuland* na hebrejski, dajući mu ime Tel Aviv (= Proljetnje brdo). Godine 1909., to je ime prihvaćeno kao ime prvoga modernog grada u kojem se govori hebrejski – Tel Aviva.

Umro je u Londonu; po njemu je nazvan kibuc Sde Nahum. ■

Haim Arlozorov (1899. – 1933.)

Rođen je u Rommnyju, u današnjoj Ukrajini, ali je njegova obitelj, nakon pogroma 1905. pobjegla u Berlin. Doktorirao je ekonomiju na Sveučilištu u Berlinu. Završivši studija pisao je članke s cionističkom tematikom: financiranje imigranata, planiranje programa o suradnji Židova i Arapa. Još dok je bio u Njemačkoj, postao je jedan od osnivača stranke Ha-Po'el ha-Ca'ir (1918.), koja je privukla mnoge suvremene intelektualce. Kasnije, kad se Ha-Po'el ha-Ca'ir ujedinio s Ce'irei Zion, Arlozorov postaje jedan od lidera novog Histadruta (Sindikata).¹ Ubrzo se vraća u Njemačku kako bi završio doktorat. U Berlinu, njegova sestra Lisa bila je jedna od najbližih prijateljica Magde Goebbels, s kojom je i on imao dugu vezu. Nakon što je završio studije (1924.), vraća se u Palestinu. Dvije godine kasnije izabran je kao predstavnik jišuva u Društvu naroda u Ženevi.

Arlozorov je imao čvrsta ideološka stajališta, zbog kojih je izražavao neslaganje s određenom politikom svoje stranke i sa skepticizmom promatrao mogućnost ujedinjenja Histadruta i Ahdut ha-Avoda (druga cionističko-socijalistička stranka). Usprkos njegovim neslaganjima, do ujedinjenja je došlo pod imenom Mapai. Arlozorov postaje lider stranke Mapai,² tada najznačajnije židovske stranke i jedan od bliskih prijatelja Haima Weizmanna. Ubrzo je imenovan šefom političkog odjela Židovske agencije. U početku je vjerovao kako će Britanci pomoći Židovima naseljavanje u Palestinu pa je surađivao s britanskom vladom; međutim, uskoro shvaća da se Britancima ne može vjerovati i da Židovi moraju riskirati i britanski gnjev u gradnji svoje Domovine i spasiti europske Židove od režima u kojima su živjeli, osobito one iz nacističke Njemačke.

Ha'avara – sporazum o transferu

Haim Arlozorov otišao je u nacističku Njemačku pregovarati o sporazumu koji bi omogućio emigraciju njemačkih Židova, zajedno s većim dijelom njihove imovine. Nacisti su pokazali zanimanje za transfer židovskog stanovništva, ali se nisu bili voljno odreći njihove imovine. Na temelju ovog sporazuma, Židovi su morali svoj no-

vac položiti na posebni bankovni račun i s tim je novcem kupovana njemačka roba, koja se uvozila u Palestinu i druge zemlje. Na taj su se način nacisti počeli rješavati Židova, istovremeno izbjegavajući bojkot svoje robe.

Ubojstvo i istraga

Dana 16. lipnja 1933. godine, dva dana nakon povratka s pregovora u Njemačkoj, Haim Arlozorov je ubijen dok je sa svojom suprugom Simom šetao telavivskom plažom. Njegova smrt ostavila je duboke ožiljke na odnose unutar cionističkog pokreta; okolnosti ubojstva do danas su ostale nerazjašnjene.

Palestinska je policija u početku uhitila trojicu revizijsita,³ koje je identificirala Arlozorovljeva udovica; oni su ubojstvo negirali. Sud je oslobodio Ahimeira i Rosenblatta, ali ne i Stavskog; njega je Vrhovni sud ipak oslobodio zbog nedostatka dokaza. Međutim, Mapai je i dalje optuživao desne cioniste za ubojstvo.

U ožujku 1982., izraelska je vlada (premijer Menahem Begin) formirala istražnu komisiju koja je zaključila da Rosenblatt i Stavski nisu imali nikakve veze s ubojstvom, ali nisu našli ni ubojice, niti da li je ubojstvo bilo politički motivirano. Prema Arlozorovu, danas mnoge izraelske ulice nose njegovo ime, a po njemu su dobila imena naselja (jišuvim) Kfar Haim i Kirjat Haim te kibuc Giv'at Haim. ■

1 Nakon svog dolaska u Palestinu (1921.), Arlozorov predstavlja svoju stranku u Histadrutu.

2 Glavna izraelska radnička stranka (Mifleget Poalei Eretz Israel — Radnička stranka Zemlje Izrael), osnovana je 1930. godine kao cionističko-socijalistička stranka te je dominirala židovskom i kasnije izraelskom politikom (Mapai je vodio izraelske koalicije lijevog centra od osnutka Izraela do 1968. godine).

3 Abba Ahimeir, Abraham Stavski i Zevi Rosenblatt.

Vladimir Zeev Žabotinski (1880. – 1940.)

Rodio se u Odesi (tadašnja Rusija, današnja Ukrajina) 1880. godine u tradicionalnoj židovskoj obitelji, gdje je i dobio tradicionalni židovski odgoj. Nakon što je završio srednju školu, počinje pisati za novine u Odesi te ubrzo odlazi kao dopisnik u Švicarsku (Bern) i Italiju. Piše pod pseudonimom Altalena. U Rimu je i studirao a nakon povratka u Rusiju završava studij i postaje odvjetnik. U Rusiji uređuje novine na ruskom, jidišu i hebrejskom. Bio je odličan esejist i briljantan govornik.

Cionist

Nakon pogroma u Kišinevu (1903.), Žabotinski se priključuje cionističkom pokretu, gdje je ubrzo primijećen kao daroviti govornik i postaje vođa intelektualno orijentirane mladeži. Izuzetno popularan i tražen, putuje Rusijom i drži govore. Za to vrijeme posvećuje se i učenju hebrejskoga kao govornog jezika. Za vrijeme pogroma organizira samoobranu u različitim zajednicama ruskih Židova i bori se za građanska prava Židova u Carstvu.

Izabran je kao jedan od izaslanika na 6. cionističkom kongresu (koji je ujedno i bio zadnji Herzlov kongres). Bio je duboko impresioniran Herzlom. Potpuno se posvećuje ideji cionizma.

Prvi svjetski rat

Za vrijeme Prvoga svjetskog rata, Žabotinski je došao na ideju osnivanja Židovske legije, koja bi se borila na strani Britanaca, a protiv Osmanlija, koji su tada kontrolirali Erec Israel (smatrao je osnivanje židovske armije povijesnom nužnošću). Zajedno s Josefom Trumpeldorom, Žabotinski je osnovao Zion Mule Corps, od nekoliko stotina Židova, uglavnom Rusa, koje su Osmanlije izgnale iz Zemlje te su se oni naselili u Egiptu. Ova je jedinica hrabro služila u bici kod Gali polja.

Kada je Zion Mule Corps rasformiran, Žabotinski je otputovao u London, kako bi radio na uspostavi židovskih jedinica, koje bi se borile za Zemlju Izraela u britanskoj vojsci.¹ Međutim, Britanci su tek 1917. pristali na osnivanje triju židovskih jedinica. Žabotinski se protiv Osmanlija i sam borio u Jordanskoj dolini i za to je 1918. godine dobio i odličje za hrabrost. Želio je što židovski vojnici nisu imali već u ulogu u oslobađanju zemlje od Osmanlija, jer su Britanci nastojali Zion Mule Corps držati u pozadini.

Revizionistički cionizam

Žabotinski ne vjeruje da je nacionalni preporod moguć izvan Palestine.

Nakon rata, Žabotinski je bio izabran u prvo zakonodavno tijelo u mandatnoj Palestini, a 1921. godine bio je izabran u Izvršno vijeće Svjetske cionističke organizacije.

Godine 1923. dao je ostavku na tu dužnost zbog neslaganja s predsjedateljem vijeća, Chaimom Weizmannom i osnovao revizionističku stranku pod imenom Savez revizionista-cionista i njezin omladinski pokret – Betar (hebrejski akronim za Liga Josefa Trumpeldora).²

Nova je stranka tražila da Cionistički pokret, kao svoj naum, prizna osnivanje židovske države uz obje obale rijeke Jordan. Njegov je glavni cilj bio je osnovati modernu židovsku državu uz pomoć Britanskog Carstva (Žabotinski je vjerovao da Britanija i cionisti imaju zajedničke interese na Bliskom istoku i da se nijedna britanska vlada neće odreći Balfourove deklaracije; želio je pritisak na Britance da ispune Mandat). Njegova je filozofija bila u suprotnosti sa socijalistički orijentiranim radničkim cionistima, koji su se radije usredotočili na gospodarsku i socijalnu politiku, koja se oslanjala na model srednje klase u Europi. Kao anglofilu, njegov je, pak, ideal bila židovska država kao moderna liberalna demokracija, temeljena na britanskom modelu. Svoje je pristaše našao većinom u Poljskoj, a svoje je aktivnosti usredotočio na lobiranje za britansku pomoć u razvoju Jišuva (predizraelsko židovsko društvo u Erec Israelu).

Progonstvo

Godine 1929. Žabotinski je napustio Palestinu, kako bi prisustvovao 16. cionističkom kongresu. Britanci su spremno prihvatili arapski pritisak i nisu dozvolili Žabotinskom da se vrati.

Pokret, koji je Žabotinski vodio nije bio monolitan već se sastojao od tri frakcije, od kojih je ona, pod vodstvom Žabotinskog, bila najumjerenija. Žabotinski se zalagao za suradnju s Britancima, dok su se, npr., David Raziel, Aba Ahimeir i Uri Cvi Greenberg usredotočili na samostalne akcije unutar Mandatne Palestine, boreći se i s cionistima-socijalistima, i britanskim mandatnim vlastima, kao i odmazdama za arapske napade.

David Raziel bio je komandant Irguna, dok su Aba Ahimeir i Uri Cvi Greenberg djelovali kao ideolozi za Lehi. Upravo je iz Irgun krila Revizionističke stranke kasnije formiran Herut, a još kasnije i Likud, apsorbirajući ideologiju općih cionista. Iz tog je krila poslije izašao i Menahem Begin, jedan od vođa Irguna i Betara (omladinski klub).

Tridesetih godina, Žabotinski je bio duboko zabrinut položajem u kojem se našla židovska zajednica u Poljskoj. Godine 1936. Žabotinski je pripremio tzv. evakuacijski plan, koji je pozivao na evakuaciju cjelokupnog židovskog stanovništva Poljske u Mandatnu Palestinu. Taj je plan izazvao mnogo kontroverzi unutar poljske židovske zajednice – od oduševljene potpore do onih, koji su tvrdili da takav plan zapravo ide na ruku poljskim antisemitima. Dvije godine kasnije, Žabotinski je, u govoru poljskim Židovima, pokušao objasniti da žive na vulkanskom rubu i da će se u vrlo bliskoj budućnosti poljskim Židovima dogoditi krvavi pogromi. Žabotinski je naglasio potrebu da europski Židovi što hitrije emigriraju u Palestinu.

Umro je 1940. u progonstvu. ■

¹ Nije prihvatio argument da bi židovska armija provocirala Arape; smatrao je da je 2.000 vojnika pod britanskim zapovjedništvom manje provokativno, nego 10.000 ilegalno sakupljenih vojnika.

² Osnovna slabost njegove politike bila je bespoštedna analiza svojih kolega u cionističkom pokretu, često i pretjerana – međutim, nije nudio alternativu. Iritirao je kolege jer je dramatizirao politička pitanja, često držao govore i bezrezervno ih kritizirao.

Leo Mockin (1867. – 1933.)

Rođen je u Brovariju kraj Kijeva. Kao 15-godišnjak otišao je u Berlin u srednju školu i dalje na sveučilište. Studirao je matematiku i sociologiju na Sveučilištu u Berlinu, gdje je osnovao Rusko židovsko akademsko udruženje – prvo nacionalno židovsko studentsko društvo u tom gradu.

Bio je aktivan na Prvom cionističkom kongresu, gdje je sudjelovao u izradi tzv. Programa iz Basela. Kasnije se koncentrirao na kulturna pitanja, osobito na razvoj hebrejskoga jezika i obrazovanja. Jedan je od osnivača Demokratske frakcije unutar cionističkog pokreta, koja se ranih godina postojanja pokreta zalagala za demokratizaciju istog.

Za vrijeme Prvoga svjetskog rata seli u Kopenhagen, jer je cionistička organizacija, držeći se odluke pokreta o neutralnosti, tamo preselila svoje uredne. Nakon rata odlazi u Pariz, gdje i dalje ima središnju ulogu unutar pokreta. Naaglašava potrebu cionističke aktivnosti u dijaspori, vjerujući da će ona ostati središtem židovskog života; zalagao se za osnivanje Svjetskog židovskog kongresa, koji bi predstavljao židovske interese na nacionalnim, kao i internacionalnom forumu, posebno se zalažući za poštivanje židovskih prava kao nacionalne manjine. Umro je u Parizu 1867.; njegovi su ostaci, godinu dana kasnije, prebačeni na Maslinsku goru. ■

Nadrabin Paul Chaim Eisenberg Život iza kulisa

Prevela i priredila iz časopisa *Die Gemainde* Jasminka Domaš

Mnogi se, naravno, pitaju što sve radi jedan nadrabin? Austrijskog nadrabina uglavnom dobro poznamo, a i Beč nije daleko – nekima i u Bet Israelu je vrlo omiljena destinacija.

Paul Chaim Eisenberg poznat je po humoru kojim je prožeto njegovo pričanje anegdota kao i njegova ljubav prema glazbi.

Ono čega svaki nadrabin, pa tako i Eisenberg, ima puno i previše, to su različite obveze, a premalo vremena, često i za obiteljski život, jer pored uže obitelji on ima i širu – svoju zajednicu. I u njoj bar micve i bat micve, vjenčanja, pogrebe, službene susrete s predstavnicima vlasti i vlade. Dakako, tu su i redovite službe za Šabat i blagdane.

Nadrabin Eisenberg osobitu pažnju poklanja radu s mladima i sretan je kad vidi da je hram pun mladog svijeta. Ponekad organizira i seminare kako pripremati košer hranu. Nikada ne zaboravlja na svoju ulogu učitelja.

Velika pomoć stiže mu od nadkantora Shmuela Barzilaia, kojeg pamtim i sa svečane inauguracije Bet Israela u Zagrebu. On posebice priprema mlade za bar micvu.

Nadrabin Eisenberg naglašava: “Jako mi je važno da se djevojčice ne osjećaju zapostavljene. Jer, žene daju sasvim izniman doprinos Židovstvu.”

I kako se to slikovito kaže, nadrabin Paul C. Eisenberg nastoji uvijek pažljivo slušati s oba otvorena uha i gledati što se zbiva u zajednici, može se dogovoriti termin za razgovor, ali u pravilu vrata njegove kancelarije širom su otvorena. Dodatno prati rad i brine oko pribavljanja financijskih sredstava za organizaciju EZRA koja pomaže socijalno potrebitim i dodaje: “Ponekad me zaista čudi koliko mi dodatnih pitanja postave dobrostojeći ljudi prije nego odvoje za tu instituciju samo nekoliko eura.”

Zanimljivo je da ponekad i nežidovi dolaze kod nadrabina po savjet. I tako, u upravo objavljenoj knjizi *Doživljaji jednog rabina*, Eisenberg opisuje slučaj kada mu je došao čovjek i zamolio ga da sasluša njegove bračne probleme. “Čovjek mi se nije činio poznat i napokon sam ga upitao je li član naše židovske zajednice. On je odgovorio da je katolik. Tada sam ga upitao zašto nije otišao po savjet svećeniku, a on je rekao: “On nije oženjen, prema tome, ne može poznavati brak kao što ga vi poznajete”

Zaokupljen je i podučavanjem učenika – koji ne pohađaju židovsku gimnaziju – iz područja religije

Nadrabin Eisenberg posjećuje i zatvore u kojima ima Židova; odlazi i u bolnice i tada uvijek zamoli za mišljenje nadležnog liječnika o oboljeloj osobi.

Naročito je poznat po svojem angažmanu na području međureligijske suradnje i razvijanju tolerancije te je svojedobno i autorica ovih redaka bila u Beču na jednom takvom simpoziju zajedno s nadrabinom Paulom Chaimom Eisenbergom koji je više puta istaknuo i stalno naglašava: “Ja sam protiv bilo kojeg oblika fundamentalizma.”

Vrlo je aktivan i u Europskoj rabinskoj konferenciji. Smatra da je danas osobito aktualno da se i siromašnijim slojevima židovskog pučanstva omogući nabavka košer hrane, koja je zbog procesa košerizacije nešto skuplja. O tome se u posljednje vrijeme učestalo raspravlja na susretima europskih rabina.

U svakom slučaju, nadrabin Eisenberg uspješno nastavlja djelo svojeg oca Akibe (umro u Beču 1983.), koji je također bio nadrabin u Austriji. Samo za razliku od oca koji je studirao filozofiju, Paul Chaim se prvotno bio posvetio matematici no put ga je odveo tamo gdje se i danas nalazi – na čelu židovske zajednice Austrije. Otac je šestero djece koja žive u Izraelu i djed koji ima 13 praunuka. ■

Mirjam II.

Sa www.visionsvoices.com prevela Dubravka Pleše

Mirjamina spontana pjesma dopušta čitatelju da joj dodijeli ulogu voditelja molitve. Ali, ovu epizodu još dodatno objašnjava Rabin Moshe Zvi Nerya koji hvali Mirjaminu ulogu učiteljice *par excellence*. Rabin Nerya razmišlja o rabinskom stavu prema pravednim ženama u *Izlasku*. One, prema tradiciji nisu sudjelovale ni u jednom od dva fatalna i sudbonosna grijeha pustinjske generacije: grijehu zlatnog teleta i grijehu uhoda. Ova je tvrdnja prilično neobična. Prorok Mihej (6:4) ukazuje na troje ljudi, vođa, koji su izveli narod iz Egipta: Mošea, Arona i Mirjam a Targum Jonatan dodatno pojašnjava:

Ja sam tebe izveo iz zemlje egipatske, izbavio te iz kuće ropstva; poslao sam pred tobom Mošea da te pouči zakonu, Arona da prinosi žrtve za narod i Mirjam da poučava žene (Targum Jonatan Mibej 6:4).

Moše je bio B-žji čovjek koji je s potpunom predanošću četrdeset godina poučavao izraelski narod. Aron, njegov brat, bio je čovjek mira i istine koji je služio cijelom Hašemovom narodu. Kako onda oni, prema rabinima, nisu uspjeli spriječiti muškarce Izraela da sagriješe a žene nisu pokleknule? Rabin Nerya odgovara da je Mirjam plesala s ženama. Nije ostala udaljena od njih nego se pomiješala s narodom i zaplesala sa svojim sestrama. To je ostavilo neizbrisiv pečat na njihovim religioznim dušama i obdarilo žene Izraela nesalomljivom moralnom čvrstinom. Stariji izvori također pripisuju Mirjam zaslugu za silan utjecaj kojeg je imala na druge. Pogledajmo sljedeći odjeljak iz *Zobara*:

Sve pravedne žene te generacije u to su vrijeme dolazile k Mirjam. Ustajale su kao stup dima u pustinji. Taj je dan nazivan danom radosti. U predvečerje Šabata i na blagdane sve su žene dolazile do Mirjam i radile kako bi stekle spoznajnu Gospodara svemira. Ta je generacija bila blagoslovljena među ostalima (Zobar, Emor 116).

Ephraim Lunshitz u svom biblijskom komentaru *Keli Yakar* tvrdi da su Mirjaminsu duhovni dosezi utjecali na žene i na obalama Mora trstikovog:

U tom je trenutku Mirjam postala proročica [i njezinim djelovanjem] sve su žene zaslužile vidjeti lice Šebina (božanski dub) i sve su rekly: "Ovo je moj B-g i ja ću ga slaviti." Proroštvo je započelo s Mirjam i sve su ga ostale žene slijedile a kako Šebina dolazi samo kroz radost a žene su izložene bolima poroda, Mirjam je u ruke uzela def i sve su je žene slijedile s defovima i u plesu kako bi B-žji dub boravio na njima u radosti. Žene su u proroštvu dosegle jednaki stupanj kojeg su imali muškarci te će se zato, kada za to bude vrijeme ostvariti riječi proroka: Žena će okružiti muškarca (Jeremija 31:22); (Keli Yakar *Izlazak*. 15:20).

Tako Mirjam svojom pjesmom, molitvom, učenjem i proroštvom utječe na druge.

Mirjamin izvor

Mirjam i voda

Važnost Mirjam kao modela otkupljenja dodatno je istaknuta njezinom povezanošću s vodom od trenutka kada se pojavljuje u biblijskoj priči (*Izlazak* 2:4). U rabinskoj tradiciji, kao i u većini susjednih kultura, voda se smatra simbolom spasenja ali i sredstvom kojim se može uzrokovati smrt. U našem tekstu vode Nila donijele su smrt Egipćanima za vrijeme Deset pošasti ali zahvaljujući Mirjaminom hrabrom djelu te su iste vode i darovale život Mošeu i židovskom narodu (Norman J. Cohen, "Miriam's Song A Modern Midrashic Reading", *Judaism* 33, 1984., str. 181.–182.)

Mirjamina dva postupka na obalama vode nisu jedini razlog zašto je povezujemo s vodom. Rabinska nam književnost kaže da je Mirjam doprinijela održanju i napretku naroda u pustinji i to pomoću vode.

Rabi Yossi u ime Rabija Yehude kaže: "Tri su velika skrbnika brinula o Izraelu: Moše, Aron i Mirjam a dana su im tri dara: izvor, oblak i mana. Izvor (be'er) dobili su zahvaljujući Mirjam, stup oblaka zahvaljujući Aronu a manu zahvaljujući Mošeu. Kada je Mirjam umrla, nestao je i izvor, kao što je rečeno: 'Ondje umrije Mirjam', a odmah poslije toga kaže: 'Nije bilo vode za zajednicu'" (*Brojevi* 20:1-2). (*Babilonski Talmud, Taanit* 9a)

Jedna rabinska tradicija smatra Mirjamin izvor nagradom za njezinu *Pjesmu pokraj mora*. Osim toga, komentatori su tijekom povijesti njezin izvor smatrali snažnim retoričkim simbolom. Značaj putujućeg izvora sam po sebi može se promatrati uz pomoć *Mišne* u Avot koja nabraja da je to bilo tek jedno od deset čuda stvorenih na Šabat u sumrak.

Simbolika izvora

Židovski su komentatori tijekom stoljeća pokušavali razjasniti višestranu simboliku Mirjaminog izvora.

U svom biblijskom komentaru Rabin Samson Raphael Hirsh izvor direktno povezuje s Mirjanimim primjernim karakterom. Navodeći riječi proroka Miheja, on primjećuje da je troje ljudi poslano da utječe na Izrael, svaki od njih s namjerom da prenesu osobitu vrlinu – zakon, milosrđe i skromnost.

Zakon kao stil života prema volji Hašema bio je Mošeovo svojstvo. Zakon simbolizira mana. Ona je Hašemov dar i snaga koja održava zajednicu. Milosrđe, požrtvovnost u surbu mira osobine su Aronove što simbolizira zaštitni oblak koji štiti narod u pustinji.

Rabin Samson Raphael Hirsh nastavlja:

Poniznost i skromnost u Hašemovom prisustvu kao i moralna čistoća koja je osobina skromnosti upravo je temelj ženstvenosti

sti u Izraelu. Pomoću skromnosti i čistoće Mirjam je širila svoj utjecaj... Možda upravo to predstavlja simbolika zapečaćenog izvora iz čije dubine izvire sva svetost života (Hirsh, Komentar na Brojeve 20:29).

Rabbi Bezalel Lowe razvio je vezu između Mirjam i izvora u smislu duhovne želje:

Izvor je postojao zabvaljujući Mirjam jer su u Izraelu postojali oni koji su čežnuli za uzvišenim. Ova čežnja zemaljskog za nebeskim nalikuje čežnji žene za muškarcem te je zato Mirjam dan izvor – ženski simbol čežnje (Nezach Yisrael, poglavlje 53).

Rabbi Kalonymos Kalmish Shapiro, u svojoj zbirci drašot poznatoj pod nazivom *Eš Kodeš*, dalje razrađuje temu Mirjaminog izvora. On smatra da izvor predstavlja samostvorenu religioznu potvrdu žene.

Kada žena postane cadeket, izučava Toru i drži zapovijedi – postignuće je samo njezino jer ju ništa na to ne obvezuje: nebesa je nisu stvarno potakla da čini to što čini... Činjenica da je dosegla tako visok duhovni nivo ne može se pripisati božanskom utjecaju nego vlastitom trudu... izvor njezine službe nalazi se u njoj samoj; on teče iz nje. Upravo zato izvor iz kojega istječe živa voda, sveta voda, postoji samo zabvaljujući njezinim zaslugama (Esh Kodesh, Brojevi 20:1, 27. lipnja 1942., str. 183.).

Nehemia Polen u svom članku "Jednakost u hasidskoj misli" (*Egalitarianism in Hassidic Thought*) objašnjava:

Ovo je veza između Mirjam i izvora: izvor je bio arteški, pretjecao je sam od sebe i nije ga trebalo puniti ili ispumpavati. Jednako tako, Mirjamina je duhovnost samostvorena. Na temelju svojih unutarnjih resursa i iz dubine vlastitoga bića, njezina duhovnost nije ovisila ni o kome drugom, čini se, čak ni o B-gu.

Polen ističe da Rabin Shapiro ne samo da hvali inicijativu proročice Mirjam nego u stvari drži posmrtni govor vlastitoj supruzi Rahel Hayyah Mirjam, koja je i sama bila duhovno darovita voditeljica Hasida. Njezina prerana smrt 1937. poklopila se sa Šabatom Paraša Hukat (koja govori o Mirjaminog smrti) i potakla ovu revolucionarnu ideju. Objašnjenje koje nudi *Eš Kodeš* uključuje sve žene koje nastoje dosegnuti duhovne visine.

Pjesma izvora

Pokretni je Mirjamin izvor putovao pustinjom četrdeset godina. Tradicija kaže da je nakon Mirjamine smrti izvor nestao.

Ubrzo zatim Tora bilježi zanimljivu pjesmu poznatu kao *Pjesma izvora*.

Tada Izrael zapjeva ovu pjesmu: (Az yashir Yisrael)

Proključaj, studenče! A vi ga uznosite: (enu la) knezovi ga iskopali, prvaci narodni izdubli žezlom, štapom svojim.

(Brojevi 21:16-18)

Iako nam točno značenje pjesme ostaje nepoznato, Norman Cohen tvrdi da pjesma aludira na Mirjam, njezin dar i paradigmatički značaj njezinog života u, kao što se čini, završnim dijelovima priče o njezinoj smrti. *Pjesma izvora* predstavlja posljednju počast koja se odaje Mirjam..

Molitva za Mirjam

Grijeh

U zapanjujućoj slici koju pronalazimo u dvanaestom poglavlju *Knjige o Brojevima* saznajemo o kazni koju je Mirjam dobila zato što je ogovarala svog brata Mošea.

Mirjam i Aron su govorili protiv Mošea zbog žene Kušanke kojom se oženio: "Oženio je Kušanku!". Osim toga, rekli su i: "Zar je samo Mojsiju govorio Hašem?" – rekoše mu. "Zar i nama nije govorio?" Hašem to ču" (*Brojevi 12: 1-2*)

Mirjamin razgovor s Aronom, čini se, bavi se dvama ključnim pitanjima. Mirjam počinje izvještavajući o skandaloznoj činjenici da se Moše oženio Kušankom. Točna priroda njezinog navoda je, u najmanju ruku, sumnjiva ali njezina iduća izjava bavi se drugim pitanjem koje bi moglo objasniti ono prvo. "Zar je samo Mošeu govorio Hašem? Zar i nama nije govorio?" Mirjam i vjerojatno Aron su "potkopavali" Mošea jer su se i sami osjećali nesigurnima. Ove riječi sam je Hašem protumačio kao pobunu protiv Mošea. On opravdava Mošea veličanstvenim riječima, opisujući njegovu poniznost bez premca i njegove proročke sposobnosti:

Moše je bio veoma skroman čovjek, najskromniji čovjek na zemlji. I odmah reče Hašem Mošeu, Aronu i Mirjam: "Vas se troje pojavite u Šatoru sastanka." Njih se troje pojavi. U stupu oblaka siđe Hašem te stade na ulazu u Šator. Zovnu Arona i Mirjam. Kad njih dvoje istupi naprijed, reče Hašem: "Saslušajte riječi moje: Nađe li se među vama prorok, u viđenju njemu ja se javljam, u snu njemu progovaram. Ali nije tako sa slugom mojim Mošeom. Od svih u kući mojoj najvjerniji je on. Iz usta u usta njemu ja govorim, očevidnošću, a ne zagonetkama, i lik Hašemov on smije gledati. Kako se onda niste bojali govoriti protiv sluge moga Mošea? Uskipjevši gnjevom na njih, Hašem ode (Brojevi 12:3-9). ■

Holokaust u Bjelovaru – nestanak Židovske zajednice u Bjelovaru tijekom razdoblja NDH*

Željko Karaula, prof.

Doktorand povijesti na Hrvatskim studijima u Zagrebu

Bjelovar.

KLJUČNE RIJEČI: Holokaust, Židovi, Bjelovar, Nezavisna Država Hrvatska (NDH), diskriminacija, list *Nezavisna Hrvatska*

ABSTRAKT: U radu se na temelju literature i arhivskih fondova prikazuje kako je odmah nakon osnivanja Nezavisne Države Hrvatske (NDH) u travnju 1941. u gradu Bjelovaru i bjelo-

varskom okrugu sudbina Židova bila surovo zapečaćena. Ubrzo je, pomoću medija i nove „ustaške ideologije“, počela antižidovska kampanja te niz konkretnih postupaka ustaške vlasti: otvoreno izopćavanje Židova iz javnog i kulturnog života u gradu, njihovo izoliranje, obilježavanje trakama i limenim pločicama sa oznakom slova Ž, oduzimanje imovine, sve do nasilne deportacije cjelokupne židovske zajednice iz grada i okolice u logore smrti, te je tako tragično završena dugogodišnja bogata društvena, kulturna i ekonomske djelatnost židovske zajednice u gradu Bjelovaru.

* Ovaj rad je dio znanstvenog projekta „Povijest grada Bjelovara – od njegovih početaka do kraja Ddomovinskog rata“ koji podupiru Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU) u Bjelovaru i Grad Bjelovar.

Uvod

Od početka osnivanja grada Bjelovara 1756., u povijesnim dokumentima možemo pratiti i nazočnost Židova na ovom području, iako je prema strogoj vjerskoj politici austrijske carice Marije Terezije protestantima i Židovima bio zabranjen boravak na području Vojne krajine (Židovi se često pojavljuju kao putujući trgovci), u kojoj se Bjelovar nalazio do razvojačenja 1871. godine.¹ Broj Židova je naročito od 1871. stalno rastao, tako da je pri zadnjem popisu stanovništva u Kraljevini Jugoslaviji 1931., u Bjelovaru zabilježeno 360 Židova. Židovska općina u Bjelovaru osnovana je 1877., a prvi predsjednik bio je poznati bjelovarski knjižar i tiskar Jakob Fleischmann. Mali židovski hram sagrađen je u Bjelovaru 1882. Kako su godine prolazile, broj Židova u Bjelovaru povećavao se pa mali hram nije više mogao zadovoljiti potrebe židovske zajednice. Godine 1913. počinje izgradnja velike židovske sinagoge u secesijskom stilu, koja je završena 1917.

U gradu Bjelovaru Židovi su u tom razdoblju osnovali brojna židovska društva i udruženja (Židovsko građansko društvo, Udruženje židovske mladeži „Degel Jehuda“, Djevojačko društvo „Mirjam“), te svojom aktivnošću znatno utjecali na izgradnju i razvitak grada.² Predsjednik Židovske općine bio je Jaša Hrzić, potpredsjednik Makso Štern, tajnik prof. Rudolf Schey koji je vodio i matične knjige rođenih, vjenčanih i umrlih, a nakon njega, od 1930., vodio ih je rabin D. Ginsberg. Dužnost predstojnika hrama obnašao je Herman Epstein, kantor je bio Isidor Dorf, a šames Mojsija Bruchner.³

Gospodarskom razvitku Bjelovara znatno su pridonijeli Židovi. Oni prvo otvaraju trgovine u manjim mjestima, a kada skupe potrebni kapital, preseljavaju se u Bjelovar ili odlaze u Zagreb. Dobar primjer takvog načina rada je Lavoslav Singer koji je utjecao na razvoj mlinarske industrije u Bjelovaru, ali i na razvoj ugljenarstva, iskop šljunka iz Drave i njegova otpremanja prema velikim gradovima kao iznimno kvalitetnog, a bio je zainteresiran i za vađenje zlata iz Drave. Židovi su se uglavnom useljavali iz Mađarske, gdje su bili svjedoci mađarskoga gospodarskog napretka, te su tamo prikupljena iskustva i znanje prenosili i na bjelovarsko područje.⁴

Na nekoliko mjesta u gradu, naročito u Zagrebačkoj ulici, bile su smještene trgovine uglednih bjelovarskih Židova, najviše dućani mješovitom robom. I nekoliko tvornica bilo je u njihovu vlasništvu. Uloživši svoj kapital u Bjelovaru, Židovi su grad pretvorili u industrijsko središte regije, a zahvaljujući Lavoslavu Singeru bjelovarski je kraj postao značajan izvoznik brašna u Srednju Europu. Dragutin Wolf, pak, počeo je 1892. skromno, s malom pekarom. Ubrzo je nastavio proizvodnjom keksa i vafla, broj radnika povećao se već na pedeset i oni su dnevno, na tada najsuvremenijim strojevima proizvodili 500 kilograma keksa i vafla, što od 1905. stoji u nazivu tvrtke u koju su se uključili i naslijedili je njegovi sinovi: „Tvornica keksa, dvopeka, biskvita i finih poslastica Dragutina Wolfa & sinovi“. Kasnije su prihvatili ponudu mađarske kompanije „Koestlin“ s kojom su se udružili pa je to ime te bjelovarske tvornice ostalo danas.⁵

Početak terora nad Židovima u Bjelovaru 1941. godine i prve mjere ustaške vlasti

Dana 6. travnja 1941. Njemačka i njezini saveznici napali su Kraljevinu Jugoslaviju sa svih strana. Vojska Kraljevine Jugoslavije na nekim mjestima počela je „pucati“ i po nacionalnim šavovima zbog općenitog nezadovoljstva Hrvata svojim položajem u državi. Pobuna 108. pješadijskog puka u noći sa 7. na 8. travnja 1941. u Velikom Grđevcu kraj Bjelovara, koju su organizirali i proveli pripadnici ustaškog pokreta i njihovi suradnici, bila je početak dramatičnih događaja koji su pogodili bjelovarski kraj. U Bjelovaru ustaše i njihovi suradnici poduzimaju akcije kako bi se naoružali, vršeci pritisak na jugoslavensku vojsku i žandarmeriju da predaju vlast. Uskoro je u Bjelovaru razoružana žandarmerija, a uslijedilo je i razoružanje preostalih komandanata jugoslavenske vojske u gradu te svečani ulazak pobunjenih hrvatskih vojnika. Pošto je preuzeta vlast u gradu Bjelovaru, gradski načelnik Julije Makanec u 18 sati s balkona gradske vijećnice proglasio je uspostavu Nezavisne hrvatske države. U gradu se našlo između osam i deset tisuća pobunjenih hrvatskih vojnika. Vodstvo ustanka u Bjelovaru uspjelo je 10. travnja uspostaviti vezu s Nijemcima koji su nastupali iz smjera Virovitice i oko 12. sati stigli u Bjelovar, gdje su bili pozdravljeni kao saveznici, da bi zatim nastavili napredovanje prema Zagrebu. Svi ti događaji bili su početak mučnog i tragičnog razdoblja za židovsku zajednicu u Bjelovaru.⁶

Uoči izbijanja Drugoga svjetskog rata 1941., u gradu Bjelovaru živjela su 303 Židova, u bjelovarskom kotaru još 50, a u cijelom okrugu njih 683. Mala bjelovarska židovska zajednica činila je značajan dio bjelovarskog građanskog kruga, mnogi od njih bili su poznati liječnici, trgovci, industrijalci, obrtnici itd. Uspostavom Nezavisne Države Hrvatske (NDH) protiv njih su pokrenute drakonske mjere. U takvim prilikama prestalo je djelovanje Židovske bogoštovne općine u Bjelovaru. Iznenada su bile prekinute sve veze sa židovskim organizacijama, s drugim židovskim općinama, posebno sa Židovskom općinom u Zagrebu.⁷ Nove bjelovarske novine *Nezavisna Hrvatska* počinju s otvorenim protužidovskom propagandom u skladu s novim preustrojtstvom hrvatskoga novinstva u novom „ustaškom duhu“.⁸

Ustaška se ideologija, posebno njezino rasno i nacionalno zakonodavstvo, mora prosuđivati usporedo sa ideologijom fašizma i nacionalsocijalizma. Obilježja *zakonodavnog terora* bila su temeljna obilježja cjelokupne vladavine NDH i ustaškog pokreta, te su te zakonodavne mjere bile prvenstveno uperene protiv Židova, Srba i Roma, kao najvećih protivnika nove hrvatske države. Masovni teror trebalo je formalno ozakoniti proglašenjem odgovarajućih zakonskih akata. Dana 30. travnja 1941. u NDH, po uzoru na nacističku Njemačku, proglašeni su rasistički zakoni: *Zakonska odredba o rasnoj pripadnosti*, *Zakonska odredba o državljanstvu* i *Zakonska odredba o zaštiti arijske krvi i časti hrvatskog naroda*. Proglašeno je da jedino osobe arijske krvi mogu biti hrvatski državljani, a brakovi između Židova i osoba arijskog porijekla zabranjeni su. Dana 4. lipnja 1941. *Zakonskom odredbom o zaštiti narodne i arijske kulture hrvatskog naroda* zabranjeno je Židovima svako sudjelovanje u radu organizacija i ustanova društvenog, omladinskog, sportskog i kulturnog života, a napose u književnosti, novinarstvu, likovnoj i glazbenoj umjetnosti, arhitekturi, kazalištu i filmu. Sve te odredbe bile su samo uvod u akcije s namjerom potpunog fizičkog uništenja Židova u NDH, što se ubrzo pokazalo i u gradu Bjelovaru i okolici.⁹

Akcije protiv Židova započinju odmah nakon proglašenja NDH. Već 10. i 11. travnja 1941. Nijemci u Zagrebu uhićuju grupu uglednih Židova. Nekoliko dana kasnije isto je učinjeno u Osijeku, gdje je ubrzo uništena i sinagoga. Krajem travnja u Zagrebu, ustaše uhićuju veliku grupu imućnijih Židova, te ih sve interniraju u logor u Kerestincu radi kontribucije (otkupnine). Takav postupak ponavljan je 1941. i 1942. više puta s grupama Židova. Dana 18. travnja 1941. donesena je *Zakonska odredba o sačuvanju hrvatske imovine* kojom su poništeni svi pravni poslovi između Židova i drugih osoba, sklopljeni unutar dva mjeseca prije proglašenja NDH. Već u travnju osnovani su logori "Danica" kraj Koprivnice i Kerestinec u kojima su, uz komuniste i druge političke protivnike, zatočeni i Židovi.

U svibnju i lipnju osnivaju se novi logori gdje se odvođe prvenstveno oni Židovi koji su u Hrvatsku došli kao izbjeglice iz Njemačke i zemalja koje je Njemačka ranije osvojila, ali i drugi. Neki su odmah pogubljeni. Uhićuju se i u logore odvođe veće grupe Židova u Zagrebu (22. lipnja), Bihaću (24. lipnja), Karlovcu (27. lipnja), Sarajevu, Varaždinu itd. Dana 8. srpnja 1941. naređeno je da se svi uhićeni Židovi upute u Gospić, koji je bio sabirni logor iz kojeg su se žrtve odvodili u logore smrti Jadovno na Velebitu i Slano na Pagu, gdje su vršene masovne likvidacije.¹⁰

Prva žrtva, odmah nakon ulaska njemačke vojske u Bjelovar, ustrijelila se u svom stanu 10. travnja 1941. godine. Bio je to 45-o godišnji trgovački pomoćnik, Židov Ernest Kopstein, rođen 15. listopada 1895. u Grosspetersdorfu, Burgenland (Gradišće). Od toga dana do 1. rujna 1941. u Bjelovaru je samoubojstvo počinilo 11 Židova.¹¹

Prvih dana uspostavljanja vlasti NDH na području Bjelovara pod udar vlasti su došli komunisti, pripadnici SKOJ-a i njihovi simpatizeri, zatim pristaše bivših režimskih građanskih stranaka, većinom Srbi i Hrvati jugoslavenske orijentacije, a zatim i imućniji Srbi. Židovi, koji su uhićeni u ovom prvom valu, bili su članovi Komunističke partije Hrvatske ili njihovi simpatizeri. Među njima, osim Juliusa Ekeru (uhićen 12. travnja, ubijen u Jadovnu), člana Okružnog komiteta KPH Bjelovar, koji je uhićen prvih dana, uhićena je i Vali Pollak kao član KP, a već krajem travnja (22. travnja) uhićen je i Milan Pollak, koji je proveo 6 dana u zatvoru u Bjelovaru, a zatim je sa ostalim uhićenima prebačen u vojni zatvor u Novoj Vesi, da bi završio u logoru "Danica" kraj Koprivnice.¹²

U Bjelovaru se već početkom svibnja u listu *Nezavisna Hrvatska* počinju objavljivati antisemitski propagandni članci koji ukazuju na pogubno djelovanje Židova na hrvatski narod, hrvatskog seljaka i radnika. Tako Mijo Hans, ustaški povjerenik za grad Bjelovar, piše da se: "... udružilo se sve što je bilo tuđe: srbski tirani i židovsko-masonski kapital, dakle sve što je bilo strano, a svrha toga udruživanja je propast i uništenje hrvatskog naroda."¹³ Židovi se poistovjećuju sa komunističkom opasnošću jer Hrvatska ne smije biti "eksploatirana po židokomunističkim komesarima".¹⁴

Tijekom svibnja 1941., neki Židovi su počeli skupljati potpise "da postignu počasno arijevstvo", kao aktivni članovi hrvatskih organizacija u Bjelovaru ističući svoje lojalno, prohrvatsko držanje tijekom borbe hrvatskoga naroda u staroj Jugoslaviji. U vezi s tim list *Nezavisna Hrvatska* poziva Hrvate "da ne nasjedaju Židovima", jer je poznato da je organizirano Židovstvo često davalo razne novčane

priloge „kao znak samilosti prema narodu na čijoj su grbači kao nametnici živjeli“. Također se ističe da sve to može potvrditi samo Hrvatski Ustaški Logor u Bjelovaru, te da se točka 6. *Zakonske odredbe o zaštiti krvi i časti hrvatskog naroda* može primijeniti samo na one nearijevce koji su "općenito poznati na radu za oslobođenje i stvaranje NDH."¹⁵

Već 17. svibnja *Nezavisna Hrvatska* prenosi glavne izvratke iz *Zakonske odredbe o zaštiti arijske krvi i časti hrvatskog naroda* od 30. travnja 1941.¹⁶ U istom broju donosi se naredba da se na židovskim i srpskim trgovinama mora izvjesiti natpis na hrvatskom i njemačkoj jeziku: Židovska trgovina – Judisches Gescheft, te isti natpis na trgovinama osoba srpske nacionalnosti "Srbska trgovina – Serbische Gescheft".¹⁷

U prvim mjesecima NDH u Bjelovaru, kako se navodi u elaboratu Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača na području Bjelovara, Židovi su morali nositi odgovarajuće natpise na rukavima, zabranjeno im je kretanje po glavnim ulicama grada, posjećivanje javnih lokala, ograničeno nabavljanje prehrambenih namirnica, a sve židovske trgovine u gradu dobile su povjerenike. Prema svjedočanstvu Ota Wolfa, odmah nakon proglašenja NDH, Židovima je "naređeno nošenje žute vrpce na lijevoj ruci, tj. limenog znaka Ž na prsima." Zabranjeno im je svako kretanje nakon 20 sati i pojavljivanje na javnim mjestima.¹⁸ Po naređenju Župske redarstvene oblasti u Bjelovaru sve su te naredbe objavljene i putem javnih plakata koji su bili izlijepljeni po Bjelovaru. Na tržnici Židovi su smjeli kupovati tek poslije deset sati, kad je već, uglavnom, bilo sve prodano. Poslije dvadeset sati nisu smjeli izlaziti na ulicu. Njemački su im vojnici oduzeli radioaparate, luksuzne i teretne automobile, mašine za pisanje, pokućstvo i druge vrednije stvari. Tjerali su ih na različite radove bez obzira na spol, dobu i profesiju. Morali su čistiti ulice, odvažati smeće i drugo. U stanovima su im vršili premetačine, te su nemilosrdno pljačkani. Židovi, državni namještenici, bili su otpušteni iz službe, zatvarani, preslušavani, te pušteni u kućni pritvor. U službi su ostali samo liječnici. Ženske osobe arijskog porijekla, mlađe od 55 godina, nisu smjele biti zaposlene u židovskim kućanstvima u kojima je bilo muških osoba starijih od 14 i mlađih od 65 godina.¹⁹

Protužidovskim naredbama provodio se proces ekskomunikacije i dehumanizacije nad židovskom zajednicom u NDH, dok su istovremeno novinski članci ponižavali i stigmatizirali Židove u društvenom životu zemlje. Sve te mjere su služile demonizaciji Židova u NDH, te je stalno naglašavana i njihova krivnja za težak socijalni položaj hrvatskoga naroda u Kraljevini Jugoslaviji.

Kako se čas obračuna približavao, objede protiv Židova bile su sve opasnije. Početkom lipnja, novinskom propagandom počinje sustavno psihološko uništenje Židova, uz najavu još strožijih mjera. Tako *Nezavisna Hrvatska* prenosi pismo iz njemačkoga časopisa *Schlawonischer Volksbote* (nesumnjivo izmišljeno ili falsifikat, op. a.) Židova Izaka svom rođaku Rubenu iz Osijeka, u kojem se kaže kako Židovi jedva čekaju da pobijedi "židovska svijest, četničko-srpska zastava, naša masonska družba i komunističko bratstvo, postane opet gospodar svijeta (...)" te da je on, Izak, kupio nekoliko "mazala" "pri čemu će njemačkom i ustaškom krvi bojadisati naše kuće, te sve židove Metropola i Corsa."²⁰ U istom broju se tobože javljaju neki katolici koji ne žele goniti Židove, ali i ne žele da ih

Židovi pretvore u medvjede “koje će židovski svjetski cigani vući na lancu, ili u pse, koje će moću uvijek tući”.²¹

Konkretniji obrisi programa i sudbine koja očekuje Židove pojavili su se 28. lipnja u člancima u kojima *Nezavisna Hrvatska* ismijava pokušaje bjelovarskih Židova da ishode “počasno arijstvo”, a članak “Filtracija Židova i Srba” djeluje uznemirujuće i zlokobno. Prema *Nezavisnoj Hrvatskoj*: “Kako će se nepoćudni elementi u ovoj sredini: Srbi i Židovi kao i pripadnici ostalih neprijateljskih narodnih manjina onemogućiti u svom razornom djelovanju i razaranju hrvatskog naroda to je unutarnja briga zakonite i legalne vlasti Države, kao takove. Kad je potrebno da neki Srbin ili Židov izgubi ličnu slobodu, o tom će dati odgovorni svoje mišljenje i to samo i u prvom redu pravi državljani NDH. [...] Kada i koga treba ukloniti, zna se i na tom polju se radi i filtrira, tamo gdje to treba. Ako se liši slobode koji Židov ili Srbin u NDH, onda Nova Europa neće savršeno ništa izgubiti, već samo dobiti.”²²

Kako bi se spasio, dio židovske populacije prelazi na katoličku vjeru. O tome je pisala i *Nezavisna Hrvatska*: “U nedjelju 22. lipnja prekrstili su se neki bjelovarski Židovi i Židovke i prešli na katoličku vjeru.” Radilo se većinom o onim Židovima ili Židovkama koje su se nalazile u mješovitim brakovima. No unatoč tome, kako to naglašava N. Hrvatska, “oni i dalje ostaju Židovi”.²³ Rimokatolički župni ured sv. Terezije u Bjelovaru poslao je obavijest da su “prijelaznici” dužni svakodnevno slušati svetu misu, te da će pritom dobiti posebne blokove u koje će se upisivati njihova nazočnost na svetoj misi.²⁴

U istom se broju, velikim oglasom najavljuje prikazivanje dugoočekivanog njemačkog filma *Židov Süß* u kinu “Corso” 21., 22. i 23. lipnja.²⁵ I u kasnijim brojevima Nezavisne Hrvatske antisemitska kampanja samo se još oštrije nastavljala. Prema Nezavisnoj Hrvatskoj, hrvatski narod nije imao izbora te [su se] protiv “udruženih protivnika, srbskih tirana, koji su zveckali sabljom i mamuzom, i Židova koji su kupovali časti, položaje i ljude, morala su se upotrijebiti i radikalna sredstva: vruće i mrzlo oružje”.²⁶ Da bi se opravdala takva politika, pokušalo se Židove prikazati i kao jednu od ratujućih strana protiv Njemačke i NDH. Tako se prenose vijesti da su židovske stranke u Jeruzalemu, proglasili “sveti židovski rat”.²⁷ Najjasnije je to prikazano 9. kolovoza 1941. u emisiji Hrvatske državne krugovalne postaje, u tekstu “Za dom spremni!”, gdje se ističe da su hrvatski narod “Židovi isisavali i ugnjetavali na svim područjima. Rame uz rame išli su sa velikosrbskom beogradskom čaršijom i ono što su beogradski diktatori htjeli protiv Hrvata na političkom polju, Židovi su uz to radili na društvenom i ekonomskom polju. Naši narodni slojevi postali su roblje najvećih svjetskih parazita”.²⁸

Bjelovarska židovska sinagoga je zatvorena i pretvorena, prvo, u skladište, u koji se spremala opljačkana židovska i srpska imovina, a poslije u njemačko vojno skladište. Odlukom Gradskog poglavarstva u Bjelovaru od 17. svibnja 1941., Židovskoj općini određena je kontribucija u iznosu od 300.000 dinara. U roku od tjedan dana morali su položiti 100.000 dinara, a ostatak u roku od mjesec dana. Tom se svotom trebao pokriti manjak u gradskom proračunu, koji je nastao zbog zadržavanja njemačke vojske u gradu. Po nalogu Ureda za obnovu i privredu Ministarstva narodnog gospodarstva, te Predsjedništva gradskog redarstva u Bjelovaru od 19. V. 1941., morali su prijaviti svu svoju imovinu, koju posjeduju, kao i onu koju su otuđili od 10. veljače do dana proglašenja te naredbe. Tko bi pokušao da je utaji ili otuđi, čekala ga je konfiskacija cjelokupne imovine i teška

tamnica do deset godina.²⁹ Židovska su poduzeća bila dužna da u roku od dvadeset dana prijave imovinu i vlasnika poduzeća, a u slučaju suvlasništva da označe postotak dionica. Tko pokuša da prikrije židovski imetak ili obilježje židovskoga poduzeća, kaznit će se zatvorom od jedne do pet godina i oduzimanjem imovine. Istom kaznom bit će kažnjen i onaj, tko sa Židovom sklopi kakav pravni posao.³⁰

U židovske i srpske trgovine postavljeni su povjerenici, kao čuvari “narodne imovine”.³¹ U to je vrijeme popisana i sva židovska imovina u gradu i okolici. Njezina vrijednost iznosila je na području okruga 116,340.000 dinara, a u samome gradu 65,000.000 dinara. Židovske su nekretnine bile odmah prenesene na Nezavisnu Državu Hrvatsku, koja ih je onda prodavala. Obavijest o prodaji židovskih i srpskih trgovačkih radnji, tvornica, gostiona itd. u Bjelovaru, objavio je ured za nacionalizaciju “Prirada” iz Zagreba.³² Prioritet za kupnju imali su, u prvom redu, ustaše-emigranti, kao najzaslužniji za hrvatsku državu, onda oni, koji nisu bili u emigraciji, ali su pristupili ustaškom pokretu prije 6. travnja 1941., pa onda ostali.³³

Uvjeti plaćanja bili su vrlo povoljni. Sama je procjena bila vrlo niska, a kako se kupovina mogla otplaćivati i u obrocima, novi su je vlasnici isplatili bez velikih poteškoća novcem dobivenim za robu kojoj je vrijednost svakim danom naglo rasla, zbog sve većeg pada kune. Pokretna srpska i židovska imovina je po nalogu gradonačelnika Nikole Božičevića prevezena u sinagogu. Prema svjedočenju učitelja Đure Anića, bjelovarski učitelji su tijekom kolovoza nalogom vlasti morali sudjelovati u preseljavanju židovskoga pokustva u židovsku sinagogu. Svi iseljeni stanovi, zapečaćeni su, a ključevi su pohranjeni kod gradskog načelnika Nikole Božičevića.³⁴ Iz židovske sinagoge najvrednije predmete, kao skupocjene tepihe, zlatninu i srebrninu, kristal i drugo, donosili su k njemu na gradsko poglavarstvo, a on je sve te predmete preuzimao bez potvrda, te navodno slao u Zagreb Glavnom ustaškom stanu, Ministarstvu domobranstva i drugim ustanovama.

Visoki dužnosnici ustaške vlasti: komandant logora Dragutin Penava, žandarmerijski časnik Zvonimir Pelz i mnogi drugi, uzimali su po njegovom odobrenju iz sinagoge sve, što bi izabrali, bez ili s vrlo malom naplatom. Po Božičevićevom nalogu, kvalitetnija i skuplja roba nije se prodavala u sinagogi, već se čuvala za ustaške funkcionare, koji su je kupovali po vrlo niskoj cijeni.

Deportacije Židova iz Bjelovara u logore smrti

Proces deportacija Židova iz Bjelovara i okolice u logore smrti počeo je krajem srpnja 1941. kada je iz bjelovarskog kotara dopremljeno u grad Bjelovar 50 Židova, te je smješteno u prostorije židovske sinagoge.³⁵ Većina Židova iz Bjelovara deportirana je u tri velika vala, 28./29. srpnja, 30. srpnja te 31. srpnja/1. kolovoza 1941. godine, dok je i kasnije bilo pojedinačnih deportacija. Prema svjedočenju bjelovarskog fotografa Hinka Anhalcera, sva uhićenja su provedena po noći. U prvom valu uhićena je skupina od oko 100 Židova. Ako su uhićeni na ulici, nije im bilo dopušteno da se vrate u svoje stanove po najnužnije stvari. One koje su uhvatili u stanu tražili su da uzmu najpotrebnije stvari. No, na željezničkoj stanici u Bjelovaru dočekale su ih posebne grupe bjelovarske policije koje su im odmah oduzele svu pokretnu imovinu, ostavljeno im je samo 300 dinara, dok je ona nepokretna podržavljena. Policijske grupe su u njihovim stanovima radili popis njihove imovine, pljačkajući usput nakit, srebro i zlato. U drugom valu sljedećeg dana uhićeno je otprilike oko

Bjelovar, Dom kulture.

100 Židova. I treća skupina je završila na istom mjestu. Svi su oni u Bjelovaru utrpani u stočne vagone, otprilike 6. do 7. vagona, te je vlak odmah krenuo za Zagreb, kamo je stigao u 10 sati ujutro. Prvotno su bili smješteni u zagrebačkom botaničkom vrtu.³⁶

Prva skupina odvedena je u logor u Gospiću, a druga i treća skupina otpremljena je u sabirni logor “Zagrebačkog zbora”, iz kojega su neki otpremljeni u logor “Danica” kraj Koprivnice, Staru Gradišku, Lohorgrad Đakovo, dok ih je većina otpremljena u logor Gospić. Nekolicina je uspjela emigrirati, trideset i pet Židova dobila su propusnicu, koju su morali skupo platiti, za Hrvatsko primorje (koje je tada bilo pod talijanskom okupacijom).³⁷ U Lohorgradu je završila Licika Polak, rođ. Berger iz Bjelovara, koje je oboljela od tifusa. Nakon toga je prebačena u jednu zagrebačku bolnicu. Kada je prizdravila nije željela po nagovoru liječnika da pobjegne, jer nije željela da ostavi majku i sestru, te se vratila u Lohorgrad. Nitko od njih troje nije preživio.³⁸

Predstojništvo bjelovarskog gradskog redarstva na čelu sa Alojzom Čukmanom uputilo je spisak bjelovarskih Židova koji su uhićeni 1. kolovoza Ustaškom redarstvu u Gospić “radi smještaja u koncentracioni logor.” Prema tom spisku u trećoj skupini bilo je 107 Židova, 11 Čeha i 1 Srbin. Među njima nalazio se i rabin dr. David Ginsberg, koji je uhićen u Bjelovaru u noći 31. srpnja na 1. kolovoza 1941. te s ostalim članovima svoje obitelji (Dorom, Ginom i Rubenom) otpremljen u logor gdje je umro. U dopisu se ističe da je potrebno “najažurnije izvršiti pritvaranje svih Židova i Srba-pravoslavaca, koji su bilo poznati kao komunisti.” Od te treće grupe Židova, koja je deportirana iz Bjelovara noću od 31. srpnja na 1. kolovoza, uz pomoć dr. Karla Breyera, vraćeno je u Bjelovar dvadeset i sedam osoba većinom staraca, žena i djece, te dvojica liječnika, dr. Bela Milhofer i dr. Dragutin Ländler.³⁹

Kad su stigli na željezničku stanicu, nisu se smjeli vratiti svojim kućama, osim spomenute dvojice liječnika, već su morali cijeli dan ostati na stanicu. Upravitelj gradskog redarstva Franjo Budrović i sudac Mirko Getman intervenirali su telefonom u Zagrebu i zahtijevali da ih se vrati u Gospić.⁴⁰ Tek uvečer, kad ta intervencija nije uspjela, otpremljeni su sa stanice u kuću bjelovarske tvrtke “Breyer”, na Trgu Stjepana Radića, koja je radi toga i prozvana “Židovski logor”. U tom su logoru živjeli svi, osim one dvojice Židova liječnika i jedne polužidovske obitelji, do konca svibnja 1942. Tadašnji gradski načelnik Nikola Božičević nije im dozvolio uzeti iz kuće ni najpotrebnije stvari, tako da su spavali na golom podu. Izdržavalo ih je nekoliko židovskih porodica iz mješovitih brakova do svibnja 1942., kad su zajedno s nekoliko preostalih Židova na teritoriju ondašnje Velike župe Bilogore, otpremljeni u Jasenovac i Staru Gradišku i tamo likvidirani.

U zadnjoj akciji uhićenja u kolovozu 1942. svi preostali Židovi u Bjelovaru i Velikoj župi Bilogora su transportirani u logor Jasenovac i Staru Gradišku, izuzev 15 Židova iz mješovitih brakova. Tako je ustaška vlast riješila židovsko pitanje.⁴¹ Nakon toga, prema svjedočanstvu liječnika Dragutina Lendlera u Bjelovaru nakon 1942. godine nije više bilo Židova.⁴²

Nakon “rješenja židovskog pitanja” u Bjelovaru ustaška vlast je planirala rušenje židovske sinagoge u Bjelovaru (također u Koprivnici i Križevcima). Građevni materijal od srušenog hrama trebao je poslužiti za izgradnju ustaškog doma u gradu. No od ovog plana se iz nepoznatih razloga odustalo.⁴³ U lokalnom tisku pojavili su se oglasi o prodaji imovine “iselnjenih osoba”, o “podržavljenju imetka Židova”⁴⁴ ili oglasi o “likvidaciji židovske imovine – prodaja preostale stoke”, kao i obavijesti o prodaji židovskih i srpskih trgovačkih radnji na području Bjelovara. Na prodaju su bile slijedeće židovske trgovine: Schulhof,

Hernstein, Singer, Berkeš, Bürgner, Fürst, Pollak, Fuhrmann, Ekstein, Mandl, Rosenberg, Deutsch, Weiss, Breyer, Berger, Hirschler (...).⁴⁵

Prema podacima bjelovarske Gradske i Okružne komisije za utvrđivanje ratnih zločina okupatora i njihovih pomagača iz 1945. godine u razne logore iz Bjelovara otpremljeno je 288 osoba, od toga je 15 ostalo u Bjelovaru, većinom u miješanim brakovima. Od toga su ubijene 262 (94 muškaraca, 106 žena i 62 djece). Od svih Židova u bjelovarskom okrugu (683), 592 su pogubljena. Uz onih 15 Židova koju su ostali u Bjelovaru u mješovitim brakovima, samo 35 iseljenih Židova su se spasili iz sabirnog logora u "Zagrebačkom zboru", posjedujući propusnice za Italiju i Švicarsku (10 Židova je dobilo propusnice za Švicarsku).⁴⁶

Sinagoga je cijelo vrijeme rata bila zatvorena, kako je gore spomenuto, pretvorena u skladište opljačkane židovske imovine, a zatim u njemačko vojno skladište. Uspostavom nove vlasti već 1945., zgrada sinagoge bila je prenamijenjena u druge svrhe. Prigodom adaptacije zgrade za potrebe bjelovarskoga Narodnog kazališta 1951. uništeni su dragocjeni arhitektonski elementi (obje kupole) i Mojsijeve ploče s vrha zabata. Danas je ta zgrada Dom kulture, a u njoj se nalazi i dio Glazbene škole "Vatroslav Lisinski".⁴⁷ ■

- Ljiljana DOBROVŠAK, "Privremena" prisutnost Židova u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji tokom 17. i 18. stoljeća, *Povijesni prilozi*, 29., 2005., 167.-189.
- Mladen MEDAR, "Prilog istraživanju povijesti Židova u Bjelovaru", *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, 1., 2007., 161.-177.; Melita ŠVOB, *Židovi u Hrvatskoj. Migracije i promjene u židovskoj populaciji*, Zagreb, 1997. Mladen Medar, ravnatelj Gradskog muzeja u Bjelovaru priprema opsežnu studiju "Židovi u Bjelovaru od 18. do 20. stoljeća" koje će izaći u dogledno vrijeme. Podaci o životu i djelovanju židovske zajednice do početka Drugoga svjetskog rata uglavnom su preuzeti iz rada Mladena Medara, koji se već dulje razdoblje bavi poviješću Židova u Bjelovaru. Medar je mnoge podatke o Židovima objavljivao i u lokalnim novinama. Vidi u: Mladen MEDAR, "Prisjećanje na dva bjelovarska židovska hrama", *Naše vrijeme*, god. I, br. 3, Bjelovar, 15. veljače 1995., 22.-23., Mladen MEDAR, "O nekadašnjem izgledu židovske kapelice na bjelovarskom groblju: učenički crtež – dragocjen dokument", *Novi bjelovarac*, god. XI, br. 36, Bjelovar, 13. rujna 2000., 5., Mladen MEDAR, "Bili su neodvojiv dio gospodarskog i kulturnog života", *Novi bjelovarac*, god. XI, br. 34, Bjelovar, 24. kolovoza, 2000., 14.
- M. MEDAR, n. dj., 171.
- Mira, KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, "Pretvaranje Bjelovara iz vojničkoga u privredno središte od 1871. do 1910. godine", *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, 1., 2007., 31.-53.
- M. MEDAR, n. dj., 172.
- Zdravko DIZDAR, "Bjelovarski ustanak od 7. do 10. travnja 1941." *Časopis za suvremenu povijest* (dalje ČSP), br. 3., 2007., 515.-849.; Željko KARAUJA, "Slučaj Gudovac" 28. travnja 1941", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 39., 2007., 196.-207.
- Melita ŠVOB, *Židovi u Hrvatskoj – židovske zajednice = Jews in Croatia – Jewish communities*, Zagreb, 2004.
- Vidi u: Boško ZUCKERMAN ITKOVIĆ, "Funkcija protužidovske propagande zagrebačkih novina u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj od travnja do srpnja 1941. godine", ČSP, 38., 1., 2006., 79.-98. Prema Itkoviću, ustaške su vlasti bile svjesne negativne reakcije u većine Hrvata na predstojeće represalije i radikalnog rješavanja "židovskog pitanja", stoga se organiziranjem snažne svakodnevne protužidovske propagande namjeravalo stvoriti učinak „eksplozivnog udara“, koji će svojom snagom učiniti potpuno slabim i anemičnim odnos javnosti prema ustaškom rješenju "židovskog pitanja". No, treba napomenuti da ustaška diktatura nije ostavila puno prostora nekom građanskom neposluhu prema odlukama vlasti. Prema Itkoviću osmišljeno je otprilike tromjesečno razdoblje u kojem je trebalo propagandnim djelovanjem utrti put za provedbu protužidovske politike. Postojale su tri faze protužidovske novinske kampanje: faza difamacije, faza demonizacije i faza "totalnog rješenja".

- Popis svih antižidovskih zakona vidi u: Zlata ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, "Od židovskog naselja u Tenji do sabirnog logora", *Scrinia Slavonica*, 6., 2006., 497.-498.
- Više o Holokaustu u NDH vidi: Ivo GOLDSTEIN, *Holokaust u Zagrebu*, Zagreb, 2001., Ivo GOLDSTEIN, "Nezavisna Država Hrvatska 1941. godine: put u katastrofu", *Zbornik Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945.*, (ur) Sabrina P. Ramet, Zagreb, 2009., 29.-42. *Antisemitizam, holokaust, fašizam*, Zagreb, 1996.; Jure KRIŠTO, *Sukob simbola. Politika, vjere i ideologije u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Zagreb, 2001.; Nataša MATAUŠIĆ, *Jasenovac 1941-1945. Logor smrti i radni logor*, Jasenovac-Zagreb, 2003.; Jaša ROMANO, *Jevreji Jugoslavije 1941-1945., žrtve genocida i učesnici NOR*, Beograd, 1980.; Fikreta JELIĆ-BU-TIĆ, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945.*, Zagreb, 1978.; Fadil ADEMOVIĆ, *Novinstvo i ustaška propaganda u NDH – štampa i radio u Bosni i Hercegovini (1941.-1945.)*, Sarajevo, 2000.
- Zdravko DIZDAR, "Teror okupatora i ustaša i aktivnost NOP-a u Bjelovaru 1941.-1945.", *Bjelovarski zbornik*, 1989., Bjelovar, 33; Državni arhiv u Bjelovaru (dalje HRDABJ), Matica umrlih Židovske općine Bjelovar 1909.-1941.; Mladen MEDAR, n. dj., 173.
- Hrvatski državni arhiv (dalje HDA), Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača (dalje ZKRZ) – Glavni urudžbeni zapisnik (dalje GUZ), br. 2235/4-45, kut 10. Faksimil izjave Milana Pollaka Zemaljskoj komisiji za ratne zločine od 2. travnja 1947. vidi u: Zdravko DIZDAR, *Teror okupatora i ustaša i aktivnost NOP-a u Bjelovaru 1941.-1945.* n. dj., 35.
- Mijo HANS, "Hrvatski Ustaški pokret", *Nezavisna Hrvatska*, br. 3., 3. svibanj 1941., 1.
- Dragutin KORČMAROŠ, "Omladina govori", *Nezavisna Hrvatska*, br. 3., 3. svibanj 1941., 5.
- "Židovi skupljaju podpise...", *Nezavisna Hrvatska*, br. 8., 7. lipanj 1941., 6.
- "Rasna pripadnost i arijevska podrijetlo", *Nezavisna Hrvatska*, br. 5., 17. svibanj 1941., 5., "Zaštita arijske krvi i časti Hrvatskog naroda", *Nezavisna Hrvatska*, br. 5., 17. svibanj 1941., 6.
- "Nadpisi na židovskim i srbskim trgovinama", *Nezavisna Hrvatska*, br. 5., 17. svibanj 1941., 6.
- HDA, ZKRZ-GUZ, br. 2235/10-45, kut 11.
- Zdravko DIZDAR, *Teror okupatora i ustaša i aktivnost NOP-a u Bjelovaru 1941.-1945.*, n. dj., 32.
- "Zanimljivo pismo Izakovo", *Nezavisna Hrvatska*, br. 8., 7. lipanj 1941., 5.-6.
- "Zašto gone Židove", *Nezavisna Hrvatska*, br. 8., 7. lipanj 1941., 6.
- "Filtracija Židova i Srba", *Nezavisna Hrvatska*, br. 11., 28. lipanj 1941., 2.; "Zasluge vrlo zaslužnih", *Nezavisna Hrvatska*, br. 11., 28. lipanj 1941., 2.
- "Pokršteni Židovi", *Nezavisna Hrvatska*, br. 11, Bjelovar, 28. lipnja 1941., 5. U listu su nabrojena imena pokrštenih Židova i njihovih kumova, te njihova nova "kršćanska hrvatska imena".
- "Prije laznicima moraju vršiti vjerske dužnosti", *Nezavisna Hrvatska*, br. 15., 26. srpanj 1941., 4.
- "Židov Süss", *Nezavisna Hrvatska*, br. 11., 28. lipanj 1941., 7. U Berlinu 24. rujna 1940. godine održana je premijera filma *Židov Süss (Jud Süß)*, njemačkoga antisemitskog propagandnog filma, koji je o kome se kasnije prikazivao govorilo u svim članicima Osovinskog bloka.
- "U znaku križa, samokresa i bodeža", *Nezavisna Hrvatska*, br. 12., 5. srpanj 1941., 1.
- "Politički ciljevi Židova", *Nezavisna Hrvatska*, br. 14., 19. srpanj 1941., 8.
- "Za dom spremni", *Nezavisna Hrvatska*, br. 17, 9. kolovoza 1941., Bjelovar, 1.
- "Spriječavanje prikriivanja židovskog imetka", *Nezavisna Hrvatska*, br. 9., 7. lipanj 1941., 6.
- "Obvezatna prijava židovskog imetka i židovskih poduzeća", *Nezavisna Hrvatska*, br. 9., 7. lipanj 1941., 6.
- "Povjerenici u židovskim i srbskim poduzećima", *Nezavisna Hrvatska*, br. 12., 28. lipanj 1941., 5., "Dužnosti povjerenika u židovskim i srbskim trgovinama", *Nezavisna Hrvatska*, br. 13., 12. srpanj 1941., 1. Povjerenici su se dijelili na nadzorne, upravne i povjerenice kod dioničkih društava. Nadzorni povjerenici su imali pravo ukupnog nadzora nad poslovanjem poduzeće, dok se upravni povjerenici imenuju ako neko poduzeće ostane bez pravovaljane uprave.
- Stjepan BLAŽEKOVIĆ, Bjelovar, 1985., Bjelovar, 114. Prema popisu, riječ je o ukupno 54 objekta različitih namjena, tvornica, trgovačkih radnji, gostiona itd.
- "Prodaja imovine izseljenih osoba", *Nezavisna Hrvatska*, br. 19., 23. kolovoza 1941., 4.

- 34 HDA, ZKRZ-GUZ, br. 2235/16-45, kut 11.
- 35 HDA, ZKRZ-GUZ, kut. 691., Kotarska komisija Bjelovar dalje (KK BJ) i Gradska komisija Bjelovar (dalje GK BJ), 13/1946., 631., Gradska i Kotarska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Bjelovaru. Kotar Bjelovar – prikaz razvoja događaja u toku neprijateljske okupacije, 1. veljače 1946.
- 36 HRDABJ, Savo Velagić, Svjedočanstva o zločinima okupatorskih i kvislinških nad stanovništvom općine Bjelovar 1941-1945., 1970., (rukopis), Poglavlje progona Jevreja., 34. U tom poglavlju se nalazi popis 200 bjelovarskih Židova koji su ubijeni u logorima smrti u NDH.
- 37 HDA, ZKRZ, OK Bjelovar, br 60/45., kut 691.
- 38 Ivo GOLDSTEIN, n. dj., 495.
- 39 O njima vidi u: Dr. Bela Milhofer (1890.-1963.) u: Rudolf MICULINIĆ, Iz starije prošlosti bjelovarske bolnice, *Bjelovarski zbornik* 6, Matica hrvatska, Bjelovar 2003., 75. Dr. Dragutin Ländler (1891.-1965.) u: Mladen BERGHOFER, Povijest zdravstvene službe u Bjelovaru, *Zbornik stručnih radova Medicinskog centra "Dr Emilija Holik" u Bjelovaru*, Bjelovar, 1970., 54.
- 40 Građa za povijest sjeverozapadne Hrvatske u NOP-u i socijalističkoj revoluciji, Tom I., Zagreb, 1981. dokument 124., 196., "jedan dio isključivo židova, vraćen je iz Zagreba u Bjelovar, jer za njih nije bilo mjesta, te su ti židovi na broju 29. smješteni privremeno u kući biv. vlasnika židova Breyera, koja je kuća za-

plijena u korist NDH. (...) Umoljava se naslov, što se ima poduzeti da se ovi židovi, većinom stari uklone iz Bjelovara, i kamo da se smjeste (...)."

- 41 HRDABJ, Gradska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Bjelovaru, Izvješće Okružnoj komisiji od 22. kolovoza 1945., Zločin izvršen nad Židovima, 29, spis br. 88/45. - Također i Rade KOVAČ, Bjelovar i okolica u borbi protiv okupatora, Bjelovar, 1952., poglavlje "Progona Židova", str. 73-77.
- 42 HDA, ZKRZ-GUZ, br. 2235/16-45, kut 11.
- 43 Stjepan BLAŽEKOVIĆ, Bjelovar, n. dj., 116-117.
- 44 Nada KISIĆ KOLANOVIĆ, Podržavljenje imovine Židova u NDH, ČSP, god. 30., br. 3, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 1998., 429-453.
- 45 "Prodaja imovine izseljenih osoba", *Nezavisna Hrvatska*, br. 19., 23. kolovoza 1941., 4., "Podržavljenje imetka Židova", *Nezavisna Hrvatska*, br. 28. 25. listopada 1941., 3.
- 46 HDA, ZKRZ-GUZ, br 2235/1-45., kut. 10. Prema naknadnim izvješćima od 20. studenog 1945. navodi se da su ubijena 94 muškaraca, 106 žena i 66 djece. Također se navodi da je preživjelo 40 osoba.
- 47 Mladen MEDAR, "Narodno kazalište Bjelovar" (1945.-1959.), *Repertoar hrvatskih kazališta 1840-1860-1980*, Zagreb, 1990., 686.

Dve države – jedna pored druge

Msc. Jozef Baruhović

Kao moguće rešenje bliskistočne krize. tj. izraelsk-arapskog sukoba, sada već bivši predsjednik SAD-a Bush, zalagao se za formiranje palestinske države na prostoru Zapadne obale i Gaze. Sadašnji predsjednik SAD-a, Obama, još upornije se zalaže za formiranje palestinske države! Imajući u vidu sadašnji trenutak, tj. nastojanja SAD-a, glavnog a možda i jedinog saveznika Izraela, nije na odmet spomenuti da je palestinska država već postojala daleke 1948. godine.

Ujedinjene nacije su 1948. teritoriju Palestine podelile na jevrejsku državu i palestinsku državu. Odmah posle podele, palestinsku državu je anektirala Kraljevina Jordan i ona je postala deo Kraljevstva Jordan. Nije poznato da je neka međunarodna institucija digla glas protiv ove aneksije! Valjda se smatralo da su to isti narod, Palestinci i Jordanci i da je prirodno da žive u jednoj državi. U međuvremenu je, izgleda, sazrela svest kod Palestinaca da su oni drugi narod i da im treba država. Da li Izraelu odgovara koncept dve države – za sada nije jasno, bar nama posmatračima sa strane, ali ono što je jasno to je da Izrael uvek i uvek mora da vodi računa o svojoj bezbednosti. Princip Teritorija za MIR mogao je biti ostvarena u slučaju Egipta (kada je Izrael napustio Sinaj), ali reklo bi se teško može da zaživi u uslovima Zapadne obale. Dobar ili bolje rečeno loš primer je teritorija Gaze. Izrael se potpuno povukao iz Gaze i prepustio je na upravljanje arapskoj administraciji. I šta se desilo? Militantni Hamas potisnuo je relativno umereni Fatah i počeo da ispaljuje rakete na Izrael – isprva kratkog dometa, a onda sve većeg te su rakete pretile gradovima južnog Izraela Askelonu i Asdodu. Situacija je postala neizdrživa za Izrael i došlo je do vojne intervencije. I ako krivicu za ovaj sukob snosi Hamas a posebno za njegovo zločinačko ponašanje u odnosu na sopstveno civilno stanovništvo (postavljanjem rampi za ispaljivanje raketa u stanbe-

na područja) orkestrirani napad svetskih medija bio je uperen protiv Izraela sa časnim izuzecima. Posebno je bila u opticaju teza o "neodmerenoj odmazdi" ali uz komentar "da Izrael ima pravo da se brani. Izgleda da je ovde reč o "zamena teza", kako se izražavaju naši političari. Jer cilj nije odmazda, cilj je da se uništi terorizam i teroristička žarišta. I što su teroristički napadi žešći i mere za njihovo suzbijanje moraju biti oštrije. Što se štampe tiče i štampa sa ovih prostora je potpala pod uticaj "neodmerene odmazde. Uporno i uporno izbegavajući, da u složenom mozaiku bliskistočnih zbivanja umetnu jedan kamačak – bezbednost i pravo na život Izraela.

I sada šta ako se scenario "Gaza" ponovi na Zapadnoj obali u novostvorenoj palestinskoj državi! Ciklus nasilja ponovio bi se u još žešćoj formi – jer se gusto naseljene urbane sredine upravo nalaze u sredini Izraela. Tu treba spomenuti i zid koji je Izrael podigao radi zaštite od skoro svakodnevnih upada terorista. Zid se pokazao kao efikasna zaštita od upada terorista ali da li bi bio i dovoljna zaštita protiv organizovane države sa svim državnim strukturama i još potpomognuta sa strane. Kada je reč o zidu, treba spomenuti ponovo orkestriran napad inostranih i naših medija na Izrael kojima izgleda nisu mnogo značile žrtve na izraelskoj strani a mnogo važnija za njih bila je činjenica da možda više neće imati šta da pišu "BREAKING NEWS" i zvaničan stav da se remeti *status quo*. Kako se sada pokazalo, izgradnja zida imala je svoje potpuno opravdanje jer je broj upada terorista na izraelsku teritoriju posljednjih godina znatno opao.

I sada ostaje da se vidi šta će biti sa formiranjem palestinske države i sa odlukom izraelske vlade, što nije nimalo lako.

e-mail juski@sezampro.rs ■

Gilad Shalit

Sonja Samokovlija

Gilad.

Sa velikom žalošću pratim događanja ili, bolje rečeno, nerviram se oko toga koliko malo država Izrael (barem javno) radi na oslobađanju otagovnika Gilada Shalita.

Dnevno otvaram *Jerusalem Post* i *Haaretz* nadajući se da ću ugledati *braking news* o Giladovom povratku kući.

Prije gotovo dva mjeseca Noam Schalit, Giladov otac, uručio je pismo bivšem američkom predsjedniku J. Carteru, nadajući se da će stići neki odgovor od Gilada, ali do danas nema od njega nikakvih vijesti. Prilikom uručivanja pisma, Noam je naglasio da je Carter jedini Amerikanac koji održava vezu s Hamasom i da on polaže velike nade u Cartera.

Gospodin Shalit je rekao da je izgubio povjerenje u Vladu i njezin sistem.

Al Jareeda, kuvajtske novine, pisale su da je šef egipatske obavještajne službe Omar Suleiman rekao šefu hamasovog politburoa Khaledu Mashaalu da je Izrael spreman pustiti 650 palestinskih zatvorenika (među njima i Fatahove dužnosnike), a da je Mashaal odgovorio da im je Gilad jedini "adut" koji imaju.

U međuvremenu je u svijetu pokrenuta akcija prevođenja i recitiranja priče "Kada su se prvi put sreli morski pas i riba" koju je Gilad napisao kao dijete od 11 godina i koja je prevedena na desetine jezika (YouTube).

Noć pred godišnjicu na dan kada je Gilad otet, obitelj i prijatelji su se okupili u Nahariyi gdje je upriličena izložba naslovljena "Tri godine bez Gilada" na kojoj su se mogli vidjeti posterije koje je izradio preko sto umjetnika priključivši se tako protestu zbog mlakog djelovanja Vlade. Pozivnice za izložbu poslame su i vladinim dužnosnicima, premijeru Bibiju i članovima Kneseta.

Asbarq al-Awsat, egipatske novine na arapskom jeziku, još u lipnju su pisale o tome da će Gilada premjestiti u Egipat, što bi mogao biti pomak u mogućem puštanju Gilada na slobodu. Do zaključenja ovog broja *Ruaha* nisam mogla, nažalost, pronaći bilo kakvu informaciju o Giladovu premještanju.

Na stranicama Facebooka pojavila se talijanska akcija o puštanju Gilada kao talijanskog državljanina na slobodu. Potražite tu informaciju i dajte svoj glas.

Najnovija akcija Facebooka je skupljanje potpisa za rodendansku čestitku Giladu. Njegov je rodendan 28. 8. Priključite se, potpišite se, barem to možemo!

Zapamtite da je Gilad otet na području Gaze još davnog 25. lipnja 2006. godine.

Za njega i sve one koji su nestali i dalje čitamo *Tebilime (Psalme)* 20., 130. i 142. ■

Židovi su obvezni živjeti u Jeruzalemu

Mordechai Kedar, *The Jerusalem Post*, 2. 8. 2009.

Iz *Jerusalem Posta* prevela Dubravka Pleše

Dr. Mordechai Kedar je predavač na Odsjeku za arabistiku i suradnik centra Begin-Sadat za strateška istraživanja na Sveučilištu Bar-Ilan. Ovaj je članak izvorno objavljen na www.bitterlemons-international.org.

Nedavno je predsjednik SAD-a Barack Obama izvršio pritisak kako bi spriječio izgradnju židovskoga susjedstva u Jeruzalemu, glavnom gradu Izraela. Ako Izrael zavrjeđuje naziv "država", mora se ujediniti u nastojanju da se odlučno odupre ovakvim pritiscima.

Postoji nekoliko razloga čvrstom izraelskom stavu.

Prvo, borba za naselja predstavlja samo središte borbe za izraelski suverenitet u gradu i to na temelju tri tisuće godina židovske povijesti u Svetome Gradu, povijesti koja je postojala dugo prije nego li je Washington postao glavnim gradom SAD-a, Pariz glavnim gradom Francuske a Kairo glavnim gradom Egipta. Jeruzalem i osobito područja oko Hrama, predstavljaju nadu i središte molitava židovskoga naroda otkako je narod prije 1.940 godina izgnan iz svojega doma.

Drugo, cionizam se temelji na ideji povratka u Cion, što znači u Jeruzalem a ne u Berševu, Haifu ili Jafu. Svake godine, u vrijeme mjeseca Ava, tugujemo zbog uništenja Jeruzalema, kao i zbog uništenja Javne, Masade i Gamle. Proroci Izraela prorokovali su spasenje Jeruzaelma a ne nekog drugog grada. Predaja bilo kojeg dijela grada, osobito Brda Hrama, stvorila bi osjećaj uništenja kod mnogih Židova koji bi mogli izgubiti povjerenje u cionistički poduhvat i reagirati na način koji bi mogao ugroziti jedinstvo izraelskoga društva.

Osim toga, ako država Izrael prepusti Brdo Hrama i druge dijelove Jeruzalema time će ostatku Židova u svijetu poslati znak da je izgubila poveznicu s Židovstvom te tako izgubiti podršku mnogih Židova diljem svijeta koji bi taj postupak smatrali činom izdaje naše vjere, naše povijesti i židovske nade u spas koji se djelomično ostvario prije 42 godine.

Kao treće, Jeruzalem nije nikada, čak ni na jedan trenutak, bio glavni grad palestinskoga ili arapskoga dijela stanovništva. Nakon muslimanske pobjede u sedmom stoljeću, glavni je grad bio Rameh, četrdeset kilometara udaljen od Jeruzalema. Čak ni Jordan, koji je upravljao Istočnim Jeruzalemom između 1948. i 1967. godine, nije ga proglasio glavnim gradom. Prema tome, palestinski zahtjev da se Jeruzael prizna glavnim gradom Palestine nema nikakvih temelja.

Četvrto, u kontekstu palestinsko-izraelskog sukoba, pitanje Jeruzalema nije usamljeno: ako Izrael pokaže imalo fleksibilnosti po ovom pitanju, bit će to kao da je otvorio vrata popuštanju i po pitanju izbjeglica i napuklina u brani počet će se širiti i biti uzrokom katastrofe i propasti cjelokupnog cionističkog pothvata.

Peto, predaja naselja u okolici Jeruzalema dovela bi glavni grad Izraela na domet lakog oružja, omogućila snajperistima da gađaju pješake i ponovo vratila grad pod zaštitne zidove iz vremena prije 1967. godine. Danas je grad već u dometu raketa i oružja iz Ramallaha i Betlehema. Dovedemo li napadače još bliže, sve dok im Jeruzalem ne bude na dlanu, samo ćemo pojačati želju terorista da živote Židova učine nemogućim. Nitko u Izraelu ili izvan njega ne može nam obećati da će se buduća palestinska vlast učinkoviti obračunati s njima bez uplitanja najviših sudova i apela aktivista za ljudska prava.

Šesto, područje Istočnog Jeruzalema nikada nije bio pod suverennošću Jordana. Zbog toga se i ne može reći da je Istočni Jeruzaelm "okupirano područje". U najboljem slučaju može ga se proglasiti područjem oko kojega postoje nesuglasice, a ne Židovi se ne mogu definirati kao njegovi vladari jer to nije država. Prema tome, Izrael u ovom slučaju ima značajnu pravnu prednost kada traži priznanje prisvojenog područja. Ovaj proces usporava samo politika.

Zaključak koji se iz svega navedenog može izvući jest da predaja Jeruzalema ili nekih njegovih dijelova predstavlja popuštanje potpuno neutemeljenim palestinskim, arapskim i islamističkim zahtjevima te bi mogla ugroziti kako sam glavni grad Izraela tako i cjelokupnu cionističku ideju. Izrael mora proširiti i obogatiti židovsko naseljavanje u povijesnom glavnom gradu židovskoga naroda kako bi jedanput zauvijek uklonio mogućnost podjele grada. Ne moramo stvarati dodatne napetosti time što ćemo u arapska susjedstva naseljavati Židove. Ali, izgradnja stambenih naselja na mjestu hotela "Shepherd" važna je ako ni zbog čega drugog, onda zato što postoji veza između ove zgrade i muftije Haj Amin al-Huseinija koji je dobrovoljno ponudio da će regrutirati desetke tisuća muslimana kako bi pomogli nacističkom stroju za istrebljenje.

Cijeli Jeruzaelm trebao bi biti izgrađen na temeljima židovsko-arapske jednakosti; oni arapski stanovnici koji za to pokažu interes trebali bi dobiti puno izraelsko državljanstvo. Izrael bi trebao – na znanje svima – jasno napisati i reći na svim prometnim znakovima, službenim dokumentima te radiju i televiziji, da je ime njegovog glavnog grada Jerušalajim a ne Uršalim ili al-Quds. Islamsko osvajanje ove zemlje završilo je s Prvim svjetskim ratom i nema razloga da se i dalje koristi ime koje su pustinjska plemena nadjenula vječnom gradu židovskoga naroda. ■

Pismo iz Izraela

Dan Sporn

Prevela Jasminka Domaš s benyairhflwolla.com

Stanje u Izraelu nikada nije bilo bolje. Jedino mediji i TV navode ljude da pomisle kako je kraj svijeta blizu. Prije 65 godina Židove su poput ovaca vodili na klanje. Nisu imali svoju državu i vojsku.

Proteklo je samo 60 godina od kako je sedam arapskih zemalja objavilo rat malom Izraelu i to nekoliko sati nakon što je proglašena Država Izrael.

I tada se 650 tisuća Židova suprotstavilo arapskom svijetu. U to vrijeme nije postojao IDF (Izraelske obrambene snage) kao što nije bilo ni izraelskog zrakoplovstva. Postojala je samo mala skupina tvrdoglavih Židova.

Podsjetimo se: Libanon, Sirija, Irak, Jordan, Egipat, Libija i Saudijska Arabija, svi odjednom odlučili su napasti Izrael, državu kojoj su Ujedinjeni narodi "dali" 65 % pustinjačkog teritorija. Počeli smo od ništice.

Samo 41 godinu poslije, Izrael se svrstao među tri najjače zemlje Bliskog istoka. Svoje napadače smrvio je u šestodnevnom ratu.

Godinama borili smo se s različitim koalicijama 20 arapskih država koje su dobivale municiju i oružje, primjerice od Sovjetskog Saveza, odnosno Rusije.

Unatoč tomu, pobijedili smo.

Danas imamo prekrasnu zemlju, snažnu vojsku, zračne snage i odgovarajuću mornaricu. Koristimo najsuvremeniju tehnologiju, a INTEL, Microsoft i IBM razvijaju se u okrilju Izraela.

Naši liječnici dobili su mnogobrojne nagrade i prestižna priznanja za razvoj medicine.

Pustinju smo pretvorili u zemlju prosperiteta, a naranče, cvijeće i povrće izvozimo širom svijeta.

Lansirali smo u svemir svoj satelit! Dapače, tri satelita odjednom! Jedini smo takvo nešto postigli. Treba se samo podsjetiti da to nije uspjelo SAD-u s 280 miliona stanovnika, Rusiji s 220 miliona žitelja, Kini koja ima preko milijardu stanovnika, a ni Europi koja s Francuskom, Velikom Britanijom i Njemačkom broji 35 miliona stanovnika.

Izrael je danas i jedna od najmoćnijih zemalja s nuklearnom tehnologijom. Nikada to nismo priznali, ali svi to znaju.

Nakon 65 godina govoriti ili misliti kako za Izrael nema nade ili da je u nemilosti ili osramoćen, s time se ne možemo suglasiti. Jer, podigli smo se iz plamena europskih krematorija i pobijedili u svim ratovima. Gotovo ni iz čega stvorili smo carstvo. Može li nas onda zaplašiti onaj čije je ime Khaled Mashal (vođa Hamasa) ili Hassan Nasrallah (vođa Hezbolaha)? Ne, naprotiv, zabavljaju nas.

I kada slavimo Dan nezavisnosti, ne zaboravimo što je njegova bit. Poruka da smo sve uspjeli preživjeti.

Preživjeli smo i nadvladali Grke, Rimljane, španjolsku Inkviziciju, ruske pogrome, Hitlera i Njemačku sa zlom Holokausta.

Pobijedili smo vojske sedam država. To se još nije desilo u ljudskoj povijesti.

Drugovi, prijatelji, pobijedit ćemo i sadašnje neprijatelje. Mislite o tome da pozicija židovskoga naroda nikada nije bila bolja. Podignimo svoje ruke i zapamtimo: nema te zemlje, kulture i civilizacije koja će nas izbrisati s lica zemlje.

Održali smo se kroz tisućljeća i preživjeli.

Egipat? Svatko zna da je moć starog Egipta nestala. Grci? Aleksandar Makedonski? Rimljani? Govori li netko danas latinskim jezikom?

Treći Reich? Je li netko u posljednje vrijeme nešto čuo o njemu?

Pogledajte nas, narod *Biblije* – od robovanja u Egiptu još govorimo istim jezikom. Onda i sada.

Možda to Arapi ne znaju, ali mi smo vječni narod. Jer, kroz sva vremena sačuvali smo svoj identitet i takvi ćemo ostati za sva vremena. I zato moramo reći: "Oprostite, ali nismo zabrinuti, ne žalimo se, ne plaćemo, ne bojimo se..."

Posao? Dobro nam ide. Sigurno je da može i bolje, ali svejedno, još uvijek nam je dobro.

Ne poklanjajte previše pažnje medijima, jer mediji ne govore o našim svetkovinama u Izraelu ili o narodu koji nastavlja živjeti, koji je navikao izlaziti i družiti se s prijateljima.

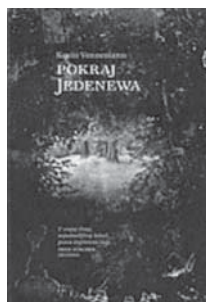
Da, ponekad smo zdvojni. Pa što? To je zbog razloga što oplakujemo smrt za razliku od onih koji slave prolijevanje krvi. I to je još jedan razlog više zbog čega ćemo nakon svega pobijediti.

I ne zaboravi, u bilo kojem dijelu svijeta i ti si dio one jedinstvene snage koja nas sve zajedno održava u postojanju.

Budi ponosan i reci: "JA SAM ŽIDOV." ■

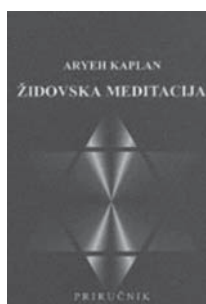
U izlozima knjižara

Kevin Vennemann: Pokraj Jednewa

izdavač: Novela media, Zagreb, 2009. • prijevod: Nataša Medved • broj stranica: 122

Vennemannova sugestivna proza uvlači čitatelja u događaje pokraj Jednewa, kada su lokalni seljaci krenuli u kobni pohod prema imanijima vlastitih susjeda. U kućici na stablu skrivaju se sestre blizanke čiji isprepleteni glasovi odjekuju cijelim tekstom. Dok se bezbrižnost djetinjstva u seoskoj idili urušava pred njihovim očima, sestre bijeg od nepodnošljivog traže u pričama o sretnijim danima. U njihovim se sjećanjima stapaju prošlost i sadašnjost, a mjesto pokraj Jednewa, u vrijeme kad nacisti preuzimaju vlast od Rusa, postaje mikrokozmos iskonskog pitanja ukorijenjene mržnje. ■

Aryeh Kaplan: Židovska meditacija

izdavač: Bet Israel, Zagreb, 2009. • prijevod: Dolores Bettini • broj stranica: 180

Knjiga *Židovska meditacija* vodič je kroz različite meditacijske tehnike. Kaplan objašnjava što je meditacija i zašto meditirati; govori o meditacijskim tehnikama općenito; o židovskoj meditaciji i vrstama, a istodobno čitatelja upoznaje s temeljima i mudrošću Judaizma. Na pitanje, kako to da se jedan ortodokсни rabin odlučio napisati knjigu o židovskoj meditaciji za široku publiku, Kaplan kaže da to čini jer su već i njegovi učitelji uočili da američki Židovi 60-ih i 70-ih godina 20. st. odrastaju nesvjesni postojanja takve tradicije, pa napuštaju Judaizam i okreću se drugim, "duhovnijim" religijama. U prvoj knjizi, *Meditacija i Biblija* (1978.), Kaplan istražuje meditacijske tehnike uz pomoć kojih su biblijski proroci ulazili drukčije, povišeno stanje svijesti, dobivali proročanske vizije, a onda ih prenosili narodu. Sljedeća knjiga, *Meditacija i kabala* (1982.), prva je ikada napisana knjiga na nekom od svjetskih jezika, koja otkriva metodologiju i meditacijske tehnike drevnih kabalista, Abraham Abulafija, Josef Gikatalia, Haim Vital, Moše Cordovero i dr. U njoj se nalaze mnogi, iznimno vrijedni, tekstovi, prvi put prevedeni s hebrejskog jezika i objavljeni. Na temelju teorije i činjenica otkrivenih i protumačenih u prethodne dvije knjige, ali i na temelju vlastitog iskustva u meditaciji, Kaplan je napisao knjigu *Židovska meditacija*, vodič koji nas postupno uvodi u židovsku meditaciju. Zahvaljujući Kaplanu, ta malo poznata mistička tradicija postala je dostupna širokom krugu čitatelja. I bez obzira jesu li ti čitatelji Židovi ili ne, imaju li već iskustva s meditiranjem ili samo razmišljaju o tome, ova će im knjiga pomoći razumjeti židovsku duhovnu stazu. ■

Sonja Samokovlija: Dobar tek

izdavač: Bet Israel, Zagreb, 2009. • broj stranica: 158

Zbog velikog interesa čitatelja i na njihovo uporno traženje, autorica Sonja Samokovlija se odlučila na ponovno objavljivanje kuharice *Dobar tek* koja je razgrabljena vrlo brzo nakon što je 2000. godine objavljena. *Dobar tek* je jedina autentična židovska kuharica na hrvatskom jeziku. Jelo je mnogo više nego što se na prvi pogled čini; ono je kultura, povijest, zemljopis, politika, agrikultura, priča o čovjeku i njegovu životnom iskustvu – sve to u jednom zalogaju. Kad su Židovi bili prisiljeni napuštati svoja ognjišta, često nisu mogli ponijeti svoju imovinu, ali ono što su uvijek sa sobom nosili bila je kultura, tradicija i, naravno – kuhinja. Kako su oni mijenjali podneblja, tako su se mijenjala i jela, dodavani su novi okusi, mirisi i boje. I tako je nastala jedinstvena kulinarska zbirka – riznica jela sa svih strana svijeta – specifična po tome što je, unatoč različitosti, uspjela sačuvati ono obilježje po kojem i jest židovska, a to je košer. Judaizam je način života, a u tom načinu života hrana ima veoma važnu ulogu; skoro svaki židovski blagdan ima i svoja specifična jela, uz svaki važan događaj u životnom ciklusu vezuje se i neko jelo. Ova knjiga, koja uz recepte sadrži i tumačenje svih židovskih blagdana, običaja, opis svetih knjiga, tumačenje pojedinih izraza, kalendar, jelovnike, čak i molitvu poslije jela, služi i kao odličan uvod u Judaizam. Dobar tek čitatelju daje odgovore zašto, kako, na koji način i kada se priprema i jede neka vrsta hrane. Knjiga Dobar tek Sonje Samokovlije putovanje je Judaizmom ispričano kroz recepte za pripremu različitih slanih i slatkih jela sefardske i aškenaske kulunarske tradicije, kao i mizrahi i suvremene izraelske. Objavljivanjem ove knjige, Sonja Samokovlija je čitateljima pružila priliku za vrhunski kulinarski užitek. Ali još je važnije što je time dala svoj doprinos i pridružila se onim vrijednim pojedincima koji su na ovim našim prostorima njegovali i sačuvali židovsku tradiciju od zaborava. ■

U izlozima knjižara

Harry Mulisch: Otkrivanje nebesa

izdavač: Fraktura, Zagreb, 2009. • prijevod: Romana Perećinec • broj stranica: 888

U *Otkrivanju nebesa* suvremeni klasik nizozemske književnosti Harry Mulisch ispisuje maštovitu i provokativnu kulturnu i političku povijest dvadesetoga stoljeća duhovito povezujući nebesko i zemaljsko. Tu višeslojnu pripovijest o čovjekovu odnosu prema Bogu i smislu života uokviruju razgovori božanskih bića koja Šefu moraju vratiti ploče s Deset Božjih zapovijedi. Da bi ostvarili taj naum, učinit će sve da jedne hladne zimske noći otpočne prijateljstvo između Maxa Deliusa i Onna Quista, astronoma i lingviste koji ubrzo postaju nerazdvojni, a kada u njihove živote uđe mlada violončelistica Ada Brons, u *Otkrivanju nebesa* razvija se i neobična ljubavna priča. Rijetki su pripovjedači poput Harryja Mulischa koji s takvom pripovjednom lakoćom, životnošću i humorom progovaraju o odnosu neba i zemlje, a *Otkrivanje nebesa* nesumnjivo je vrhunac njegova opusa. ■

Nicholas de Lange: Judaizam

izdavač: Durieux, Zagreb, 2008. • prijevod: Bahra Šamić Engel • broj stranica: 210

“Nitko se ne može nadati da bi u jednom jedinom kratkom djelu mogao prikazati cjelokupnost Judaizma u svoj njegovoj složenosti i raznolikosti. Moj cilj pri pisanju ove knjige bio je ograničeniji. Već neko vrijeme osjećao sam potrebu napisati općenitu knjigu o Judaizmu, koja ne bi bila nekakav osnovni uvod, popularna povijest ili apologija. Ne postoji oskudica takvih knjiga. A nije izgledalo ni podesno zalaziti duboko u pojedinosti židovskog zakona, teologije ili pridržavanja vjerskih obreda. Ova knjiga je namijenjena općenitom čitaocu ili studentu koji posjeduje izvjesno osnovno znanje ne o judaizmu posebno, već o religiji i povijesti uopće. Pokušao sam protumačiti na jasan i uravnotežen način temelje na kojima počiva Judaizam i pravce kojima se razvijao, naročito posljednjih stotinjak godina. Knjiga je plod dugogodišnjeg podučavanja i razmišljanja o Judaizmu. Svoj doprinos dali su joj moji učenici, učitelji i kolege.” ■

Amos Oz: Priča o ljubavi i tmmini

izdavač: Fraktura, Zagreb, 2009. • prijevod: Andrea Weiss Sadeh • broj stranica: 776

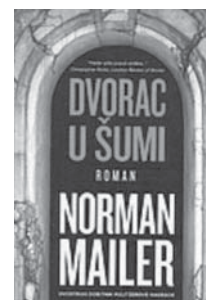
Priča o ljubavi i tmmini najpotresniji je i najljepši roman Amosa Oza, istinskog velikana svjetske književnosti. U ovome autobiografskom romanu Amos Oz opisuje odrastanje u Jeruzalemu obilježeno zbivanjima od Drugoga svjetskoga rata preko proglašenja države Izrael do prvih ratova između Palestinaca i Židova. U središtu je tragičan događaj, majčino samoubojstvo, koje će zauvijek obilježiti dječakovu sudbinu i odrediti njegov životni put. U potrazi za korijenima tragedije vlastite obitelji, Amos Oz iz perspektive inteligentnog i pomalo razmaženog dječaka Amosa pripovijeda osobnu, ali istodobno i svjetsku te židovsku povijest. Obitelj, odrastanje i život u vremenima velikih političkih promjena te odnosi među prijateljima, susjedima i poznanicima, među kojima je mnoštvo stvarnih likova, velikana književnosti i politike, prepleću se u *Priči o ljubavi i tmmini* čineći jedinstvenu i složenu fresku, a Amos Oz iznova se potvrđuje kao istinski čarobnjak jezika i pripovijedanja. ■

Norman Mailer: Dvorac u šumi

izdavač: Vuković&Runjić, Zagreb, 2008. • prijevod: Saša Stančin • broj stranica: 406

Ovo je posljednji roman američke književne legende – Normana Mailera: priča o djetinjstvu Adolfa Hitlera iz perspektive zloduha Dietera, kojemu je zadatak da ga izvede na poznati nam pogubni put. Ova se studija disfunkcionalne obitelji austrijskoga srednjeg sloja u 19. stoljeću razvija u znaku Freuda, analizom romantičnih nacionalizama Srednje Europe, te svodenja računa s religijskim i metafizičkim kanonom zapadnoga kruga. Norman Mailer (1923. – 2007.), veliki književnik i novinar, dvostruki dobitnik Pulitzerove nagrade, vatreni aktivist i samotni buntovnik protiv establišmenta, provokativni rušitelj tabua, obilježio je američku književnu scenu druge polovice 20. stoljeća. Ostavio je niz nezaboravnih knjiga: *Goli i mrtvi*, *Park jelena*, *Američki san*, *Vojske noći*, *Krvnikovu pjesmu*, *Evandjelje po Sinu* i druge. ■

Opatijska potraga za gospođom Korski Prvi model Oskara Nemona

Darko Fischer

Bista Nade Korski, rad kipara Oskara Nemona.

Do susreta pisca ovog teksta i 97 godina stare i u Osijeku rođene Nade Korski koja (još!) živi u Opatiji nije došlo slučajno. Posjetitelji prostorija Židovske općine Osijek u zgradi bivše židovske škole u osječkoj Radićevoj ulici sigurno su uočili bistu djevojčice. Bista stoji na postolju u uglu društvene prostorije. Većina posjetitelja također zna, da je ta bista jedan od prvih radova poznatog i u Osijeku rođenog kipara Oskara Nemona. Njegov rad je i spomenik "Majka i dijete" koji se nalazi u parku ispred zgrade Općine. Da je Oskar Nemon stvarno poznati kipar mogu se uvjeriti i posjetitelji Moderne galerije u Zagrebu u čijem stalnom postavu je portret – bista Sigmunda Freuda, rad ovog kipara iz njegovih bečkih dana. Navodno, Freud nije volio da ga portretiraju i ovo je jedan od rijetkih ako ne i jedini njegov portret.

Bista djevojčice je, međutim, prvi rad slavnog kipara za koji je on, još srednjoškolac i učenik osječke gimnazije, dobio honorar. Bilo je to vjerojatno 1923. godine. Oskar je portretirao djevojčicu iz

svog susjedstva, tada 12-godišnju Nadu Korski. Gospodin Korski je mladom nadarenom učeniku isplatio neki neveliki iznos, no to je bio prvi honorar koji je talentirani budući slavni kipar uopće dobio. Gospodin Korski se ranije zvao Kastenbaum, no obitelj je 1915. promijenila prezime i vjeru. Židovska obitelj Kastenbaum postala je kršćanska obitelj Korski. Stanovali su u krasnoj secesijskoj zgradi u današnjoj Europskoj aveniji u kući broj 12, možda najljepšoj secesijskoj zgradi u cijelom secesijskom nizu bulevara. Zgrada je, srećom, sve do danas, sačuvala svoj originalni izgled.

O životnom putu Nade Korski ne znamo mnogo. Poznato nam je, da je napustila Osijek te da već dugo živi u Vili "Pia", na adresi Nova cesta 127 u Opatiji. Znamo samo, da je bista, koju je napravio Oskar Nemon ostala kod nje i da se ona dopisivala s Oskarom, koji ju je povremeno posjećivao, te da je uz bistu sačuvala i brojnu vrijednu korespondenciju vezanu za život i karijeru kipara.

Bista je na dosta neobičan način stigla u osječku Židovsku općinu. Prilikom jedne izložbe održane u Židovskoj općini, posjetio nas je tadašnji intendant HNK Osijek i osječki kolekcionar gospodin Željko Čagalj. Tada nam je gospodin Čagalj obećao pokloniti bistu Nade Korski koja je bila u njegovom vlasništvu. Gospodin Čagalj je smatrao da je bisti pravo mjesto baš u prostorijama Židovske općine, pogotovo što je Nemonov spomenik "Majka i dijete" bio kiparev poklon Židovskoj općini i gradu Osijeku. Gospodin Čagalj održao je obećanje i tako ova bista danas krasi prostorije Općine.

Kiparovo naslijeđe istražuje i njegova kći, gospođa Aurelia Young, koja živi u Engleskoj. Ona je saznala da je portret Nade Korski u Osječkoj židovskoj općini, ali su je zanimala i pisma njezinog oca koja su nekada bila kod Nade, a zatim su, vjerojatno otišla u Osijek. U razmijeni podataka s kiparovom kćeri, poslao sam joj fotografiju biste. Gospođa Young se prilično iznenadila vidjevši da je bista tamne boje jer je kod Nade u Opatiji to bila bijela, sadrena

Kuća Kastenbaum, Osijek, Europska avenija 12.

bista. Čak nam je poslala i fotografiju Nade Korski koja u ruci drži bijelu bistu. Nisam znao odgovor na pitanje kako i zašto je bista "pocrnjela", pretpostavljao sam, a to sam i napomenuo kiparevoj kćeri, da je kolekcionar, kroz čije ruke je bista prošla, obojio bistu radi zaštite.

Prošle godine je kiparova kći posjetila Osijek i Židovsku općinu. Pogledavši bistu opet mi je napomenula da je u Opatiji kod Nade Korski vidjela tu bistu u bijeloj boji. Također nam je napomenula kako je gospođa Korski, iako već vrlo stara, duhom svježija i zanimljiv je sugovornik. Zanimalo nas je, da li bismo je mogli posjetiti i s njom porazgovarati. Dobili smo odgovor da bi se gospođa Korski tome sigurno veselila.

Kako se židovska kulturna scena Bejahad od prošle godine održava u Opatiji, smatrali smo da će to ujedno biti i zgodna prilika za posjetu gospođi Korski. To, doduše, nismo uspjeli obaviti prethodne, 2007. godine, pa sam to pokušao nadoknaditi ove godine. U međuvremenu iz krugova bliskih osječkih kulturnim radnicima saznao sam neke pojedinosti o načinu kako je bista iz Opatije stigla u Osijek. U Opatiji je donedavno živjela još jedna Osječanka, vršnjakinja Nade Korski pa su njih dvije, razmišljajući o bisti koja je rad Osječanina Oskara Nemona, došle do zaključka da bi za to djelo slavnog kipara bilo najbolje da konačno završi u Osijeku. Nada Korski je odlučila pokloniti svoju bistu Osijeku, tražila se samo osoba koja bi je prenijela. Kad je za tu mogućnost saznao osječki kolekcionar gospodin Željko Čagalj, otišao je u Opatiju te preuzeo bistu. Zajedno s bistom, on je u Osijek donio razne dokumente i pisma koja potječu od slavnog kipara i koje je Nada Korski sakupila tokom svog dugog života. Čini mi se vjerodostojna i pretpostavka koja objašnjava promjenu boje biste s bijele u crnu. Vrlo je vjerojatno da je kolekcionar dao napraviti jednu ili više kopija te vrijedne skulpture koje su nakon izrade obojene crnom bojom. Jedna od njih završila je u prostorijama Općine.

Tek ovdje mogu početi priču iz naslova: kako sam posjetio gospođu Korski. Kada sam telefonom dogovorio posjet, nisam staru gospođu htio uznemiravati pitanjem kako ću najlakše pronaći njezinu kuću. Rekla mi je samo: "K meni se ulazi sa strane, kod palme". Na planu grada Opatije lako sam našao ulicu koja se zove Nova cesta. To je ulica koja ide paralelno s glavnom opatijskom ulicom, po dužini cijelog mjesta, od ulaza u Opatiju sa sjeverne strane kod Voloskog do izlaza na južnoj strani u smjeru Lovrana. Svoje ime ulica je dobila, vjerojatno, zato što je najprije postojala sadašnja glavna ulica, a zatim je, možda, još početkom 20. stoljeća probijena i nova cesta, na brdu poviše mjesta i tada posljednjih kuća. Ta ulica je duga nekoliko kilometara pa sam se najprije raspitao kod mještana gdje je po prilici kuća s brojem 127. Nitko mi to nije znao reći. U Hotelu "Adriatic", gdje se održavao Bejahad upitao sam i portira. On mi je napomenuo da do Nove ceste mogu proći uzbrdo po stepenicama odmah do hotela, ali mi isto nije mogao reći gdje je traženi broj.

Popeo sam se puteljkom uz hotel, prošao kroz vrt s palmama neke pomalo zapuštene vile i stigao na gornju cestu, do Nove ceste. Tu, na ovoj strani ulice na koju sam upravo stigao, nisam vidio kućne brojeve, ali sam na suprotnoj vidio kućni broj i nalazio sam se preko puta kuće s brojem 260. Zaključio sam da moram krenuti

Gospođa Nada Korski (97 godina).

pravcu u kojem se brojevi smanjuju, dakle, na sjever prema Voloskom. Po tome, dosta vrućem poslijepodnevu, propješačio sam oko jedan kilometar, ali kao za zlo, na mojoj strani ulice nigdje nije bilo kuće s vidljivim kućnim brojem. Na suprotnoj strani već se pokazivao broj 150. Možda sam blizu, pomislio sam, no tada sam konačno ugledao kućni broj i na svojoj strani. Bio je broj 85!

Uzalud sam, dakle, po vrućini i suncu toliko hodao. Promašio sam traženi broj i sada sam se morao vraćati istim putem. Pažljivije sam gledao u kuće, no kućne brojeve nisam vidio. Već sam stigao do mjesta odakle sam krenuo u potragu po Novoj cesti. Bio sam ispred one pomalo zapuštene vile koja upravo iznad Hotela "Adriatic". Pažljivije sam pogledao kuću i na njoj opazio broj. Bio je to broj 127. Također se vidio i natpis Vila "Pia". Uvidio sam da sam kroz dvorište te zgrade već prošao čim sam krenuo od hotela.

Bilo mi je potrebno još malo "pretraživanja" po zgradi jer je ulaz u stan gospođe Korski iz dvorišta. Pokraj njenih sam vrata, dakle, prošao kad sam se od hotela penjao na Novu cestu. Ne gledajući pažljivo brojeve, ja sam umjesto pet, pješačio 50 minuta!

Gospođu Korski zatekao sam u dobrom raspoloženju. Zbog duboke starosti ona svoje dane uglavnom provodi ležeći, no duhom je vrlo svježija, spremna na razgovore i šale. Dobro se sjeća svojih mladenačkih osječkih dana. Razgovarali smo kratko, uglavnom o Osijeku, o tome kako je tu nekada bilo. Pri odlasku sam zaželio da i iduće godine u Opatiji mogu otići "U posjetu kod gospođe Korski." ■

Razgovor s Đerđ Konradom

Domovina je tamo gde te neće ubiti...

Iz *Lameda*, Arpad Vicko

Đerđ Konrad.

Na Mojsijevo pitanje, ko je taj koji mu se obraća, nevidljivi glas iz ružinog grma ovako mu je odgovorio: Jesam onaj koji jesam.

I u nama se ponekad oglasi isti taj glas. Ne menjam svoju kožu i biografiju prema tome da li sam dečak ili vremešni gospodin – kaže Đerđ Konrad.

Ovih dana na srpskom jeziku pojavio se autobiografski roman mađarskog pisca Đerđa Konrada: *Odlazak od kuće i povratak kući* u izdanju "Arhipelaga" iz Beograda (prevod Arpad Vicko). Jeste ovaj roman autobiografski, ali njegovu vitalnost ne čini izuzetnost piševe biografije, nego oni mali događaji i slike trenutaka koje autor na čudesan način predočava, sejući seme dobra u tlo najveće nevolje – rata, istrebljenja, i budeći nadu tamo gde je više nema. Rat u ovom romanu nije apsolutni, džinovski monstrum, već ima i svoje smešne, apsurdne strane, pa i trenutke sreće. Konrad, kako je primetio jedan nemački kritičar, "u svakom paklu nalazi i nešto podnošljivo".

A sâm pisac to ovako pojašnjava u razgovoru za *Politiku*: "Sa ovom knjigom sam hteo pokazati i fleksibilnost dečje duše u jednoj izuzetno nesrećnoj, katastrofalnoj godini, kad po svaku cenu traži, i pronalazi trenutke sreće. Nalazi kutke utešne intime u kući i u danu, i u najsirovijim okolnostima. Ledenica koja visi s oluka na jednoj krovnoj terasi, lovac bombarder na nebu, ali možeš u oko-

vanim bakandžama s uživanjem da se klizeš na sjajnoj točiljajki. Neka se desi, što hoće da se desi. U opasnosti igramo poker sa sudbinom. Fatum i slučajnost: pojmovi koji se međusobno traže i međusobno dopunjavaju."

Već deceniju pišete samo autobiografske romane. "Od svojih prvih uspomena osećam se istim", zapisali ste. Šta može da bude zajednički imenitelj duše jedanaestogodišnjeg deteta i sedamdesetpetogodišnjeg muškarca?

– Sedeli ste, pretpostavljam, i Vi, kao dete, na ljuljašci. Ko je bio taj mališan na ljuljašci? Zar to niste bili vi? Da li vas još uvek boli neki davno nanesen udarac, davnašnje poniženje? Da li ste u stanju da evocirate nekadašnju ljubav, iako su se vaši putevi u međuvremenu razišli, ili, ako se danas baš i ne biste zaljubili u nju? Mi smo poput nebodera, svaka godina je jedan sprat, i u njemu se kreće dole-gore jedan okrugli, stakleni lift iz kojeg možemo da se osvrćemo u bilo kojem pravcu, možemo po volji da iz njega izađemo i da se ponovo vratimo. Ako vam se tada pogled zaustavi na nekoj kaljevoj peći, ili na nekom biciklu, ili peratonici: svim ovim nekadašnjim predmetima koje, izlazeći iz tog lifta, posećujete, pripada i jedno novo osmatrajuće ja, koje se s njima družilo kao petogodišnjak, i koje ih sa velikim zadovoljstvom pozdravlja i kao sedamdesetpetogodišnjak.

Na Mojsijevo pitanje, ko je taj koji mu se obraća, nevidljivi glas iz ružinog grma mu je ovako odgovorio: Jesam onaj koji jesam (2 4). I u nama se ponekad oglasi isti taj glas. Ne menjam svoju kožu i biografiju prema tome da li sam dečak ili vremešni gospodin, menjajući iz minuta u minut varijante svog identiteta. I juče sam bio onaj koji sam danas. I nadam se da ću to biti i sutra. Manje ili više.

U odnosu na vaše “romanesknije” romane, *Odlazak od kuće i povratak kući* pisan je novim, hladnim tonom. Kad smo letos, na Balatonu, razgovarali o ratnim zločincima, i uopšte zlotvorima, rekli ste da se više ni na koga ne ljutite. Je li otud ta mirna hladnoća tona?

– U poslednjoj godini rata meni je bilo dovoljno neobično ono što nisam morao da izmislim, ono što mi je takozvana istorija donela, ili udelila. Preživljavanje, izbegavanje podmuklo sveprisutne smrtno opasnosti, moguće je shvatiti i kao anegdotu, i ispričati je tako. Mojim školskim drugovima nije uspelo da prežive, meni – slučajno – jeste. Priča je onaj niz događaja koji se sastoji od pustolovina, može da krene u ovom ili onom pravcu, ili ja lovim, ili mene love, toliko je dovoljno za jedan narativ. Hladnoća? Kako starimo, i kad je reč o vinu, i kad je reč o govoru, radije se opredeljujemo za suvlje vino, za suvlji govor. Ako ja govorim potresno, slušalac se udaljava, ako je moja priča obestrašćena, ona u čitaocu budi saosećanje.

Nedavno ste, govoreći o odnosu fikcije i realiteta, formulisali dve polazne teze: po prvoj, u autobiografskom romanu je sve istina, a po drugoj, nije ništa. Jer je svaka naracija puka priča, dakle, fikcija. Kakav je stvarnosni sadržaj spisateljske autobiografije?

– Priča ne biva istinita od toga da se zaista sve ono što sam u ovoj knjizi ispričao dogodilo od reči do reči, izuzev onog razgovora sa mrtvim nemačkim vojnikom, što je, posve verovatno, je li, delo uobrazilje. Ali čak je i to istinito, jer bi taj mrtvi nemački vojnik mogao da kaže ono što čitate, i vi biste ovako govorili da ste na njegovom mestu. Istina je to što se pred tobom pojavljuje, i sve ono čega možeš da se sećaš. S obzirom na to da događaj postaje stvarnost tek kad se dogodio, kada već pripada prošlosti, kad je već, dakle, priča. Bez pripovedanja nema stvarnosti, bez istoriografa nema istorije.

Roman nema obavezu da bude izmišljen. Kad se sećamo, mi usput i izmišljamo, bez uobrazilje nema sećanja. Mogu slobodno da se služim pušticama iz vlastitog života. Svi tako rade.

Dodeljeno Vam je zvanje počasnog doktora Univerziteta u Novom Sadu, inostrani ste član SANU. Ušli ste u krvotok srpske književnosti i srpske misli. Koje vas lične sponove vezuju za srpsku književnost?

– U romanu *Odlazak od kuće i povratak kući*, evociram 1944. i 1945. godinu kada sam bio veoma ponosan na mog brata od tetke, koji je prebegao jugoslovenskim partizanima. Vest da na srpskim teritorijama Jevreji imaju više šanse da ostanu u životu tada mi je ogrejala srce. I kada su nekoliko godina kasnije Tita u ovdašnjim novinama nazivali monstrumom puštenim sa lanca, ja sam njegovo ime urezao u školsku klupu. Nisam imun na viruse takozvane jugonostalgije. Meni se sviđala ta zemlja sa njenim kulturalnim šarenilom, i osećao sam se veoma prijatno – pre nekih četrdesetak godina – sedeći u jednoj novosadskoj kafani za stolom sa prijateljima piscima različitih jezika, u veoma dobrom raspoloženju. Moje knjige su pre 1989. godine bile zabranjene u Mađarskoj, i samo su u obliku samizdata mogle da dopru do nekoliko stotina čitalaca. Jedan od mojih romana, *Gubitnik*, pojavio se kod beogradske “Prosvete”. Imao sam prilike da upoznam brojne srpske pisce, Danilo Kiš mi je bio veoma dobar prijatelj, toplo prijateljstvo sam osećao prema Aleksandru Tišmi i Slobodanu Seleniću, i osećam danas prema Predragu Palavestri i Filipu Davidu. A od pisaca koji žive u Subotici i u Novom Sadu, najbliži su mi Laslo Vegel i Oto Tolnai. Od svih njih mnogo sam naučio.

Odlazak od kuće i povratak kući. Gde je dom i gde je domovina?

– Gde je domovina? Ovde, gde stojim, negde u nekom sazvežđu, ovde gde sedim držeći se grčevito za jedno pero. Ovde u krevetu, u kojem se obično budim i odakle ću pre ili kasnije naći put do kupatila, i gde izašavši na vrata, pozdravljam one koji mi nailaze u susret. Domovina se nalazi na onih nekoliko kilometara kvadratnih na kojima se zgušnjavaju moji putevi. Domovina je tamo, na berećoujfaluškom jevrejskom groblju koje je već pedeset godina van upotrebe, ispred visokog nadgrobnog spomenika moje bake; pored nje stoji, isto tako visok, moj deda, obučen u crni granit. Moj pradedo, u belom mermeru, ne seže im ni do pojasa. Domovina je u onoj učionici iz koje sam stalno želeo da izađem i kroz čiji prozor sam godinama buljio u natpis, urezan u zid pekare preko puta: “Pečenjara”. Moji školski drugovi su poubijani, škola je srušena.

Pitate, gde je domovina? Tamo gde te neće ubiti. Tamo gde mogu biti uveren da su mi deca bezbedna. Tamo gde se poštuje ličnost i reč. Tamo gde se unapred uvažava to što sam onakav kakav jesam, i što mislim ono što mislim. Tamo gde postoji jedan mirni kuhinjski kutak gde su posle večere, uz vino, mogući dobri razgovori. Gde se deca igraju Indijanaca i kauboja i gde grade sebi tajna skloništa. Gde Jutka s nogama podavijenim pod sebe sedi u fotelji i čita. Tamo gde bih, pentrajući se uzbrdo, mogao i tu i tamo da popijem čašu vina, i ako bih se odazivao ljubaznim pozivima, nizbrdo bih mogao da se vraćam i sve poskakujući. Tamo gde stižem. ■

Razgovor s Peterom Sloterdijkom Živimo u frivolnom vremenu

Lev Rubinstejn, preneseno iz *Lameda*

S njemačkoga preveo Trpimir Matasović.

Razgovor je objavljen u *Neue Züricher Zeitung*

Peter Sloterdijk.

Današnja financijska kriza ostavila je svijet bez daha. Peter Sloterdijk iznosi filozofsko literarnu teoriju globalizacije i govori o golemoj pseudoimovini, panekonomiji i novim moćima države.

U svojoj knjizi *U unutrašnjosti svijeta kapitala* opisujete nastanak globalne ekonomije u znaku pomorstva. Je li ono što danas proživljavamo divovski brodolom?

– U ranim je stoljećima globalizacije brodolom bio pojam za uništavanje kapitala. Na ocean se slalo brodove za koje se znalo da plove uz enorman rizik havarije. Sve do danas misaona se figura “povratka ulaganja” može predočiti i nautički. Ona se temelji na predodžbi da će se poslani brodovi vratiti natovareni velikim blagom: novac putuje oko svijeta i vraća se uvećan na svoje polazište. Klasičan poduzetnik stoji u luci i promatra prostor rizika. Velik profit ovisi o plovećem kapitalu. No, istovremeno s afirmacijom rizika, oprez postaje poduzetničkom vrlinom *par excellence*. Njega je u proteklom desetljeću bilo jako malo.

Mnogu je novca potonulo u dubinama derivata i hipoteka.

– Dvojbena je, da li je metafora brodoloma još uvijek uvjerljiva za ono što se danas događa s imovinom. Ozbiljni ljudi smatraju da uopće nije ništa nestalo od realne vrijednosti

imovine. Nikakvi brodovi nisu potonuli, nego je potrebno revidirati nažalost nadrealna vrednovanja, koja su tijekom posljednjih deset godina izobličila većinu ekonomskih transakcija, a posebice onih u područjima industrije, nekretnina i umjetnina. Ogromne pseudoimovine, koje su se na taj način “gomilale”, to jest bile fingirane na burzama, sada se ponovno korigiraju promišljenim mjerilima. U američkoj hipotekarnoj krizi kuće nisu nestale. Čuvene realne vrijednosti još su uvijek zadržane. Mnogo se govori o tome da su se stvari ponovno uigrale nakon uravnoteživanja prenapuhanog volumena novca na temelju realne ekonomije. Jednostavno, bilo je previše novca koji je bio tek fiktivan, te je iz toga proizašlo masovno iluzorno procjenjivanje vrijednosti i nezaustavljivo stvaranje imaginarnog bogatstva.

Mnogi sada kažu da se veliku krizu moglo predvidjeti.

– To nije bilo teško. Bilo je čitavih bataljuna Kasandri, koje su uporno ukazivale na labilnost financijskih tržišta – ali, tko je to htio čuti? Živimo u jednoj frivolnoj fazi. Ne smije se zaboraviti: Moderna je izgrađena na paralelogramu suprotstavljenih psihopolitičkih energija. Pritom frivolizirajuće, lakomislene silnice koje pokreću potrošaštvo odzvanjaju istovremeno s ozbiljnim, sigurnim i *down to earth* tendencijama. Dokle god je vladala frivolna konjunktura, nije još bio došao čas Kasandri. Ali te Kasandre ionako nitko nije slušao kad su govorile da se ljudska prava nikada ne smiju podciniti lakomisenosti.

Brojni dobitnici Nobelove nagrade za ekonomiju, nakon događaja posljednjih mjeseci pitaju se može li se u njihovoj struci nastaviti s uobičajenim pojmom racionalnosti.

Ako je tako, pledirao bih da vrate svoje Nobelove nagrade jer su one gotovo sve dodijeljene za radove koji su počivali na racionalističkom idealiziranju i matematičkom blefiranju. Krajnje je vrijeme da se i ekonomska znanost rekonstruira kao znanost iracionalnoga, kao teorija strastima pokretanih i slučajnih odnosa. Psihologija već više od stotinu godina opisuje čovjeka kao *animal irrationale*. Nešto se slično sada već polako ocrtava i u politologiji i sociologiji. I u njima prevladava prikazivanje čovjeka kao bića koje gotovo nikad nije razumno u dugoročnim računicama. Stvarni čovjek, kakav se pojavljuje izvan teorijskih modela, živi kroz strasti, iz slučajnosti i zahvaljujući oponašanju. Pred prosvjetiteljski nastrojene ljude ove dijagnoze postavljaju velike zahtjeve. Željeli bismo biti razumni, organizirani i samosvjesni, a u stvarnosti smo neuračunljivi, skloni kaosu, nedosljedni i nepetitivni.

Je li tržištu potrebna regulacija? Državna ili međunarodnih financijskih tržišta?

– Države sada istupaju kao poslovni anđeli etabliranih tvrtki i banaka – dosad su te funkcije bile poznate samo u odnosu na male poduzetnike, kojima se, poput anđela čuvara, davalo kredite da stanu na noge. Pitanje o državi u ovom kontekstu je već iz temelja apsurdno. Svaki je iole nezasljepljeni promatrač uvijek znao da bez države koja daje okvir, regulira i nadzire, nema ničega – ni vlasničke ekonomije, ni tržišta, ni poslovanja kapitalom. Zahvaljujući ovoj krizi, država konačno izlazi iz svog skrovišta. Ona sada ponovno daje do znanja da i kao tržišni igrač ima presudnu ulogu – ne samo u smislu usmjeravanja, nego i kao krajnji jamac i kupac. Ona je u stvarnosti jedini multimilijarder koji ulijeva poštovanje. No, duh vremena posljednjih trideset godina pretvorio ju je u smiješnu figuru.

Kriza je u realno gospodarstvo došla već odavno, a Jürgen Habermas se sada u *Zeit*u žali na “društvenu neravnopravnost koja vapi do nebesa”.

– Neravnopravnosti su najviše izražene tamo gdje je država najustrašenija. Kod nas je to otišlo toliko daleko da je država pod pritiskom ideologija zaboravila svoju definiciju zaštitnice općeg dobra. Postala je bespomoćnom i izgubila iz vida svoju efektivnu definiciju. Nažalost, socijalizam se već dugo pogrešno razumije kao puki partijski program ili društveni pokret, dok je u stvarnosti moderna država sama po sebi funkcionalno socijalistička ili, bolje rečeno, polusocijalistička, jer moderno društvo samo po sebi funkcionira kapitalistički. Nerazumijevanje takvog stanja stvari od strane političke klase pojašnjava velik dio aktualne slabosti države. Socijalizam se smatra povijesno nazadnim, pri čemu se ne spoznaje da on nije jedna od ideologija koje dolaze i odlaze, nego funkcionalna dimenzija državnosti, na kojoj se održava ili pada opće dobro. Vrhunski bi političar mogao biti svaki onaj koji ima jasan pogled na taj scenarij. On bi razumio da je uspješna država polusocijalistička agencija koja iz godine u godinu zadržava polovicu bruto nacionalnog proizvoda kako bi ispunila svoje zadaće održavanja poretka i preraspodjele sredstava. Ona to može samo u vezi sa svojom opterećenom ekonomijom, koja je pristala na takav redovit odljev sredstava. Ako je državna kvota oko pedeset posto, onda onom dijelu koji je ostao slobodan ipak nije tako loše kao što se to već dulje vremena čini.

Što politika može učiniti kako bi spriječila krizu kakva je bila tridesetih godina?

– Vidjet ćemo hoće li masovni državni poticaji i konjunkturalni programi, koji se osmišljavaju preko noći, polučiti željeni učinak. Jedan je pozitivan učinak već sada vidljiv: usporeni div politike se probudio. Uostalom, danas ipak nešto bolje nego nakon Crnoga petka znamo kako funkcioniraju panekonomija i pad burza. Država bi, kao suveren nad porezima,

morala ovladati stalnim balansiranjem između dviju jednako opasnih sugestija. Jedna kaže da treba povećati poreze, kako bi se povećala ukupna masa sredstava za preraspodjelu, dok druga predlaže smanjenje poreza, kako bi se potaknulo konjunkturu. No, u tome i jest bit same Moderne – stalno balansiranje između rasterećivanja i ponovnog opterećivanja.

Određeni staromodni pojmovi ponovno dobivaju na ugledu. Opće dobro je jedan od njih.

– Engleska riječ *commonwealth* i njemačka *Gemeinwohl* izražavaju moralnu intuiciju da postoje oblici dobrobiti do kojih se dolazi samo u zajednici. Obje riječi igraju na kartu imunitetnog značenja društvenog, jer se u njima pojavljuje suzvučje zdravlja, dobrobiti i zajedništva. Nažalost, u eri oslabljene države i naraslih pojedinačnih iluzija, rijetko će političari biti oni koji će moći na to autoritativno podsjetiti.

Kakvom vidite ulogu novog američkoga predsjednika Baracka Obame?

– Britanski je novinar James Forsyth to vrlo precizno iskazao: “Barack Obama promijenio je svijet, jednostavno time što je izabran.” Obamin je efekt dosad bio čisto performativni fenomen. Psihološki bonus, koji ga je doveo na vlast, oslabjet će čim stupi na dužnost. On se nalazi pred brdom problema, i teško je unaprijed reći je li tako dobar penjač kao što se mnogi nadaju. No, za razliku od svog prethodnika, za kojeg se i unaprijed znalo da će više problema stvoriti nego riješiti, Obama ima kredita kao rješavatelj problema.

Hoće li ova kriza navesti ekonomske elite na ponovno promišljanje?

– Danas se previše govori o pohlepi bogatih. U svom sam osobnom kontaktu s velikim gospodarstvenicima primijetio da kod njih ne vrijedi jednostavna psihologija nagona za bogaćenjem. Od jedne određene količine imovine nadalje, mijenja se psihička dinamika, pri čemu se bogati ljudi mijenjaju iz oholih u ponosne.

Vrijedi li to i za oligarhe?

– Naravno da postoji i oligarhizam, koji će ostati ohol i otužan. Ili, kako su govorile naše bake:

“Bogataš je siromah s puno novca.” No, ta opaska više ne vrijedi za ljude koji su svoje bogatstvo internalizirali. Oni su živi dokaz da su ljudi jednako davatelji koliko i primaatelji. Davanje je temeljni zakon kreditne ekonomije, i onaj koji želi izgraditi prestižan kapital mora biti sposoban i za davanje. Tako nastaju filantropski i kulturni angažmani. U činu katarzičnog samouzdanja, Warren Burrett i Bill Gates odrekli su se velikog dijela svog bogatstva. To nisu malograđanske ohole geste, nego neoaristokratske ponosne geste. Moramo se čuvati promatranja procesa u svijetu bogatih uvijek i isključivo kroz malograđanske naočale. ■

5 priča

Tatjana Cvejn

DEVOJČICINA ZVEZDA

Na prozor devojčice svake večeri doleti jedna svetla ptica. Devojčica veruje da to nije ptica. Ja mislim da je to zvezda.

Jedna zvezda svake večeri bdi nad devojčicom. Ja mislim da je devojčica čuva. Ja mislim da devojčica čuva svoju zvezdu. Čuva je, da se ne izgubi. Čuva je od mraka.

Uveče će se pojaviti na nebu i devojčica će, kao i uvek, prepoznati svoju zvezdu.

PLAVA PRIČA

Bila jednom jedna devojčica koja je stalno sa sobom nosila prepunu korpu različitog voća. Voće je sazrevalo u njenim rukama. Umesto uvojaka i pletenica, po ramenima su joj padali predivni plavi cvetovi. Obrve su joj bile mladi zeleni listovi. Oči su joj uvek poput sunca sjale i bile plave poput ove priče u kojoj neprestano hoda malo pegavo kuće.

“Uzmi jabuku”, reče devojčica.

“U mojoj ruci sazrela je sočna, slatka, rumena!”

Umesto usta, imala je devojčica srce na istom mestu i mali plavi potok lepih reči kojima poverovah da ulazim u bajku.

Uzeh jabuku i udoh. Krenuše za mnom i ostale voćke redom, a malo pegavo kuće s početka priče dva puta oglasi se sa av-av. I ono pođe sa nama.

Dunuo je jak vetar. Devojčica nas pogleda nežno i ponudi lepim rečima: “Uzmite”, reče.

“Sve je vaše. I ja!”

Bejasmoo gladni. Iz korpe pojedosmo sve jabukove plodove, a pred nama upravo izniklo stablo vrbe reče: “Iz korpe nastah. U korpu punu voća pretvoriću se i opet s početka priče, devojčicina biću!”

Bila jednom jedna devojčica koja je imala samo jednu priču u kojoj je i danas. Jednu korpu punu voća, srce na usnama prepuno plavih uvojaka mašte i malo pegavo kuće od pliša. Imala je i jednu bajku iz koje smo je prepisali i dva vesela papagaja koji su joj sve verovali. I jednu vrbu koja i dan danas raste i obnavlja se.

RUŽIČASTA PRIČA

Bila jednom jedna devojčica koja je bila toliko mala da se golim okom nikada nije mogla videti. Devojčica je još bila veoma tužna. Bila je toliko tužna da je njena tuga bila veća od nje same i golog oka kojim se nije mogla videti.

I kako je tuga rasla, devojčica se sve više smanjivala. Jednoga dana toliko se smanjila, i kao da je nije bilo. Tugovala je, kažu oni koji su je mogli videti tako malu toliko da ni jednu strašnju kaznu nije mogla zaslužiti sem da tuga raste i naraste kao veliko neprobojno srce.

Uspela sam jedne večeri da opišem njenu priču o tugi i o tome da tuga ne sme biti gospodarica našeg života. Od tada, rekli su mi, devojčica je počela da raste kao i svi ostali ljudi.

Mala La i Kohav

Ona je ušla u ovu ružičastu priču iz koje smo proterali tugu bivšeg vremena. Iz ružičaste priče ona je stasala u predivnu devojku sa neprobojnim velikim srcem koga niko nikada sem šarenih balončića sećanja neće videti.

Danas je ta devojčica sa mirisnim cvetićima nezaboravka u svoj ružičasti spomenar nacrtala jedno lepo oko i zatvorila oči...

CAR, CARICA I DEVOJČICA

Bio jednom jedan car koji je bio do te mere tužan da je izgubivši meru i količinu tugovanja jednoga dana počeo da se smeje. Tresao se i skakao, plesao, plazio jezik, igrao i vrtio u tom svom od tuge stvorenom smehu, sve dok nije legao umoran u postelju. Potom je povikao na slugu da ga golicaju po stopalima, ispod pazuha i vrata, ponad jezika i levog uha i sve dok nije zaspao nije prestajao da se smeje.

Car se danima nije budio i carica se zabrinula. Sedela je pored careve postelje i plakala. Jedna suza iz caričinog oka otkotrljala se pod carski krevet pod kojim se nalazilo izgubljeno zrno graška jedne princeze iz davno pročitane priče. Zrno je počelo da raste i jednoga dana, pretvorilo se u nezamislivo veliki list na koji je devojčica zapisala ovu priču. Ali, kada je došla jesen, list je morao požuteti i opasti sa grane. Devojčica se zabrinula, zamislila i nasmejala toliko glasno da je svojim smehom probudila cara.

Bio jednom jedan car u jednoj bajci. Probudio se, na noge nazuo svoje smešne papuče i otišao u kupatilo. Za sobom je zatvorio vrata i ja zaista ne znam šta je dalje bilo. Možda neko zna?

TAJANSTVENA PRIČA O ZEČEVIMA

Dva su zeca živela srećno i zadovoljno tačno u sredini jedne priče. Živeli su dugo samo srećno i zadovoljno, ali... Dogodilo se da su se umorila od tako dosadnog trajanja, pa, kao što se to u neispričanim pričama ne događa, samo dva sama zeca znaju način na koji je jedan skočio na početak, zbog onog drugog, na kraju priče, a priča je počela na sledeći način.

Bio jednom jedan zec koji se nije mogao videti od belog okruženja jer je bila zima i bilo je snega, vodene prašine i snežnih oblaka u izobilju. Tu i tamo su se samo nazirali još nezavejani skokovi, tragovi ovoga zeca sa početka priče koja se završila na sledeći način.

Bio jednom jedan crni zec koji se noću nije mogao videti. Danima je padao sneg sa sredine prema počecima i krajevima priča, raznosio ga je vetar na sve strane koje su jedino znale šta se nalazi pre početka i gde je odskakutalo ono iza kraja priče.

I još se nešto dogodilo tačno u sredini priče gde je ostao jedan crno-beli da dočeka jednog belo-crnog zeca srećno i zadovoljno skakutajući.

I ta dva zeca živela su srećno i zadovoljno tačno u sredini jedne šume. Tu je bilo i drugih zečeva koji su čekali pravi trenutak da uskoče u priču koja će ih jednoga dana ispričati od samog početka, a da početak ne bi bio sam, treba svet zečeva razumeti svetski. ■

Gdje smo bili, što smo radili Konferencija AJC u Washingtonu

Sonja Samokovlija

Od 5 do 8. svibnja 2009., imala sam privilegiju i čast boraviti u Washingtonu na godišnjoj konferenciji AJC (American Jewish Committee), kao predstavnik Bet Israela. Troškove boravka snosio je AJC jer u protivnom ne bismo si mogli priuštiti visoke troškove hotela i kotizacije, te ne bismo mogli prisustvovati ovoj interesantnoj konferenciji.

Organizacija samog Kongresa bila je besprijekorna i sve se odvijalo lagano i bez napora. Osoblje koje je pomagalo i radilo na Kongresu bilo je nasmijano, predusretljivo i svima na raspolaganju. Predavanja i radionice su bili izvanredni, vrsni i viđeni predavači odgovarali su na mnoga pitanja, uputili nas kako da budemo ambasadori Izraela gdje god da se zateknemo, podučili nas kome i u kom slučaju da se obratimo, uvjerali nas, sudionike, da nismo sami i podsjetili one koji su to zaboravili da smo svi mi bliska braća i odgovorni jedni za druge. Izdvojiti ću neke od tema kojima sam prisustvovala.

Čuli smo izvještaj iz Caracasa o teškoćama kroz koje prolaze venezuelanski Židovi, bez daha smo pratili izlaganje predsjednice koja je pokazala zadivljujuću hrabrost i optimizam. Predsjednik židovske zajednice Maroka ispričao nam je kako je kao izaslanik marokanskog kralja Feisala otputovao u Caracas da tamošnjim Židovima prenese njegovu poruku, da svi oni – ako zatreba i ako žele – mogu u roku od 24 sata dobiti marokansko državljanstvo, naime, 80 % venezuelanskih Židova porijeklom je iz Maroka.

Slušali smo predstavnike zajednica od Grčke, Francuske, Njemačke, Turske, preko Bugarske, Srbije, Nizozemske, Švicarske do Amerike, Južne Afrike i Izraela.

Svečanom koktelu prisustvovali su predstavnici izraelske vojske, njih 68, jedan ljepši od drugoga, a kada se zaorila *Hatikva*, rijetko je tko mogao suspregnuti emocije.

Govor književnika H. Leviya iz Francuske, koji je otvorio gala večer, možete poslušati i dio vidjeti na linku sa AJC izvještaja na našoj stranici.

Ugodno iznenađenje i osjećaj ponosa izazvala je večera koju je u sklopu ambasadorskih večera, priredila naša veleposlanica u SAD-u, gospođa Kolinda Grabar Kitanović. Večeri je prisustvovalo tridesetak učesnika Kongresa, među kojima dosta mladih iz Francuske, UK i SAD-a, članovi bugarske delegacije, njih četvero, te predsjednik Saveza jevrejskih opština iz Beograda, Aleksandar Nećak. Ja sam skupu predstavila našu Zajednicu i zahvalila se ambasadorici na večeri koju je priredila, jer mnoge bogatije i veće države Evrope to nisu učinile.

Posljednji je dan prije podne Kongres završio predavanjem zahvalnicom za pomaganje AJC-u i svjetskoj Židovskoj zajednici istaknutim osobama, među kojima je bio i ministar vanjskih poslova Italije gospodin Frattini, američki kongresmen, te izraelski ambasador kojemu ovih dana ističe mandat u SAD-u i koji se vraća kući u Izrael.

Detaljne video i audioinformacije možete dobiti na web stranici izvještaja o godišnjoj konferenciji AJC-a 2009.

Mislim da je potrebno prisustvovati ovakvim događanjima i neophodno za našu zajednicu da se predstavlja na ovakvim susretima. ■

Papinska otmica zemlje

Napisao Gil Zohar, izvornik www.ou.org

Gil Zohar je novinar i turistički vodič u Jeruzaelmu.

Nedavno osmodnevno hodočašće Pape Benedikta XVI. u Jordan, Izrael i na palestinska područja najbolje se može shvatiti iz povijesne perspektive.

Kada se 1904. Theodor Herzl, utemeljitelj cionizma, obratio Papi Piu X. za podršku židovskoj državi, dobio je odgovor da sve dok se židovski narod ne preobradi na kršćanstvo Crkva neće učiniti ništa u korist utemeljenja židovske države te da će rimokatolički svećenici čekati na obalama Palestine kako bi obratili doseljenike koji se vraćaju u Palestinu.

Preskočimo sada 60 godina sve do siječnja 1964. godine i prvog posjeta jednog pape Izraelu, pape Pavla VI. Tijekom ovog kratkog, neslužbenog

puta u Izrael – cijeli je boravak trajao tek 11 sati – Pavao VI. niti jednom nije izgovorio naziv Države Izrael, odbio se obratiti Zalmanu Shazaru sa "Predsjedniče" i uložio silan trud ne bi li izbjegao riječ "Židovi".

Kako je katolički trijumfalizam još uvijek bio službena teologija, Vatikan je Izrael smatrao ne-državom a njegov narod *personam non grata*. Pavao VI. je tom prilikom čak pohvalio svog mentora, papu Pija XII. i opravdavao njegovu šutnju tijekom Holokausta.

Iduće je godine Vatikan izdao povijesnu poslanicu *Nostra Aetate* koja je govorila o odnosima Crkve i nekršćanskih religija. Ova je poslanica na kraju dovela do uspostave diplomatskih odnosa između Svete Stolice i Izraela 1993. godine.

Bob Kunst i istomišljenici "Shalom International" na Trgu Cion poručuju Benediktu XVI.: "Prste dalje od Jeruzalema" (slika, Gil Zohar).

Odnosi su svoj vrhunac dosegli u ožujku 2000. godine kada je papa Ivan Pavao II. došao u prvi službeni papinski posjet Svetoj Zemlji. Papa Poljak tom je prilikom blagoslovio Izrael, što su mnogi Izraelci smatralo konačnim crkvenim priznanjem izraelske države i odbacivanjem višestoljetnih tvrdnji Crkve da je progonoštvu Židova kazna za smrt Isusa.

Ali današnji papa Jozef Ratzinger nimalo ne nalikuje Karolu Wojtyli. Današnji je papa bio članom Hitlerjugenda u svojoj domovini Njemačkoj prije nego li je unovačen u Hitlerov Wehrmacht; njegov je prethodnik odrastao u Poljskoj koju su okupirali nacisti i svjedočio je Holokaustu. Osim toga, Ivan Pavao II. bio je osoba velike karizme i šarma dok njegovog nasljednika uglavnom smatraju distanciranim.

Službeni posjet Benedikta XVI. mora se promatrati na temelju svega navedenog. Loš početak osjetio se već za vrijeme papinog dolaska u Jad Vašem. Iako svatko ima pravo na svoju procjenu, mnoge je Izraelce razljutilo papino odbijanje da posjeti Memorijalni muzej Holokausta u kojem se nalazi tekst koji kritizira ulogu pape Pija XII. tijekom Drugoga svjetskog rata. Još je uvredljiviji bio govor Benedikta XVI.

"Mnogo je toga nedostajalo papinom govoru. Nije bilo ni spomena Nijemaca, nacista koji su bili izvršitelji masakra. Ni jednom riječju nije izrekao sućut ili izrazio bol i tugu zbog šest milijuna žrtava", rekao je izraelskoj televizijskoj postaji Kanal jedan nedugo poslije papinog posjeta, rabin Israel Meir Lau, bivši glavni rabin i sadašnji predsjednik Vijeća Jad Vašema.

Benedikt je izjavio da "Katolička crkva osjeća duboku sućut prema žrtvama kojih se ovdje prisjećamo". Ali, imajući u vidu papin prošlost osobe koja se upisala u Hitlerovu mladež, rabin Lau je rekao: "Osobno, nisam čuo suosjećanje. Nisam čuo da je rekao: 'Žao mi je, ispričavam se'."

Zbog ovog nedostatka kajanja mnogi Izraelci danas papu Benedikta XVI. tretiraju samo kao knjigovođu koji, prije svega, želi riješiti spor oko nekretnina iz 1993. godine. Vatikan inzistira da Izrael preda kontrolu nad šest religioznih lokacija – Crkvom navještenja u Nazaretu, Coenaculumom na brdu Cion u Jeruzalemu gdje se, prema predaji, odvijala Posljednja večera, Getsemanskim vrtom koji se nalazi u podnožju Maslinske gore u Jeruzalemu, Brdom Tabor i Crkvom umnoženja na obalama Galilejskog jezera.

Ova jagma za zemljom i sumnja da Vatikan potajno podupire podjelu Jeruzalema na izraelski i palestinski sektor, naveli su Boba Kunsta iz Miami Beacha da se uputi u Rim i Jeruzalem preko Druge Durbanske konferencije (Svjetska konferencija Ujedinjenih naroda protiv rasizma, op. prev.) u Ženevi.

Na bučnom prosvjedu na Jeruzalemskom Trgu Cion 11. svibnja, za vrijeme papinog posjeta Jad Vašemu, Kunst i grupa pristalica njegove međunarodne organizacije "Šalom" koji su puhali u šofare, medijima su rekli: "Ovdje smo kako bi Benediktu XVI. rekli 'Prste dalje od Jeruzalema'. Jeruzalem je vječni glavni grad židovskoga naroda i o tome nema pregovora. Točka."

Kunst i ostali protestanti zahtijevali su da papa vrati stotine ručno ukrašenih rukopisa na hebrejskom koji se nalaze u vatikanskoj knjižnici. Tražili su i da se papinski arhivi otvore istraživačima kako bi se konačno utvrdilo jesu li relikvije iz Herodovog Hrama uništenog 70. godine n. e. koje je Tit zatim odnio u Rim još uvijek tamo skrivene.

Iako je izraelska pošta proslavila državni posjet Benedikta XVI. prigodnim markama, izraelske se javnosti posjet znatno manje dojmio. Mnogi su se pitali je li trošak za 80.000 policajaca i ljudi koji su radili na osiguranju bio opravdan i tužili se na neopisive prometne gužve koje je uzrokovala papinska procesija.

Subotnja satirična stranica dnevnika *Yediot Abronot* navela je "riječi" anonimnog stanovnika Jeruzalema: "Očekivao sam da će se ispričati. Barem za gužve u prometu. Ali, ništa. Antisemit jedan." ■

Bob Kunst pred Vatikanom.

Jedinice Yahaloma – prve koje su prešle neprijateljske linije.

Iz *Jerusalem Posta* priredila Dubravka Pleše

Godine 2006., tijekom Drugoga libanonskog rata, mala grupa vojnika iz inženjerijskog odreda elitne jedinice Yahalom prešla je u južni Libanon i počela čistiti ceste od mina i bombi koje je postavio Hezbolah.

Sličan su pothvat izveli i u siječnju za vrijeme operacije Lijevano olovo u pojasu Gaze. Nakon što je donesena odluka o pokretanju velike kopnene ofenzive, upravo su vojnici iz jedinice Yahalom prvi prešli na područje pod nadzorom Hamasa kako bi pripremili put pješastvu IDF-a i cijelom nizu tenkova Merkava.

Izvori u Yahalomu kažu da je jedinica naišla na tisuće eksplozivnih sredstava unutar pojasa Gaze za vrijeme operacije koja je trajala skoro tri tjedna. Ova Improvizirana eksplozivna sredstva (IES) razlikovala su se po tipu i koristila su se posvuda.

U nekim se slučajevima radilo o minama zakopanim ispod zemlje i programiranim da eksplodiraju u trenutku kada iznad njih budu prolazili tenkovi ili oklopna vozila za prijevoz vojnika. Druga su bila skrivena u satelitskim antenama, na stepeništima, u kokošnjcima, školama, zoološkim vrtovima i džamijama. Vojnici su čak otkrili i bočice s lijekovima prerađenim u granate.

“Bilo je toliko mnogo eksplozivnih sredstava da su psi tragači bomba iz jedinice Oketz, izašavši iz vozila, sjeli nasred ulice i tako nam pokazali da su eksplozivi blizu”, rekao je jedan od zapovjednika jedinice *Jerusalem Postu*. “Psi se čak nisu morali ni približavati domovima jer su eksplozivi bili posvuda.”

Na primjer, jedan od zapovjednika se prisjeća da je tijekom drugog tjedna pješačke ofenzive jedinica okružila džamiju u izbjegličkom logoru Shati i ispred nje pronašla tri bombe – skrivene ispod odjeće i povezane bežičnim detonatorom. “U samoj džamiji, nekoliko je bombi ležalo na stepeništu kao izlošci u muzeju.”

Yahalom, što na hebrejskom znači “dijamant”, je jedinica koja je nastala 1995. godine spajanjem dvaju već postojećih jedinica inženjerijskog odreda: Yael, zadužene za pomorsku sabotazu i razaranje prepreka te Yasap, što je akronim za jedinicu za demontažu bombi.

Yahalom, koju se smatra jednom on najboljih jedinica u IDF-u, redovno surađuje s specijalnim snagama vojske.

Njezini su vojnici specijalisti za demontažu bombi i kontroliranu detonaciju. Ako u Gazi bude srušena zgrada a to nije posljedica terorističke “pogreške na radu”, vjerojatno se radi o djelu Yahaloma.

Tijekom 14 godina otkako je utemeljena, jedinica Yahalom je dobila i niz podjedinica od kojih svaka ima svoju specijalnost. Jedna od njih, specijalizirana za zauzimanje zgrada stvorena je poslije propalog pokušaja oslobađanja otegotog vojnika Nahshona Wachsmana 1994. godine. Tijekom tog pokušaja spašavanja, vojnicima izviđačke jedinice (Sayeret Matkal) trebalo je previše vremena da

Yahalom u akciji.

sruše vrata te su zbog toga teroristi, koji su držali Wachsmana u zatočeništvu, shvatili da ih napadaju i imali vremena da ubiju otegotog vojnika.

Druga podjedinica o kojoj se malo zna je Givol. O njoj se može napisati samo da je utemeljena poslije napada na Sjedinjene Države 11. rujna i da je specijalizirana za nekonvencionalne prijetnje.

Posljednja podjedinica i vjerojatno najvažnija ako u obzir uzmemo današnji obujam operacija u Gazi, jest jedinica Samur, što na hebrejskom znači “lasica.”

Specijalnost Samura je lociranje i uništavanje tunela za krijumčarenje te zaliha oružja. Za vrijeme operacije Lijevano olovo ova je podjedinica radila prekovremeno. Njezini zapovjednici kažu da uopće nisu iznenađeni količinom eksploziva na koje su naišli u Gazi ali jesu zemljama njihovog porijekla – a to su, prema obavještajnoj službi IDF-a, Sudan, Eritreja, Somalija, Iran i Sirija.

“Bilo je kao u filmu *Gospodar rata*”, rekao je zapovjednik, govoreći o holivudskom filmu iz 2005. godine u kojem je Nicholas Cage glumio međunarodnog trgovca oružjem.

Yahalom je pretrpio udarac 6. siječnja kada je jedan od njegovih stručnjaka za demontažu bombi, Alexander Mashevizky, ubijen u oružanoj borbi s operativcima Hamasa u gradu Gazi.

Na rijetkoj konferenciji za tisak, koja je uslijedila poslije sukoba,

zapovjednik jedinice, pukovnik Amir je rekao da Yahalom djeluje protiv Hamasa s do tada neviđenom količinom snage.

“Vrlo smo agresivni”, rekao je. “Ne libimo se upotrijebiti različite metode kako bismo zaštitili pješačke postrojbe. Udaramo neprijatelja koji želi nama nanijeti udarac.”

Iako su ipak deseterica vojnika poginula za vrijeme operacije Lijeivano olovo, IDF se pripremio za znatno veći broj žrtava (prvobitne procjene poginulih bile su 10:1, jedan Izraelac na deset Palestinaca). Vrh IDF-a jednoglasan je u mišljenju da je uloga Yahaloma bila ključna u smanjenju broja poginulih. Upravo zbog toga, komanda pješadije IDF-a sada razmišlja o dodavanju novog bataljuna već postojećim trima borbenim inženjerskim bataljunima i širenju i okrupnjavanju Yahaloma dodatnim vojnicima i sredstvima.

“Sama činjenica da su naše snage uspjele stići na svoj cilj bez žrtava znači da smo uspjeli”, rekao je *Postu* brigadni general Shelly Moshe iz inženjerijske postrojbe.

Osim širenja postrojbi, Moshe je preporučio i kupovinu dodatnih automatskih buldožera D9 bez posade koji su u operaciji u Gazi postigli nevjerojatne uspjehe.

Jedan od njih, Black Thunder (Crna grmljavina), izgleda poput običnog buldožera D9 ali je opremljen kamerama koje prenose sliku operatoru vozila koji njime upravlja pomoću bežičnog daljinskog upravljača.

Tijekom operacije korišteni su i drugi roboti kao što su Eyedrive, lagani minirobot s pogonom na sva četiri kotača i daljinskim upravljanjem, namijenjen stalnom motrenju i nadgledanju što omogućava audio i videonadzor u stvarnom vremenu i s opsegom od 360°. Zahvaljujući njegovoj otpornosti, robota se može baciti na tlo, spuštati niz stepenice, prevrtati, a on će ipak nastaviti raditi.

Yahalom se za svoje operacije služi cijelim nizom robota – pri razmontiravanju bombi, istraživanju tunela i pretraživanju kuća prije ulaska ljudi. Moshe kaže da postoje planovi za distribuciju malih robota svakom pješačkom bataljunu u IDF-u.

Moshe također kaže da nije bio iznenađen brojem tunela IED-a koje su pronašli za vrijeme operacije nego “razinom na koju se Hamas bio voljan spustiti u svojoj ciničnoj uporabi civilne infrastrukture”. ■

Gdje smo bili, što smo radili Bili smo u Rudama Klara Levi

I ovog smo proljeća, doduše nešto kasnije nego prošle godine, bili na izletu u Rudama kod našeg dobrog starog prijatelja Ante Grgića.

Ante nam je prije ručka organizirao kratku šetnju i posjetu rudnicima, koji su sada zahvaljujući projektu Europske zajednice i grada Samobora u restauraciji. Prvi su ulazi već uređeni i može ih se posjetiti. Putem smo nailazili na raznobojno kamenje koje nam je svojom bojom ukazivalo na vrstu rude koja se iskopavala u tim rudnicima. Vodila nas je Barbara, desna ruka našeg domaćina, i što se nas tiče, položila je s odličnim.

Na povratku smo brali šumske jagode, no nije ih bilo u količinama koje bi nas zadovoljile. Kiša je rominjala, no dok smo se uspinjali do rudnika, nebo se razvedrilo i sve do povratka u Vatrogasni dom nije bilo kiše. Baš pred zgradom DVD Rude prve kapi potjerale su pušaću u zaklon.

Fiš-paprikaš je Ante, kao što i dolikuje Slavoncu u Samoboru, napravio “za polizati prste”, a oni koji fiš ne vole, dobili su kajganu od domaćih jaja, koja su bila tako žuta da nismo mogli vjerovati.

Uz kolače i kavu čavrljali smo do ranog popodneva, a zatim se uputili natrag u Zagreb.

Na izletu je bilo tako lijepo da se “rodila” ideja organizacije izleta u okolicu Zagreba barem dva puta godišnje.

Jedanput ćemo sigurno u Rude, a drugo mjesto izaberite sami. ■

Izlet u Rude.

Razne vijesti s raznih strana

Priredili Dolores Bettini, Dubravka Pleše,
Ante Jeričević i Sonja Samokovlija

Novinar Khaled Abu Toameh piše o svojoj posjeti sveučilišnim kampovima u SAD-u i istraživanju koje je tamo proveo:

Otkrio sam da prema Hamasu ima mnogo više simpatija tamo nego u Ramali. Slušajući neke studente i profesore, na trenutak sam pomislio da slušam Hamasova glasnogovornika ili budućeg bombaša samoubojicu.

Čuo sam da Izrael nema prava na postojanje, da tamo vlada gori apart-hejd nego nekada u Južnoj Africi, da je operacija "Lijevano olovo" bila pokrenuta jer je Hamas počeo pokazivati znake da je zainteresiran za uspostavu mira, a ne zato što su na Izrael ispaljivani projektili.

Rečeno mi je da su priče o korumpiranosti palestinskih dužnosnika "cionistička propaganda". Iako su oni koji tako razmišljaju u manjini i većina njih nisu Palestinci, pa čak ni Arapi ili muslimani, oni su tvrdolinijaši koji nastoje zastrašiti svakoga tko im se suprotstavi. Mene su nazivali idiotom, lažljivcem, a u kampusu u Chicagu su me dočekale svastike nacrtane preko plakata koji su najavljivali moje predavanje. Većina Arapa i muslimana s kojima sam se u kampusima susreo imala je mnogo više razumijevanja, pa je čak i prihvatila moju analizu izraelsko-arapskog sukoba. Zastupao sam gledište koje zastupaju i izraelske i palestinske vlasti – ideju o dvije države i suživot Arapa i Židova u tom dijelu svijeta.

Tzv. propalestinska hunta u kampusima, nije nudila ništa drugo, nego mržnju i delegitimizaciju Izraela iako sami priznaju da nikada nisu bili u Izraelu niti na palestinskom teritoriju. Ne znaju i ne žele znati da tamo Židovi i Arapi ipak međusobno posluju, zajedno studiraju i svakodnevno se sastaju jer im je suđeno da žive zajedno u tom dijelu svijeta. Ono što se dogodilo u američkim kampusima, nije toliko bio izraz podrške Palestincima, koliko promoviranje mržnje prema židovskoj državi. Nije se toliko radilo o okončanju "okupacije", koliko o okončanju postojanja Izraela.

Poznato je da palestinski školski udžbenici ne promoviraju mir i suživot i da palestinski mediji objavljuju antiizraelske materijale, ali ne treba zanemariti činjenicu da antiizraelska kampanja u američkim kampusima nije ništa manje opasna. Ako se tako nastavi, neće biti iznenađenje ako sljedeći naraštaj džihadista ne dođe iz Gaze ili pakistanskih i afganistanskih brda i džamija, nego iz sveučilišnih kampova SAD-a.

Češka Republika

U mjestu Uhersky Ostrek, otprilike 287 kilometara jugoistočno od Praga, vandalizirano je židovsko groblje. Napad vandala dogodio se na dan kada su se u Pragu okupili preživjeli Holokausta i predstavnici oko 50 vlada zemalja koje trebaju vratiti privatno vlasništvo oduzeto u vrijeme Drugoga svjetskog rata i nakon njega. ■

Kupite Židova za 25 centi

Želim s vama podijeliti ovu priču koju sam dobio elektronskom poštom i čiji mi izvor, priznajem, nije poznat. Moguće je da se takvo što i nije zaista zbilo ali shvatimo ovu priču kao inspirativnu poruku.

Baruch

Prije nekoliko godina rabin koji nije bio iz Teksasa prihvatio je poziv da dođe u zajednicu u Houstonu. Nekoliko tjedana poslije dolaska, vozio se autobusom od kuće do centra grada. Kada je kupio kartu u autobusu i sjeo, shvatio je da mu je vozač zabunom uzvratilo 25 centi više nego je trebalo.

Dok je razmišljao što da učini, sam je sebi rekao: Moram vratiti tih 25 centi. Ne bi bilo pošteno da ih zadržim.

Zatim je pomislio: Ma, zaboravi, radi se samo o 25 centi. Tko bi brinuo o tako sitnom iznosu? U svakom slučaju, autobusna kompanija i tako preskupo naplaćuje vožnju; neće ni primijetiti da im nedostaje. Prihvatiti ću to kao B-žji poklon i ništa neću reći. Kada je autobus stao na njegovoj stanici, na trenutak je zastao na vratima a zatim je vozaču pružio 25 centi i rekao: "Izvolite, previše ste mi vratili."

Vozač se nasmiješio i pitao: "Niste li vi novi rabin?"

"Da", odgovorio je rabin.

"Pa, u posljednje vrijeme puno razmišljam o tome da negdje odem na molitvu. Samo sam želio vidjeti što ćete učiniti ako vam uzvratim više novca. Vidimo se u sinagogi na Šabat."

Kada je rabin izašao iz autobusa, doslovno se primio za najbliži stup javne rasvjete i rekao: "O, Ribono šel Olam, zamalo sam prodao Židova za 25 centi!" Način na koji živimo svoje živote često su jedina knjiga koju će neki ljudi ikada pročitati.

Ovo je uistinu zastrašujuć primjer koliko nas ljudi promatraju kao Židove i kako nas testiraju! Uvijek dobro pazite – i pamтите – kada za sebe kažete da ste Židovi, na svojim ramenima nosite Hašemovo ime! ■

Newsweek – godišnja lista 50 najutjecajnijih američkih rabina:

Anshel Pfeffer, dopisnik *Haaretza* osvrće se na sastavljače liste i na kriterije po kojima su i ove i prošle godine rabini dospjeli na listu i kaže da je očito kako su preduvjeti za dospijevanje na listu: odlični odnosi s javnošću i učestalo pojavljivanje u medijima, politički i društveni utjecaj izvan zajednice, itd. Sve to ima vrlo malo ili čak ni malo veze s tradicionalnom ulogom rabina. Sastavljači liste se nisu oglašili na zamjerke, pa su ove godine sastavili i posebnu listu 25

američkih rabina – vrhunskih govornika – onih koji su us stanju utjecati i voditi zajednice i pojedince. Tako je nastala lista od 75 rabina od kojih gotovo ni jedan nema nikakvog značajnijeg utjecaja na glavnu židovsku zajednicu: Izrael. Za većinu njih u Izraelu nisu nikad ni čuli.

Za razliku od te liste, na listi najutjecajnijih izraelskih rabina bi bili stari ultraortodoksni rabini hasidi, voditelji litavskih i sefardskih ješiva i skupina mladih radikala koji žive u naseljima. Ti rabini imaju podršku stotina tisuća sljedbenika, nadziru političke stranke, koalicije u Vladi, jednom riječju mogu pokrenuti prosvjede, blokirati ulaz u Jeruzalem, uništiti neki biznis, izgraditi ili srušiti naselja i odlučiti o sudbini mirovnih pregovora između Izraela i arapskih susjeda.

U tome je razlika između Jeruzalema i Babilona: u SAD-u jedan utjecajni rabin može doći u "Oprah show", u Izraelu može izazvati treći svjetski rat.

Dr. Izzeldin Abuelaish, palestinski liječnik čije su tri kćeri poginule u siječnju za vrijeme izraelske vojne operacije u Gazi, predložen je za Nobelovu nagradu za mir. Za vrijeme njegova posjeta Europi, dodijeljeno mu je počasno belgijsko državljanstvo, a imao je priliku i susresti se s predsjednikom europskog parlamenta. "Nobelova nagrada mogla bi za izraelski i za palestinski narod biti glasnik novog doba – doba mira", izjavio je dr. Abuelaish.

U rubrici "Pitajte rabine" američkog časopisa *Moment*, rabin Manis Friedman (pripadnik Habad pokreta) svojim je radikalnim izjava-

Italija

Prema pisanju *Corriere Della Sera* 1. kolovoza objavljena je vijest da je iranski zrakoplov "Tupoljev", koji se nedavno srušio u Iranu i u kome je smrtno stradalo 168 osoba, prevezio eksploziv za Hezbolahove teroriste u Libanonu. Tovar je letio iz Teherana za Armeniju, odakle je trebao nastaviti put kamionima preko Turske, zatim Sirije do konačnog odredišta u Libanonu.

Već nakon 16 minuta po poletanju pilot je javio da ima poteškoće, nakon čega se uskoro i srušio pored grada Qazvina. Očevici tvrde da su se prije pada čule snažne eksplozije.

Talijanske novine također pišu da je u avionu bio i član elitne iranske revolucionarne garde koji je trebao nadgledati isporuku.

Potvrđeno je da su nađene sve tri crne kutije, ali njihov sadržaj nije objavljen. U istom se članku navodi da je bilo predviđeno da se eksploziv preveze u južni Libanon, no nakon eksplozije u Hezbolahovom skladištu municije nekoliko dana prije pada aviona, odlučeno je da je sigurniji na sjeveru uz obale rijeke Litani.

U južnom Libanonu rastu tenzije između Hezbolaha i UNIFIL snaga koje su navodno 14. srpnja i uništile skladište municije. ■

Izrael

U srijedu 5. svibnja postavljen je model Drugoga Hrama na krov još nedovršene zgrade ješive Aiš haTora u Jeruzalemu.

Michale Osanis, autor prekrasnog modela, radio je na njemu punu godinu dana. Modeli i makete raznih građevina, uključujući i još nekoliko manjih modela Hrama istog autora, nalaze se u nekoliko muzeja u Izraelu.

Model je izrađen od srebra, zlata, jeruzalemskog kamena i drva. ■

Na dan 24. rujna 2009. poznati pjevač Leonard Cohen održat će koncert u Ramat Ganu na stadionu. ■

ma o arapskom zemljama koje okružuju Izrael, naljutio i uznemirio židovsku zajednicu u Americi. Nadine Epstein, urednica časopisa, kaže da je zbog upotrebe izraza koji se obično mogu čuti od islamskih ekstremista, primila mnoštvo pisama u kojima čitatelji reagiraju i negoduju zbog takvih Friedmanovih izjava. Reagirao je i sam Friedman i rekao da je njegov odgovor u *Momentu* pogrešno shvaćen jer prema "pripadnicima susjednih naroda židovski narod se mora, kao što to *Tora* zapovijeda, ponašati s poštovanjem i razumijevanjem".

Ipak, njegove su izjave izazvale rasprave o Habad Lubavič pokretu i tvrdolinijašima u njihovim redovima. Ubrzo je iz sjedišta Habada došla izjava u kojoj se kaže: "Žestoko se protivimo svakom mišljenju koje navodi na pomisao da Judaizam odobrava okrutnost i ubijanje civila, čak i u ratu. U skladu sa židovskim zakonom, stav Habad Lubavič pokreta je nedvosmislen: svaki ljudski život je od Boga dat, dragocjen i mora ga se tretirati s poštovanjem, dostojanstvom i suosjećanjem."

Unatoč tome, Friedman ipak kaže da su ubijanje i razaranje o kojima je govorio, u samoobrani dopušteni. "Ako je tvoje dijete ugroženo, napravi što je potrebno – i ne trebaš se za to ispričavati", kaže Friedman.

Kada su članovi (pretežno) "gay" sinagoge Beth Simchat Torah na Manhattanu saznali da kršćanska skupina ultraevangelika planira održati prosvjed ispred njihove sinagoge, odlučili su demonstracije preokrenuti u priliku za prikupljanje novčanih sredstava. Potaknuli su svoje pristalice da za svakih šest minuta trajanja prosvjeda doniraju najmanje jedan dolar. Tako je tijekom 51 minute prikupljeno više od 10.000 \$. Okupilo se oko 150 ljudi – članova obližnjih sinagoga i crkava – koji su održali protudemonstracije pjevajući židovske pjesme i molitve. Evangelički demonstranti su izjavljivali da su prirodne katastrofe i teroristički napadi posljedica toleriranja homoseksualizma u Americi, a za cilj svog napada odabrali su upravo ovu zajednicu jer ona okuplja pretežno homoseksualnu židovsku populaciju.

IDF razvija tipkovnicu i zaslon računala prikladne za Šabat

Gil Ronen, IsraelINN.com

Touchscreen koji se može naknadno montirati, šabatnja tipkovnica i šabatnji miš (IDF website).

Rabinat IDF-a naporno radi na razvoju posebnog touch screena koji bi omogućio korištenje ključnih računalnih sustava bez kršenja Šabata, javlja časopis IDF-a *BaMachaneh* (U taboru).

Operativne potrebe diktiraju korištenje računalnog sustava kao što je 'Masua' ili 'Sheder Cham 400' tijekom Šabata. Ovi sustavi obavještavaju svoje operatere o smještaju jedinica IDF-a za vrijeme operacija i bitaka. Drugi sustavi, kao što je IDF-ov sustav medicinskog obavještavanja nazvan CPR također se moraju koristiti za vrijeme Šabata.

"Sustav CPR služi medicinskom osoblju kada vojnik stigne u kliniku i nema načina da izbjegnemo njegovo korištenje za vrijeme Šabata", objasnio je kapetan rabin Ronen Aharon, zadužen za pitanja Halahe i tehnologije pri rabinatu.

Iako Halaha (židovski zakon) kaže da se Šabat smije prekršiti radi spašavanja života, rabinat IDF-a traži načine da se kršenje Šabata svede na najmanju moguću mjeru.

Rabinat IDF-a razvio je dvije mogućnosti korištenja zaslona prikladnih za Šabat. Jedan je poseban zaslon koji reagira na dodir a drugi je zaslon koji se posebno montira na već postojeći zaslon i koji djeluje kao zaslon koji reagira na dodir. Još nije odlučeno koji će od ova dva sustava biti upotrijebljen.

Šabatnje tipkovnice?

Drugi projekt koji je trenutno u "pilot" fazi razvija posebnu šabatnju tipkovnicu. Tijekom posljednjih mjeseci tri su tipa takvih tipkovnica puštena u eksperimentalno korištenje nakon što ih je odobrio Vojni centar za računalne i informacijske sustave (MAMRAM) kao i Odjel za informacijsku sigurnost. Rabinat sada čeka povratne informacije od vojnika koji se njima služe te će tada odlučiti jesu li takve tipkovnice prihvatljivije od kombinacije virtualnih tipkovnica i šabatnjeg miša kojima se IDF trenutno služi.

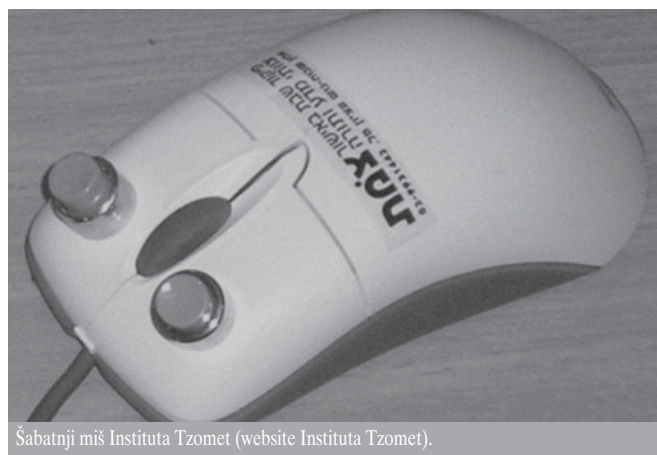
IDF također razmatra mogućnost zamjene žarulja sa žarnom niti koje se nalaze u komunikacijskoj opremi IDF-a s onima koje imaju LED diode. Uključivanje žarulje s žarnom niti uključuje stvarno paljenje vatre što *Tora* izričito zabranjuje. LED dioda se uključuje električnom strujom – što zabranjuju Mudraci ali ne i *Tora* te zato postoji veća fleksibilnost u slučaju izrazite potrebe.

Šabatnji prekidači

Ekipe rabinata se spremaju instalirati i posebne električne prekidače koji će omogućiti otvaranje električnih vrata tijekom Šabata u taborima IDF-a koje ih koriste. Uređaj se trenutno testira na pet ulaza u tabore IDF-a, uključujući i vrata Jafo u taboru Tzerifin.

Šabatnji prekidač jedan je od najstarijih izuma rabinata koji štedi novac IDF-a jer je njegova izrada u sklopu IDF-a jeftinija nego nabava od vanjskih dobavljača.

Unutarnja mehanika i elektronika šabatnjeg miša kojeg je razvio Institut za Halahu i tehnologiju Tzomet koristi se talmudskom koncepcijom 'grama', koja bogobojaznom Židovu dopušta da neizravno uzrokuje zbivanje nekih događaja za vrijeme Šabata iako sam ni u čemu izravno ne sudjeluje. Ova koncepcija omogućava ponovno namještanje nekih šabatnjih programatora vremena za vrijeme trajanja Šabat. ■

Šabatnji miš Instituta Tzomet (website Instituta Tzomet).

Zaboraviti Jeruzalem

David Bogner

Na mnogim židovskim vjenčanjima običaj lomljenja čaše obično je popraćen govorenjem ili pjevanjem Im Eshkachech:

Nek se osuši desnica moja, Jeruzaleme, ako te zaboravim! Nek mi se jezik za nepce prilijepi ako spomen tvoj smetnem ja ikada, ako ne stavim Jeruzalem vrh svake radosti svoje.

Ali, budimo na trenutak iskreni. Dok još govorimo (ili pjevamo) ovaj bolan podsjetnik, već smo zaboravili Jeruzalem... i spremamo se povikati *Mazal Tov!* nevjesti i ženiku.

Čini se da je ovdje problem u kontekstu. Nalazimo se na zabavi, a od nas se traži da svoja očekivanja i sreću zamijenimo nezgodnim trenutkom introspekcije. Da, poslušno izgovaramo riječi, ali izgovaramo ih s jednakom iskrenošću kao što dijete kojem su roditelji obećali nagradu izgovara i 'molim' i 'hvala'.

Ista se kontekstualna zagonetka pojavljuje i u modernom Židovstvu. Da, tehnički gledano, još smo uvijek prognanici. Ali, vrlo je malo Židova koji danas mogu zamisliti da ih se lancima odvlače iz Jeruzalema a još ih je manje koji osjećaju stvarnu, razornu čežnju za povratkom.

Dva retka Im Eshkachech uzeta su iz srednjega dijela *Psalma* 137, *Jeremijine tužbalice* zbog gubitka Jeruzalema, koji počinje riječima: "Na obali rijeka babilonskih...". Ali, čak i običaj govorenja ovog *Psalma* prije tjednog Birkat HaMazon više nije u modi. Pretpostavljam da smo tijekom tjedna previše zaposleni da bi se prisjećali Jeruzalema.

Tijekom prve godine studija na Hebrew University istraživao sam svaku ulicu staroga grada Jeruzalema uživajući u nevjerojatoj sreći što mogu moliti pred Zapadnim Zidom u svako doba dana ili noći i uranjajući u povijest Vječnoga Grada.

Ali, kada sam došao do druge godine, počeo sam zaboravljati Jeruzalem, sve manje i manje posjećivati Stari Grad i prestao osjećati divljenje prema svetim mjestima. Umjesto divljenja osjećao sam nešto što bi se moglo opisati ako ne kao prijezir onda barem zamor i naviku. O Zapadnom Zidu, Kotelu počeo sam razmišljati kao što vjerojatno rođeni Njujuorčani razmišljaju i Kipu slobode i Empire State Buildingu. Tamo sam već bio. Sve sam to već vidio.

Sada, kad sam se vratio u Izrael, do Jeruzalema imam pola sata vožnje. Priznajem da mi je teško staviti Jeruzalem vrh svake radosti svoje. Sram me je priznati da u šest godina otkako smo napravili alija na prste dvije ruke mogu izbrojati koliko sam puta molio pred Kotelom.

Ali, nisam samo ja zaboravio Jeruzalem.

Svjedok sam vremena kada su Židovi diljem svijeta plesali po ulicama i plakali od sreće kada su čuli slavodobitne riječi: Har Habyit b'Yadeinu (slavna radijska objava za vrijeme Šestodnevnog rata da je 'Brdo Hrama u našim rukama'). Ali danas su čak i mnogi vojnici koji su se borili i koji su krvarili kako bi ponovo ujedinili Davidov grad zaboravili zašto je to tada bilo tako važno. Za previše je ljudi Jeruzalem postao tek moneta za potkusurivanje ili opterećenje. Pretpostavljam da dio problema leži u dobivanju onoga što smo tražili.

Dok žurimo kako bismo poželjeli dobrodošlicu Šabatu – nevjesti, pjevamo *Leha Dodi*. Ali, već oko podneva na Šabat, dobar dio nas bio bi najsretniji kada bi nevjesta požurila i otišla kako bismo mogli provjeriti rezultate utakmica ili pogledati film.

Pvi put u 2000 godina našom djedovinom vladaju Židovi. Ali umjesto da razmišljamo o svojoj nevjerojatoj sreći i o tome kako se Moše morao osjećati gledajući s čežnjom ovu zemlju u koju nikada neće smjeti ući, mi se međusobno svađamo i lakomisleno razmišljamo o odbacivanju svojeg prava kao da se radio samo o jednoj od karata za igru.

Svake godine, dok ostatak zemlje slavi Jom jerušalajim i odlazi na slavljeničke šetnje oko starih gradskih zidina, ja zatvaram i zaključavam vrata svojeg ureda i sjedim u mraku slušajući krckavu snimku vojnika Motte Gura koji zauzimaju Jeruzalem. Slušam rabina Shlomu Gorena koji puše u šofar i govori molitvu *Šebebejanu* pred Kotelom... i slušam zvukove vojnika koji plaču dok Rav Goren govori Kadiš za njihove pale suborce.

Nakon što snimka završi, ja brišem oči i samom sebi obećavam da ću ove godine ponovo otkriti onaj osjećaj divljenja i strahopoštovanja kojega pamtim iz vremena kada sam kao mladi sveučilištarac stajao pred drevnim kamenjem jeruzalemskim. Sam sa sobom sklapam dogovor da ove godine neću zaboraviti Jeruzalem; da ću provesti više vremena posjećujući svetinje i moleći na mjestima o kojima su moji preci mogli samo sanjati.

Obećavam to sam sebi jer prepoznajem važnost ovoga mjesta. Poznajem svoju dušu... i sjećam se.

Ali, upravo je to najčudnije od svega. Prisjećam se bez ikakvog problema. Prisjećam se svakog koraka kojega sam ikada napravio u ovom osobitom gradu. Ali, zbog nekog neobjašnjivog razloga, dok se mjeseci pretvaraju u godine, moje me noge sve rjeđe i rjeđe nose tim drevnim ulicama.

Pretpostavljam da to samo dokazuje da nikada nije ni bio problem u sjećanju na Jeruzalem. Pravi je izazov svakome Židovu ne zaboraviti ga. ■

Proslavljeni Židovi: Benjamin iz Tudele

Mike Martin – 22. lipanj, 2009.

Benjamin iz Tudele bio je rani istraživač koji je krenuo iz Španjolske i proputovao cijeli svijet tijekom 12. stoljeća. Iako ga neki nazivaju židovskim Markom Polom, njegova su putovanja otprilike sto godina prethodila avanturama znatno poznatijeg putnika. Oko 1160. godine Benjamin iz Tudele oputio se iz sjeveroistočnog grada Tudele u Navarri u Španjolskoj te je tijekom dvanaest ili trinaest idućih godina posjetio Aziju, Afriku i mnoštvo europskih zemalja. Njegova su putovanja bila vrlo značajna jer je pedantno vodio dnevnik svojih avantura i kada se vratio objavio komentar pod nazivom *Benjaminova putovanja* u kojima je detaljno opisao ljude i narode koje je susreo na svojim putovanjima.

Neki vjeruju da je svrha njegovih putovanja bila posjetiti Svetu Zemlju dok drugi misle da ga je zanimao samo trgovački uspjeh. Ima i onih koji su uvjereni da je želio popisati židovske zajednice koje su se nalazile na putu od Europe do Bliskog Istoka kako bi putnici znali gdje se mogu zaustaviti i odmoriti tijekom svojih putovanja. Vjerojatno je svoja putovanja financirao onim što je zaradio kao trgovac a štogod bio razlog njegovih putovanja zapisi Benjamina iz Tudele o njegovim dugim putovanjima postali su jedan od prvih pogleda na mnoge civilizacije koje je posjetio. Zahvaljujući točnosti i preciznosti njegovih bilježaka, bio je to i jedan od najranijih povijesnih zapisa toga vremena.

Iz njegove knjige znamo da se prvo zaustavio u Barceloni a zatim u francuskoj regiji Provansi. Francusku je napustio tako što je iz Marseillesa otplovio do Genove. Dok je bio u Italiji posjetio je Pisu a zatim je mnogo vremena proveo u Rimu gdje je do u detalja opisao arhitekturu i starine toga grada. Jedna od dodatnih zanimljivosti njegovog putopisa jest činjenica da je sve što je viđao tijekom svojih putovanja tumačio kroz židovsku povijest.

Upravo se to kasnije pokazalo od neprocjenjive vrijednosti židovskim znanstvenicima i povjesničarima koji su pokušavali pronaći prvu židovsku dijasporu nakon što su Rimljani zauzeli Izrael. Njegove bilješke također sadrže vrijedne informacije o političkoj povijesti i unutarnjem razvoju zemalja i naroda koje su mnogi drugi trgovci i putnici, Židovi i nežidovi koristili kao referentnu točku.

Benjamin iz Tudele nije samo bilježio opća zapažanja o stanovništvu te običajima naroda koje je posjetio nego je vodio i obilne bilješke o gustoći židovskog stanovništva u određenim pokrajinama i gradovima te važne podatke o građanskim zanimanjima Židova. Europski su čitatelji tako saznali da Židovi u Palestini i nekim drugim zemljama široko koriste umjetnost bojanja te da židovska zajednica u Thebama u Grčkoj radi na proizvodnji svile i purpura. Također su prvi put saznali da u Antiohiji postoje Židovi – staklari a u Tiru Židovi brodovlasnici, da židovski radnici žive među Druzima u Libanonu i da u Krisi, u podnožju Parnasa, postoji velika kolonija Židova.

Benjamin iz Tudele, Dumouzy bakropis, 19. stoljeće.

Benjamin iz Tudele proveo je neko vrijeme živeći u južnoj Italiji i na Siciliji, zaustavio se u Salernu, Amalfiju, Melfiju, Beneventu i Brindisiju. Zatim je otplovio u Grčku i neko vrijeme proveo u Carigradu a potom krenuo na Cipar. Sa Cipra se oputio na kopno preko Sidona i Tira i konačno stigao u Izrael koji je u to vrijeme još bio pod vlasti križara. Izrael je proputovao uzduž i poprijeko i opisao mnoga sveta mjesta, osobito u Jeruzalemu i preostalim židovskim naseljima u Izraelu.

Njegovo putovanje Bliskim istokom uključivalo je i Damask u Siriji otkuda se oputio u Bagdad. Tamo je slikovito opisao kalifov dvor i još postojeće talmudske akademije. Posjetio je i Perziju (danas Iran) a zatim se oputio u azijske zajednice u Kini, Kočin (Indija) i Cejlon. Osobito su zanimljivi njegovi realistični opisi Asasina u Libanonu. Benjamin iz Tudele prvi je Europljanin modernog vremena koji je Kinu nazvao njezinim današnjim imenom.

Na putu kući posjetio je Egipat i neko vrijeme proveo u Kairu i Aleksandriji te pisao opširan dnevnik o organizaciji sinagogalnog života u Egiptu. Zatim je krenuo natrag u Europu preko Palerma na Siciliji te do Španjolske došao vrludajući Francuskom i Njemačkom gdje je pisao o idealiziranom židovskom životu u tim zemljama. Neki vjeruju da se ovi njegovi zapisi temelje na ono što je želio vidjeti a ne na onom čemu je uistinu svjedočio. Trinaest godina nakon što je krenuo na svoje epsko putovanje ponovo se vratio u Španjolsku, u Aragon i vratio se kući kako bi napisao knjigu o svojim putovanjima. Knjiga je bila objavljena u Istanbulu 1653. godine. ■

Židovski folklor

Priredila Dubravka Pleše

Židovski folklor i misticizam prepun je priča o čarobnim moćima i izmišljenim bićima. Započinjemo naše putovanje kroz život i vrijeme židovskoga naroda onako kako ga je zabilježio folklor ispitujući i najsnažniji od svih ljudskih osjećaja – strah i, naravno, legende koje su nastale tijekom židovske povijesti.

DEMONI

Židovski folklor i magija diče se bogatom i dugom tradicijom i poštovanjem prema duhovima kako dobra tako i zla. Dok su snage dobra, uključujući anđele i druge predstavnike Hašemove dobrote, često pozivali da učine čuda i ispune želje vjernika, ni tamna strana nikada nije zaostajala. U davna vremena naročito su snage demona smatrane jednako snažnima kao i snage dobra, pogotovo u osiguravanju slave i bogatstva onima koji su nad njima imali magičnu moć.

Od najranijih je dana Židovstvo imalo vrlo detaljno razrađenu demonologiju koja je definirala vrste demona te njihovu pojedinačnu narav i zanimanja. Vjerojatno je razlog tome bila znatiželja vezana uz duhovni svijet nekih od dominantnih kultura kao što su bile Egipat, Babilon i Perzija koje su nekoć vladale židovskim narodom. Kada su krenuli u izgnanstvo u Europu, Židovi su svoja vjerovanja vezana uz duhovni svijet ponijeli sa sobom i uklopili ih u ono što su čuli iz njemačkih, francuskih i španjolskih izvora u svojim prvim domovinama.

Većina vjerovanja i praksi vezanih uz demone usredotočila se na zlu narav demona i na pronalaženje najboljih metoda zaštite. Nitko, čak ni rabini, nisu poricali njihovo postojanje i tijekom većeg dijela židovske povijesti bilo je prihvaćeno mišljenje da demoni

uistinu postoje. Neki kasniji znalci, kao što su Majmonides i Ibn Ezra, upozoravaju da je vjerovanje u demone praznovjerje ali njihovi su stavovi nadjačani silnom željom ljudi da vjeruju u snagu zla koje su vidali u svojim svakodnevnim životima.

Širenjem kabale u 15. i 16. stoljeću, učvrstilo se vjerovanje da postoji kozmički plan u kojem su desno i lijevo suprotne struje čistih i nečistih snaga te se do sredine 17. stoljeća proširilo mišljenje među većinom Židova diljem svijeta o tome da demoni ne samo da postoje nego i učenja i književnost to potvrđuju.

Menasseh b. Israel, rabin, učenjak, tiskar i diplomat, zaključio je u to vrijeme: “Mišljenje je židovskih znalaca da se spomeni demona u *Tori* trebaju shvatiti doslovno.”

Ovaj je zaključak uglavnom utemeljen na njegovom dugom proučavanju talmudske književnosti koja je definirala demone kao “bića između anđela i ljudi. Oni imaju krila kao anđeli i kreću se s jednog kraja zemlje na drugi i znaju što će se dogoditi ali, poput ljudi, oni jedu, piju, razmnožavaju se i umiru”. Drugi odjeljak navodi vjerovanje koje se dugo održalo, da su demoni nevidljivi i da “zato što nemaju tijela ne bacaju sjenu”.

Kao i mnogi drugi Europljani toga vremena, i židovski je narod vjerovao da nema jasne linije razdvajanja između svijeta ljudi, životinja i anđela te da se životinje i anđeli lako mogu pretvoriti u ljude ili životinje kao što su mačke, vukovi ili zečevi kako bi zburnili i prevarili ljude. Vjerovalo se i da demoni nastanjuju nenaseljena mjesta, pustinje, šume i polja te osobito nečista mjesta kao što su nužnici. To je dovelo do nastanka posebnih zaziva kojima se od anđela čuvara tražila zaštita na takvim mjestima.

Ova je veza između demona i prljavštine osobito jaka u židovskoj tradiciji i postoji sedam situacija u kojima je nužno ritualno oprati ruke kako bi se uništilo ili otjeralo demone. Ovo uključuje i pranje ruku nakon jutarnjeg ustajanja jer je čovjek noću osobito podložan djelovanju demona. Također je bilo zabranjeno dodirnuti oči, uši, nos i usta neopranim rukama jer su se ljudi bojali da bi zli duhovi mogli ući u tijelo kroz ove otvore.

Druga su vjerovanja uključivala i mišljenje da se ne smije živjeti na mjestu koje je posjetio demon te da se mora pažljivo birati mjesto na kojem će se graditi kuća ako se gradilo u pustim područjima jer upravo takva mjesta nastanjuju demoni. Tradicija je savetovala da se takva kuća nikada ne gradi od kamena jer bi dojam stalnosti kojega takvo zdanje ostavlja moglo naljutiti demone. Ako se na takvoj kući mijenjaju prozori i vrata, novi prozori i vrata moraju se staviti točno na mjesto starih jer demoni ne vole novine. U nekim su židovskim sredinama ljudi još uvijek plaćeni da žive u novim kućama sve dok se vlasnici ne uvjere da dom nisu zauzeli demoni.

Demoni i strah od moći mračne strane normalan su dio židovske tradicije, folklor i književnosti. Ali, nasreću, njihove moći uvijek su nadvladavale sile dobra. ■

Upoznajte rođaka Michelle Obame, rabina

Anthony Weiss, Haaretz

Dok se Barack Obama trudio osvojiti glasove Židova, pokazalo se da je rođak njegove supruge jedan od najistaknutijih crnih rabina u državi – što je prošlo uglavnom nezapaženo.

Michelle Obama, supruga demokratskog predsjedničkog kandidata i Rabin Capers Funnye, duhovni vođa pretežno crnačke sinagoge u južnom dijelu Chicaga, su bratić i sestrična u drugom koljenu. Funnye-va majka, Verdelle Robinson Funnye (rođena Verdelle Robinson) i djed po ocu Michelle Obame, Frasier Robinson Jr., bili su brat i sestra.

Funnye je glavni rabin etiopske židovske zajednice Beth Shalom B'nai Zaken u južnom dijelu Chicaga. Dobro je poznat u židovskim krugovima jer djeluje kao most između prosječnih Židova i puno manje i uglavnom zasebne židovske crnačke zajednice koja se ponekad naziva i južni Chicago ili zajednica crnih Hebreja. Dobro je poznat u židovskim krugovima kao aktivni Izraelčanin. Često je ukazivao široj židovskoj zajednici da mora biti otvorenija srca u prihvaćanju Židova čija koža nije bijela.

Funnyeova poznata rođakinja unosi neočekivani obrat u detaljno razmotreni odnos Baracka Obame i Židova u ovoj predsjedničkoj kampanji. S jedne strane, židovske političke organizacije, glasači i donatori odigrali su ključnu ulogu u Obaminom dolasku na vlast u Chicagu, uključujući i neke od najbogatijih i najistaknutijih obitelji u gradu. Ali, senator iz Illinois borio se da nadvlada sumnje nekih dijelova židovske zajednice, uključujući i skepticizam o njegovom stavu vezanom uz Izrael i demantirane ali uporne glasine da je prikriveni musliman.

Funnye, koji samoga sebe opisuje kao neovisnog, kaže da nije sudionik Obamine kampanje ali da je donirao novac i da za Obamu navija.

“Znam da bi njezin djed i njezin otac te moja mama i svi naši rođaci koji su sada pokojni bili strašno, strašno ponosni na njih oboje”, Funnye je rekao časopisu *Forward*.

Michelle Obama i Obamina kampanja nisu odgovorili na molbu za komentar.

Funnye je rekao *Forwardu* da cijeli život poznaje Michelle Obama (rođena Michelle Robinson). Bili su vrlo bliski i Funnye kaže da je viđao Michelle nekoliko puta godišnje dok su odrastali, uglavnom na obiteljskim okupljanjima i za vrijeme povremenih posjeta njezinoj kući.

“Njezin je otac držao našu obitelj zajedno”, rekao je Funnye. “Uvijek je želio da obitelj bude blisko povezana i da budemo u kontaktu jedni s drugima.”

Funnye, kojem je 56 godina, rekao je da on i Michelle, kojoj su 44 godine, nisu bili osobito bliski dok su odrastali ali je se sjeća kao “energične, pametne i vrlo brižne”.

Izgubili su kontakt kada su odrasli i krenuli svaki svojim putem ali ponovo su se našli mnogo godina kasnije dok je Michelle Obama radila na čikaškom Sveučilištu, a Funnye je vodio lokalnu organizaciju Plava gargojla. Funnye je radio i s Barackom Obamom koji je u to vrijeme bio senator i dolazio je govoriti na tribinama koje je organizirala Funnyeova organizacija. Kada su se Barack i Michelle Obama vjenčali, Funnye i njegova obitelj nazočili su vjenčanju.

Iako se Funnyeova zajednica opisuje kao Etiopski Hebreji, nije povezana s Etiopskim Židovima koji se obično nazivaju Beta Israel i koji su masovno uselili u Izrael u posljednjih nekoliko desetljeća. Također nema nikakve veze s Crnim Hebrejima iz Dimone u Izraelu.

Funnye je konvertirao na židovstvo i zaređen je za rabina pod nadzorom crnih izraeličanskih rabina a zatim je ponovo konvertirao pod nadzorom ortodoksnih i konzervativnih rabina. Član je čikaškog rabinskog odbora. ■

Bosanski Židov želi ukinuti zabranu natjecanja za položaj Predsjednika

Reuters – Haaretz

Bosanski Židov i jedan Rom žalili su se Evropskom sudu za ljudska prava kako bi ukinuli zakone koji im ne dopuštaju da se natječu za položaju predsjednika. Prema odredbama Daytonskog mirovnog sporazuma kojim je okončan rat koji je u Bosni trajao od 1992. do 1995. godine, samo bosanski Srbi, Muslimani i Hrvati mogu se natjecati za položaj predsjednika.

Ustav, nastao prije 14 godina, nastojao je završiti rat u kojem je poginulo 100.000 ljudi i dao politička prava samo onim etničkim grupama koje su se međusobno borile. “Time su zatvorena vrata svim onima koji se nisu izjasnili kao pripadnici jednog od ova tri konstitutivna naroda”, rekao je Jakob Finci, vođa židovske zajednice i bosanski veleposlanik u Švicarskoj. Članovi manjina i oni

koji potječu iz etnički miješanih brakova, uobičajenih u Bosni u vrijeme Jugoslavije, također se nemaju pravo natjecati za gornji dom nacionalnog parlamenta. Europski sud za ljudska prava ova je tjedna započeo zasjedanje vezano uz spor kojega su pokrenuli Finci i Dervo Sejdić, član bosanskog Vijeća Roma, koji tvrdi da Bosanski ustav krši Europsku konvenciju o ljudskim pravima i Konvenciju Ujedinjenih naroda te neke međunarodne dogovore. “Mislim da je krajnje vrijeme da se odmaknemo od etničkih podjela koje su bile nužne kako bi se završio rat”, rekao je Finci Reutersu telefonom iz svoga ureda u Bernu. “Vrijeme je da Bosna uđe u svoju europsku fazu.” Očekuje se da će sud donijeti odluku tijekom rujna. ■

Kirova ili pirova pobjeda?

Vatroslav Župančić – Predsjednik udruge “Reforma”
za promicanje etike, morala, obiteljskih vrijednosti i
ljudskih prava

Ovog proljeća u našoj zemlji održani su još jedni demokratski lokalni izbori. Predizborna kampanja bila je kao i svaki put prošarana obećanjima i osvrtima na realizirane projekte vladajućih. U Zagrebu su se tako hvalili novoizgrađenom sportskom dvoranom, novim tramvajima, te ostvarenim projektima kulture koji Zagreb stavljaju u rang kulturnih metropola; u sklopu regulacije prometa uređene su prometnice i parkirališta u gradu.

I tu počinje problem, problem neispunjenog obećanja. Ne zbog naplate ili zone parkinga, već zbog lokacije jednog parkirališta u centru – onoga u Praškoj ulici, na mjestu srušene sinagoge. Demokratske su vlasti (gradske i državne) obećale da će se izgradnja sinagoge riješiti brzo, ali sada je očigledno da neće istom brzinom kojom se izgradila skupa sportska dvorana ili neki od novih shopping centara. Zašto? Jasno je da demokratska hrvatska vlast (od 1990.), nema nikakvog kontinuiteta ni udjela s tvorevinom koja je 1942. srušila sinagogu, ali jer je to zlo bilo učinjeno od Hrvata i u ime Hrvatske, i današnja vlast ipak snosi moralnu odgovornost da sinagogu obnovi i stavi u funkciju. Prvenstveno u funkciju Židovstva – zajednice koja je Zagreb izgrađivala kulturološki, znanstveno, duhovno, ali i, doslovno, arhitektonski.

Obnovljenu sinagogu Hrvati i građani Zagreba trebaju zbog sebe samih i budućih naraštaja, kako bi se konačno skinuo i zadnji ostatak svaki stigme i optužbe o nacionalnoj genocidnosti Hrvata. Tom je stigmom (najčešće umnažanjima broja žrtava) beogradska propaganda vješto manipulirala pola stoljeća u vlastite svrhe, prikrivajući istovremeno vlastitu aktivnu ulogu u Holokaustu.

Stoga je nejasno da se “zateže” sa projektom obnove, jer istovremeno u Zagrebu vlast financira mnoge upitne projekte koji ni izbliza nemaju važnost koju ima izgradnja sinagoge – na primjer, financiranje projekta kakav je bio koncert na kojem se kroz razglas u vrijeme izbora zaori uzvik “Za dom spremni” – nekoliko metara od parkinga-sinagoge. U spomenutoj Areni svoj je scenski povratak imala miljenica srpskih dobrovoljaca... Dobiva se dojam da se danas u ime sumnjive tolerancije i populizma namjerno zatiru moralne i povijesne obaveze.

Dvije i pol tisuće godina unazad, nalazimo jedan suprotan i zapanjujući primjer otvorenosti vlasti prema i tada raseljenoj židovskoj zajednici.

Kir, kralj tada premoćne perzijske civilizacije objavio je proglas o povratku Židova iz osvojenog Babilona u njihovu postojbinu. Pošto je identitet Židova neodvojivo povezan uz vjeru, Kir traži ponovnu izgradnju hrama u Jeruzalemu. Da stvari ne ostanu samo proklamirane Kir u tu svrhu prilaže:

imovinu koju je protekla babilonska vlast svojevremeno otela iz Hrama, ukazom traži da podanici dobrovoljnim materijalnim priložima podupru židovske povratnike koji će graditi Hram u Jeruzalemu, ulaže sredstva iz vlastite riznice.

Opis Kirove odluke i poticaja poblizje je opisan u biblijskim knjigama Ezre i proroka Izaije, a prikazan je kao vladar pobjednik koji se zalaže za dobrobit podanika ispravljajući nepravde izvršavajući obećano. Rezultat njegovog ukaza bio je da je Hram u Jeruzalemu, uz određene poteškoće, bio podignut nedugo nakon povratka prvih grupa iseljenika.

Demokratska vlast i javnost dvadeset prvoga stoljeća mogu mnogo naučiti iz ovog primjera vladara danas nestale civilizacije. Povratom otete židovske imovine, javnim fondom za izgradnju sinagoge te uz gradska i državna sredstva uz pomoć sveprisutnog marketinga, sinagoga bi se u rekordnom roku mogla vratiti na njeno mjesto u Prašku ulicu.

U protivnom još jedni dobiveni izbori za aktualnu vlast mogu biti samo jedna pirova pobjeda. A mogla bi biti Kirova. ■

Be šamajim menuhanu – saučešća

Obitelj Dragović i Bettini

Obitelj Kern, Cuculić i Baruh

Prijatelji Vere Fischer

Obitelji Gorana Konfortija

Goran Konforte

Za Gorana Konfortea Pozdrav prijatelju

Jadranka Dizdar

Otišao nam je Goran Konforte. Nevjerojatna je i bolna ova spoznaja koju je još uvijek teško prihvatiti. Svi mi koji smo Gorana voljeli i prijateljevali s njim cijeli život vjerovali smo i nadali se da će pobijediti bolest. Gotovo do posljednjeg trenutka bili smo sigurni da će svojom tihom ali snažnom odlučnošću nadjačati i taj problem kao i sve ostale dotad. A svojim zdravstvenim problemima kao niti uopće problemima koje donose život i svakodnevnica, Goran nikada nije zatrpavao svoje bliske prijatelje. U svojoj finoj samozatajnosti, prijatelje je nježno čuvao od svih mogućih neugoda i teških tema, pa i svojih vlastitih. S jako malo riječi uvijek je znao pomoći, zaštititi, ohrabriti i uliti optimizam i onda kada to ni onima najjačima nije polazilo za rukom. Sve to pojačao bi svojom isto tako nježnom duhovitosti, nepredvidljivom, neiscrpnom i raskošnom, kojom je život činio lakšim svima oko sebe. Još od najranije mladosti, krasili su ga skromnost i ozbiljnost i, neuobičajeno velika, zapravo beskrajna količina odgovornosti u brizi za najdraže. Za obitelj Goran je ginuo u svakom trenutku i bio spreman učiniti i nemoguće, za prijatelje bio je vjerni saveznik koji su u njemu uvijek mogli naći podršku i utočište. Imao je nepogrešiv instinkt u razlikovanju bitnih i nebitnih stvari: suštini je uvijek davao prednost nad prolaznim blještavilom, nije bilo tog umjetnog sjaja niti bljeska koji ga je mogao zadiviti. Divio se istinskoj ljudskoj dobroti i jednostavnosti, znanju i kreativnosti, a to je znao u svakoj prilici pokazati. Zato je bilo divno družiti se s Goranom i imati ga za prijatelja. Nevjerojatno je puno čitao štivo iz najrazličitijih područja, bio je iznimno obaviješten o svim najnovijim literarnim, znanstvenim i umjetničkim postignućima. Sjećam se kako nas je znao sve iznenaditi u dugim razgovorima u prelijepom

vrtu koševskog stana i, onako uljuljkane u bezbrižnosti mladenačkih snova, razbuditi svojim pronicljivim i pametnim komentarima životnih tema. Jer, Goran je bio pravo oličenje praktičnosti i racionalnog pristupa, u radu i stvaranju a ne snivanju vidio je poeziju ljudskog postojanja. Goranova odanost poslu i energija koju je ulagao u izvršavanje profesionalnih obaveza, mogli su poslužiti piscima udžbenika kao primjer kako se odnositi prema poslovnim izazovima. Mnogi su ostajali zadivljeni da je mogao dnevno raditi, po pravilu, i više od 10 sati, ali Goran se poslu predavao kao dijete igri i u tome uživao jer je uvijek imao viziju koja mu je, kao u pjesmi, davala krila. Niti gorčina i patnje ratnog izbjeglištva nisu u Goranu uništili taj entuzijizam i hrabrost koje je zadržao do posljednjeg daha. Strašna obiteljska tragedija koja ga je zadesila, sve dramatične okolnosti kojima je igrom sudbine bio izložen, živio je dostojanstveno, u tišini, radeći s istim intenzitetom. Kada bi se i odlučio prijateljski povjeriti i govoriti o svojim osjećajima a to je bilo zaista vrlo rijetko, tada je s neizmjernim ponosom govorio o svojoj djeci. Danijela i Lea bile su oduvijek i zauvijek u središtu svijeta za koji je Goran živio, u samom epicentru njegovog velikog srca. Po otvorenosti svoje duše u kojoj su dominirali čovječnost, ljubav i razumijevanje za sve ljude, Goran je bio poput dragulja, pravi melem za duše svih onih s kojima se družio ili u poslu surađivao. Goran je otišao a nije bilo vremena da mu izrazimo svu svoju zahvalnost i poštovanje za prijateljstvo kojim nas je tako predano, iskreno i odano ohrabrivao godinama. Ako Gorana zaista više nema u njegovom voljenom Sarajevu, Gorana ima u srcima, u sjećanju svih nas koji smo ga poznavali. ■

In memoriam – Goran Konforte

Volio je život, Sarajevo i Bosnu

Bobo Kožemjakin

Napustio nas je naš Goran, samo godinu dana poslije njegove i naše Gige! Gubitak, iznenađen i preran, čovjeka koji je mogao još mnogo da doprinese, kako radu Jevrejske opštine tako i razvoju privrede Bosne i Hercegovine.

Otišao je naš prijatelj i veliki privrednik koji je imao veoma uspješan i plodonosan životni put. Goran je bio utemeljitelj razvoja Sarajevske pivare – bio je široko obrazovan i elokventan, intelektualac i privrednik, zračio je duhom koji krasi rijetke.

I u našoj maloj zajednici, Goran je bio aktivan još od ranog djetinjstva. Ko bi mogao zaboraviti "Prdu" sa kojim sam se, eto, poznavao još od ljetovanja u Malom Lošinju, sve njegove doskočice i urođeni

smisao za humor. Evo, sada se prisjećam i kako smo se znali posvađati, kao ko će igrati stolni tenis u drugoj postavi i slično.

Goran je bio i predsjednik Omladinskog kluba „Daniel Ozmo“, a prije nekoliko godina bio je i predsjednik Jevrejske opštine u Sarajevu. Bila je to za njega funkcija koju je toliko želio i zaslužio, ali na žalost, zbog velikih obaveza na poslu, nije je mogao dugo obavljati.

Goran je otišao prerano, u 61. godini, nakon kraće i teške bolesti.

Mi, njegovi prijatelji, i ovom prilikom želimo iskazati svu sućut njegovim predivnim kćerkama Danieli i Lei i njegovoj sestri Tildi. Teško je naći prave riječi da ih utješimo, ali neka ih tješi činjenica da su imali divnog oca i brata. ■

BLAGDANI U 5770. GODINI

ROŠ HAŠANA

19. i 20. rujan, 2009./5770.

JOM KIPUR

28. rujan, 2009./5770.

SUKOT

3. – 9. listopad, 2009./5770.

Blagdan sjenica – sa lulavom i etrogom u ruci boravimo sedam dana pod zvijezdama u suka i prisjećamo se da je Hašem naš konačni zaštitnik.

HANUKA

12. – 19. prosinac, 2009./5770.

Blagdan svjetla, kojim proslavljamo čudo dugog trajanja male količine ulja koja je omogućila da ono još i danas osvjetljava naše živote.

POST 10 TEVET

27. prosinac, 2009./5770.

Post na tužno sjećanje prve opsade Jeruzalema od strane Babilonaca kojom je, za židovski narod, započeo dugi put nevolje i nesreće.

TU BI ŠVAT

30. siječanj, 2010./5770.

Nova godina drveća kojom obilježavamo i proslavljamo našu duboku povezanost s prirodom te slavimo plodove Erec Israela.

PURIM

28. veljača, 2010.

Blagdan veselja, maski i vina, proslavljamo neuspjeli pokušaj istrebljenja Židova u Perzijskom Carstvu koje je izbjegnuto zahvaljujući hrabrosti i mudrosti kraljice Estere.

PESAH

30. ožujak – 6. travanj, 2010./5770.

Putovanje u prošlost i ponovni izlazak iz egipatskoga ropstva koji čitanjem *Hagade*, svečanom večerom i obiteljskim druženjem, svaku generaciju iz godine u godinu vraća Seder večerom u dane Izlaska.

LAG BA OMER

2. svibanj, 2010./5770.

Razdoblje omera, koje traje sedam tjedana – od Pesaha do blagdana Šavuota – tužno je razdoblje u kojem se ne priređuju nikakva zabave ni veselja. Izuzetak jest Lag ba omer, trideset treći dan omera, omiljeni dan održavanja vjenčanja.

JOM HAŠOA

11. travanj, 2010./5770.

Spomen-dan kada se s dubokim pijetetom sjećamo 6 milijuna stradalih Židova u vrijeme Holokausta.

JOM HAZIKARON

18. travanj, 2010./5770.

Na ovaj se dan prisjećamo svih onih koji su dali svoje živote u obranu Izraela i potvrđujemo da je to micva najvišeg stupnja.

JOM HAACMAUT

19. travanj, 2010./5770.

Dan nezavisnosti države Izrael kojim proslavljamo povijesni povratak židovskoga naroda u Erec Israel – čudo modernog doba.

JOM JERUŠALAIM

12. svibanj, 2010./5770.

Dan ujedinjenja Jeruzalema. Proslavom ovoga dana podsjećamo se na posebnu važnost Svetoga Grada i na to da je Židovima Jerušalajim centar svijeta.

ŠAVUOT

19. – 20. svibanj, 2010./5770.

Dan davanja Tore. Proslava davanja *Tore* izraelskom narodu i susreta Hašema s cijelim narodom na gori Sinajskoj, događaja je koji je zauvijek promijenio ljudski rod.

AIRFRANCE

*Brižna posada, gurmanska kuhinja,
šampanjac u svim klasama,
usluga s 5 zvjezdica na dugim letovima.
UČINILI SMO NEBO NAJBOLJIM MJESTOM NA SVIJETU.*